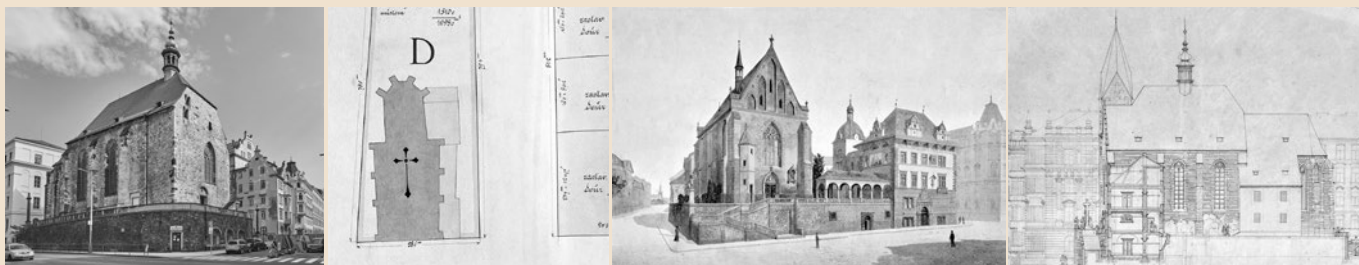

OBNOVA A DOSTAVBA KOSTELA SV. VÁCLAVA NA ZDERAZE V PRAZE

Zapomenutý architektonicko-urbanistický úkol

JOSEF HOLEČEK

Obnova kostela sv. Václava Na Zderaze připravovaná a na etapy realizovaná v dlouhém období mezi lety 1886 až 1930 patřila k nejkontroverznějším tématům tehdejší památkové péče. Řešila v pražském prostředí unikátní, technicky i koncepčně náročný úkol zahrnutí reliktní středověké sakrální stavby do blokové zástavby asanačního typu. Na jeho řešení podíleli renomovaní architekti a stavitelé. Jejich návrhy se zachovaly dodnes v podobě mnoha sad urbanistických a stavebních plánů. Naplnit vytčené zadání však bylo obtížné, mimořádně nákladné a pro pražskou obec neúnosné. Pojetí vnější formy obnovované stavby se vyvíjela od úplné ideální rekonstrukce exteriéru přes návrhy užívající tvarosloví dochovaných architektonických prvků až ke střizlivému řešení bez hmotových doplňků, vycházejícímu z požadavků rakouské C. k. centrální komise a později prvo-republikového Státního památkového úřadu. I když tento vývoj sumárně odpovídá posunům interpretace historických sakrálních staveb v rámci památkové péče od rekonstrukčního historismu ke konzervačnímu pojetí, dějiny návrhů a diskusí o podobě zderazského kostela ukazují, že takový vývoj nebyl zdaleka lineární. Myšlenkovým vkladem i rozmanitostí uvažování o podobě obnovené středověké památky v novodobě zregulovaném území tvoří příběh obnovy kostela sv. Václava Na Zderaze intelektuálně poutavou kapitolu architektonického uvažování i památkové péče.

Klíčová slova — Praha-Nové Město • kostel sv. Václava Na Zderaze • Svatováclavská trestnice • Zderaz • Podskalí • Hlávková kolej • městský urbanismus • plán polohy • regulační plán • uliční síť • sakrální památka • bloková zástavba • interpretace středověké architektury • památková obnova • rekonstrukční historismus • financování obnovy památek • C. k. centrální komise pro umělecké a historické památky • Státní památkový úřad • Josef Fanta • Josef Hlávka • Karl Jänig • Jindřich Fialka • Antonín Wiehl • Karel Pecánek • Max Dvořák • Karel Vlček

THE RESTORATION AND COMPLETION OF ST WENCESLAS CHURCH IN ZDERAZ, PRAGUE A FORGOTTEN ARCHITECTURAL AND URBAN PLANNING PROJECT

The restoration of St Wenceslas Church in Zderaz was carried out in stages over a long period, from 1886 to 1930. Integrating the remains of a medieval church into a block of redevelopment-type buildings turned out to be one of the most controversial topics in heritage preservation at the time, distinct from other Prague instances and technically and conceptually demanding. Several sets of urban and construction plans by renowned architects and builders have been preserved to this day. However, the outlined task proved to be too difficult and costly for the Prague municipality to fulfil. The concept of the external form of the restored building progressed from an ideal reconstruction to designs incorporating the morphology of preserved architectural elements and finally to a more restrained conception with no additional materials, in line with the requirements of the Austrian I.R. Central Commission, and, later the First Republic's State Heritage Office. While this broadly aligns with the evolving interpretation of historical religious buildings in the context of heritage preservation — from reconstruction historicism to a conservationist approach — the history of the designs and discussions about the appearance of St Wenceslas Church in Zderaz prove the process far from being straightforward. Considering the intellectual input and diversity of concepts of restoring a medieval monument in a modern regulated area, the story offers a compelling chapter in architectural thinking and heritage management.

Key words — Prague-New Town • Saint Wenceslas Church in Zderaz • Saint Wenceslas Prison • Zderaz • Podskalí • Hlávka Dormitory • urban planning • layout plan • rebuilding plan • street pattern • religious architecture • block development • interpreting medieval architecture • heritage restoration • reconstruction historicism • financing the restoration of monuments • Imperial-Royal Central Commission for Artistic and Historical Monuments • State Heritage Office • Josef Fanta • Josef Hlávka • Karl Jänig • Jindřich Fialka • Antonín Wiehl • Karel Pecánek • Max Dvořák • Karel Vlček

PhDr. Josef HOLEČEK

historik architektury, jose.holecek@centrum.cz

¹⁾ NPÚ ÚOP v Praze, ²⁾ soukromý badatel

CZ-110 00 Praha 1

Odborný recenzovaný článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury (výzkumná oblast Teorie a dějiny památkové péče).

Goticko-románský kostel sv. Václava Na Zderaze v Novém Městě pražském je dnes soliterní stavbou vydělující se svým stářím a typologií zřetelně z okolní městské zástavby z přelomu 19. a 20. století. Jeho ikonická podoba se strohým průčelím, dílem výsledek poměrně pozdní památkové úpravy ze sklonku 20. let 20. století (obr. 1), zůstala pouhým torzem velkorysejšího urbanistického záměru, jenž řešil v pražském prostředí ojedinělý a dokonale zapomenutý úkol – zahrnutí reliktní středověké sakrální stavby do blokové zástavby asanačního typu. Kostel je jediným objektem zachovaným z areálu bývalé Svatováclavské trestnice, po jejímž zboření a odbourání četných přístaveb byl těžce poškozen. V jeho okolí bylo v dlouhém rozmezí od poloviny 80. let 19. století do konce 20. let století dvacátého navrženo celkem devět budov odlišných svou hmotou i architektonickým výrazem. Kostel měl spolu s nimi vytvářet rozmanité architektonické kompozice, od historizujících pojetí pokrytých jednotnou slohovou formou až k puristickým řešením, sestávajícím z disparátních forem založených na dobových kontextuálních náhledech. Málokde bychom shledali takovou různorodost a proměnlivost pohledu na obnovovanou formu historicky vrstevnaté památky a zároveň na vhodné ztvárnění okolního území. Sakrální stavby vyjímáné z historické zástavby bývaly prezentovány zpravidla jako solitéry obklopené ulicí (kostely sv. Ducha, sv. Salvátora a sv. Martina ve zdi na Starém Městě); výjimečnou náročnost úkolu propojení památky a okolní moderní zástavby si uvědomoval i přednosta Památkového sboru hlavního města Prahy Karel Guth v roce 1922: „Celá otázka je vlastně problémem moderní ochrany památek, jaký dosud nebyl v Praze řešen.“ (NA SPS 1922, 4)

Návrhy pro Zderaz vytvořili renomovaní architekti a stavitelé své doby: Josef Mocker, Jindřich Fialka, Antonín Wiehl, Karel Pecánek či stavitelská firma Matěje Blechy. Mimořádně intenzivně se zderazskému sv. Václavu věnoval mezi lety 1898 až 1911 Josef Fanta. Na osud stavby a blízkého okolí měla zásadní vliv také mecenášská aktivita Josefa Hlávky. U většiny autorů není v současné literatuře jejich účast na plánování dostavby území nebo úpravách kostela zachycena. Uvádí se zde, že gotickou památku ohrožovaly návrhy na zboření,¹ předešleme však, že v dlouhém příběhu její záchrany a novodobé obnovy představovaly našťastí peripetii. Naproti tomu není známo, že několik let před prvními rekonstrukčními návrhy, jež tvoří dodnes poutavou galerii historických proměn interpretace středověké architektury, existovaly urbanistické plány na zachování této výjimečné stavby.

Letitá obnova zderazského kostela odehrávající se nakonec s mnohaletými pauzami ve třech etapách – 1901–1902, 1909–1911 a 1929–1930 – také dobře ilustruje motivaci zadavatelů architektonických prací. Peněz na nákladnou opravu se pražské obci, která zpustlou středověkou budovu² vlastnila od vykoupení Svatováclavské trestnice z majetku rakouského ministerstva spravedlnosti v roce 1884 až do roku 1929, chronicky nedostávalo a architektonické skici i podrobné projekty sloužily v období monarchie téměř vždy jako podklady k získání české zemské či rakouské státní subvence (SINE 1898; WUNSCH 1899, 257–259; AAS NTM 10 HR 1907).³ Problém téměř zapomenutého novoměstského kostela tím od počátku 90. let 19. století přesahoval pražský horizont. O podporu obec žádala české poslance ve Vídni, a dokonce i panovníka,⁴ do procesu projednávání subvence několikrát vstoupila kritickým názorem C. k. centrální komise pro umělecké a historické památky (K. k. Zentral-Kommission für die Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale).⁵ Obnova zderazského sv. Václava patřila, překvapivě, k vůbec nejkontroverznějším tématům tehdejší památkové péče. Záchraně nedoceňované stavby přitom zásadně napomáhaly osobnosti pražské i vysoké zemské politiky. Příslušníci

1 Téma možného zániku kostela opakovaně zmiňuje současná i starší literatura (FANTA 1904, [1.]; NEUMANN 1929; BEČKOVÁ 1993, 37, 47–48; BIEGEL 2022, 155–156; UHLÍK 2022, 79). Návrhy na zboření podávaly komise pražské městské rady, rada jako celek i jednotliví radní; při využití archivních pramenů jich bylo dohledáno celkem šest. O zboření stavby ve vlastnictví pražské obce mohl podle soudobého práva rozhodnout toliko sbor obecních starších, ten tak však nikdy neučinil.

2 S krátkými přestávkami sloužil kostel během 19. století vězňům. Byl stavebně zanedbaný, k jeho újmě však došlo až při demolici trestnice po roce 1890 a masivních úpravách okolního terénu na sklonku 19. a počátku 20. století.

3 Zemskou institucí byl Sněm Království českého, oslovený prostřednictvím Českého zemského výboru, státní instituci rakouské c. k. ministerstvo záležitostí duchovních a vyučování.

4 Žádost ve formě apelu tvoří součást pamětního spisu z 18. dubna 1907, jež deputace městské rady vedená starostou Karlem Grošem předala císaři Františku Josefu I. při jeho návštěvě Prahy (VHMP 1907, 56); ohledně kostela adresovala rada v téže roce i dopis klubu českých poslanců ve vídeňské říšské radě (AAS NTM 10 HR 1907).

5 Název instituce během času kolísal a dnes je překládán jako Ústřední komise (UHLÍK 2022, tam i další literatura), dobové prameny ke zderazskému kostelu sv. Václava však užívají např. k roku 1907 označení K. k. Zentral-Kommission für Kunst- und historische Denkmale (C. k. centrální komise pro umělecké a historické památky) a tohoto úzu se držíme. Stejně tak přistupujeme i k pojmenování Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava Na Zderaze, který bývá v recenzní literatuře uváděn jako spolek (BENEŠOVSKÁ ET AL. 1998, 165). Přívlastek kostela sv. Václava sjednocujeme v prostém textu „Na Zderaze“ podle doloženého historického toponyma.

Obr. 1. Praha 2-Nové Město, ppč. 1142, Resselova 6. Současný pohled na kostel sv. Václava z Resselovy (A) a Dittrichovy ulice (B). Foto O. Němec, 2023.

tehdejších elit první návrhy pro obnovu kostela obci věnovali a přinášeli zároveň náměty na funkční využití přilehlých pozemků, neboť bylo zřejmé, že vedle středověké památky nemohou stát běžné čtyřpatrové činžovní domy, jaké tehdy postupně zaplňovaly stavební parcely na místě zaniklé trestnice. V průběhu času zde mělo vzniknout městské muzeum, fara, škola, po první světové válce čítárna technické knihovny nebo administrativní budova Církve československé.

Novodobou obnovu⁶ kostela sv. Václava Na Zderaze a dostavbu jeho okolí hojně dokládají archivní prameny i četné ohlasy v tisku. Ve vleklém čekání na subvenci se rozhodla pražská městská rada informovat veřejnost přehledným článkem sestaveným hospodářským referátem (AAS NTM 10 HR 1907). V nezvykle dlouhém novinovém textu je citováno 45 mezníků: rozhodnutí různých orgánů, názorů autorit či výše rozpočtů. A to se nacházíme v roce 1907, 23 let před tím, než se památka dočkala konečné opravy. V pramenné literatuře (WUNSCH 1899, 257–259; HERMAN 1904, 53; FANTA 1904; NEUMANN 1929) i odborných pojednáních novějších (NOVOSADOVÁ 1982; MUKOVÁ ET AL. 1984)⁷ můžeme vidět akcentované různé linie tohoto rozvětveného mnohaletého procesu: dějiny obecních a státních správních rozhodnutí, dějiny rozpočtů či pořizované projektové dokumentace atd. V této studii se věnujeme hlavně opomenutému vývoji architektonicko-urbanistického pojetí lokality s kostelem jako jeho ohniskem. Středověká památka, jež zůstala uchráněna jako jediná historická stavba v severním a středním Podskalí⁸ v prostoru od Resselovy až ke Trojické ulici, byla důvodem i akcentem podivuhodných anomálních urbanistických figur, které měly v místě vzniknout. Nebyť kostel vypadal by blok mezi ulicemi Resselovou, Dittrichovou, Jenštejnskou a Václavskou zcela jinak. Proto se nejprve budeme věnovat hledání jeho obnovené architektonické formy.

I. PŘENESENÍ KOSTELA DO NOVÉHO URBÁNNÍHO RÁMCE

Kostel v dosavadním urbánním rámci

Doboví tvůrci od konce 19. do 30. let 20. století neřešili, jak by se mohlo zdát, jen delikátní otázky slohového dotvoření časem zplanělé sakrální stavby ve stabilizovaném městském prostoru anebo pouhou sanaci zpustlé budovy. Stál před nimi větší úkol: bazální potřeba zapojit do nově vyprojektovaného městského organismu pozapomenutý středověký kostel stojící na vyvýšeném temeni Břežské skály a žádnou svou částí nepřiléhající k uličnímu prostoru. Kostel pohlcený v neprůchodném komplexu někdejšího nejrozsáhlejšího vězeňského zařízení v Čechách tvořil krystalizační jádro po staletí se vyvíjející složité strukturované zástavby, jejíž zvláštní topografickou pozici v novoměstské urbánní struktuře popsala zejména nadčasová analýza Viléma LORENCE (1973, 24–25). Severozápadně od něj se nacházel augustiniánský klášter zbudovaný v 17. století

6 V dobových pramenech je užíván hlavně souhrnný pojem „restaurování“, autoři plánů však rozlišovali mezi rekonstrukcí s doplňováním hmot a architektonických článků a řešením bez nich. To bývalo označováno jako konzervace. O kolísavou terminologii užívanou tehdejšími architekty, památkáři i politiky se nelze spolehlivě opírat. Z dnešního pohledu jsou všechny návrhy včetně prvorepublikových rekonstrukcí.

7 Na samostatně zpracovanou podrobnou rešerši dějin objektu (NOVOSADOVÁ 1982) navazuje kompletní SHP (MUKOVÁ ET AL. 1984). Chronologie pořizování dokumentace pro obnovu památky je v obou elaborátech neúplná.

8 Název „Na Zderaze“ vypovídá o pozici stavby ve zderazské lokalitě. Urbanistické plány poslední třetiny 19. století ji zahrnovaly do oblasti při řece od výtoňské celnice až k Náplavní či Myslíkově ulici. V jejich nadpisech je území pravidelně označováno jako Podskalí (HOLEČEK/HOLEČEK 2021) a tohoto vymezení se držíme.

na místě bývalého hradu Václava IV., přestavěný Josefem Zobelem (*25. 9. 1746–†8. 3. 1814) po roce 1809 na trestnici, jižně dlouhé, původně barokní křídlo kláštera; severním směrem se rozkládala dostavba trestnice z 20. let 19. století se dvěma dvory a jihovýchodně další tři křídla z let padesátých (EMLER 1889, 10–11; HEROLD 1890, 13). V té době již bezvěžová kostelní stavba, sestávající z gotické lodi s významným podílem torza románské věže a z gotického závěru,⁹ byla kromě několika os závěru do sklonku 19. století obestavěna vyššími křídly věžeňského areálu a nízkými hmotovými přístavky (obr. 2) z různých časových období včetně barokní kaple Božího hrobu z let 1643–1645 při západním průčelí. Ztratila tak panoramatickou působivost zřetelnou na starších vedutách.¹⁰ Masivní hmotové uskupení zemské trestnice je v dnešním městském prostoru stěží představitelné. Kromě kostela všechny její součásti zanikly a valnou část zbořených hmot nahradilo otevřené prostranství.¹¹ Nové ulice nekopírují linie bývalých dlouhých křídel areálu, dříve a nyní zastavěná místa spolu nekorespondují.

Radikální změna terénních poměrů v nových regulacích

Svatováclavská zemská trestnice patřila k největším stavebním komplexům historické Prahy. Co do rozlohy byla srovnatelná s Klementinem. Tvořila nepřístupnou enklávu v městském organismu, zamezovala přímému spojení Karlova náměstí s řekou a významně se podílela na špatné komunikační propojenosti Podskalí se středem Nového Města. Její přeměnu na obytnou městskou čtvrť řešila postupně řada urbanistických plánů poslední čtvrtiny 19. století (PLÁN 1884 HÚ; PLÁN 1886 HURTIG ET AL.; PLÁN 1888a SÚ – HOLEČEK/HOLEČEK 2021). Vedle prioritní potřeby přizpůsobit dosavadní urbánní strukturu úzkých podskalských uliček Palackého mostu, zbudovanému po polovině 70. let, a napojit jej na páteřní novoměstské ulice patřilo „vyřešení trestnice“ mezi základní témata, před nimiž doboví urbanisté na horním Novém Městě stáli. Na nejstarším regulačním plánu celého Podskalí (PLÁN 1876 HÚ) věžeňský komplex novými širokými ulicemi obcházeli. Po rozhodnutí o vymístění věžeňského zařízení na Pankrác a odkoupení této obří nemovitosti pražskou obcí v roce 1884 řešili naopak jeho parcelaci v rámci zcela nově vytyčené uliční sítě a propojení s nově regulovaným Podskalím. Úsek severního Podskalí mezi ulicí Na Moráni a Resslerou byl definitivně zregulován jako první. Závažnou regulaci si vynucoval tlak na prodej pozemků po trestnici a její pořízování nebrzdila veřejná diskuse o navrženém řešení, jako tomu bylo ve středním Podskalí před Emauzským vrchem, anebo čekání na vybudování nábrežní komunikace jako v Podskalí jižním. Terénní poměry zde přitom byly podstatně náročnější než v ostatních partiích Podskalí nebo v asanovaném Starém Městě a Josefově. Vedle obvyklé potřeby dorovnat terén historické zástavby v říční nivě s nově zbudovanými nábrežními zdmi existovala v podskalské lokalitě i nezbytnost srovnat zdejší skalnatý terén, zejména masiv táhnoucí se od ulice Na Moráni šikmo podél Václavské ulice až k východní straně dnešního Jiráskova náměstí (tzv. Břežská skála). Pro vybudování uličních profilů přiměřeného pojízdného sklonu – zejména ve východozápadním směru od Karlova náměstí k řece – tak docházelo nejen k navázení terénu do partií v říční nivě, ale také k výraznému odkopání dosavadních skalních masivů. I když průběh silně zvlněného terénu nebyl pravidelný, můžeme zjednodušeně říci, že do prostoru od řeky ke dnešní ulici Gorazdově se navázelo, od ní směrem k náměstí odkopávalo. Pro historickou zástavbu byla radikální úprava výškových terénních poměrů likvidační. A právě na takovém terénu kostel sv. Václava stál.

Reliktní torzo jako dominanta nového urbánního rámce

Na až sugestivně atraktivních perspektivních návrzích, které představíme, proto vidíme kromě kostela v naprosto nové situaci na nároží Resslerou a Dittrichovy ulice vysoké masivní kamenné tarasní zdi zpevňující původní vyvýšenou skalnatou platformu, na níž kostel stál, a v různých variantách schodiště, jež k němu vedla z nově zřizovaných ulic, prorážených ve skalnatém terénu. Dlouhá schodiště, překonávající v Dittrichově ulici více než šest metrů výškového rozdílu,

9 Tento příspěvek se zabývá inkorporováním středověkého kostelního tělesa do novodobých urbánních struktur, nikoliv jeho vývojem ve starších stavebních fázích. Ten popisují zejména SHP (MUKOVÁ ET AL. 1984) a *Umělecké památky Prahy* (BENEŠOVSKÁ ET AL. 1998). Stejně tak se jen okrajově dotkne obnovy interiéru kostela a jednotlivých architektonicko-stavebních detailů, neboť se soustředí na genezi architektonicko-urbanistických plánů a názorů na celkovou koncepci obnovy.

10 Jako dostupný zdroj reprodukcí uvádíme studii nedávno uveřejněnou v tomto časopise (ULIČNÝ 2023).

11 Klášter s bývalým hrádkem zanikl v prodloužení Resslerou ulice, jižní křídlo v ulici Dittrichově a východní křídla v Jenštejnské a Dittrichově, severní přístavba pak v prodloužení Resslerou; pouze část této přístavby leží dnes na půdorysu bloku činžovních domů mezi ulicemi Resslerou, Na Zderaze, Záhořanského a Dittrichovou.

Obr. 2. Soutisk originální mapy stabilního katastru (PLÁN 1842/1879 ORIGINÁLNÍ MAPA SK) a mapy současné zástavby s mapou základní ukazuje pohlcení jádra bývalé Svatováclavské trestnice volným uličním prostorem nově navržené čtvrti (graficky upravil J. Holeček ml., 2025).

dodávala vyobrazením expresivní monumentalitu a až neskutečný nádech i proto, že se nejedná zrovna o typický pražský prvek.¹² Návrhy zasazovaly dosud izolovanou reliktní stavbu na rozkopaném pahorku do zcela nové urbánní struktury. Její někdy až k nepoznání rekonstruovanou sakrální architektonickou formu, většinou doplněnou věží a posazenou v dominantní pozici, zachycovaly v širším záběru, hlavně v kontextu plánované Dittrichovy ulice, kam směřovala průčelím. Po odbourání přístaveb se fasádní plášť gotické památky nacházel ve velmi syrovém a kvůli pozůstatkům stěn a kleneb přilehlých staveb až torzálním stavu.¹³ Byl spoře a nepravidelně osvětlen nízkými okny nad přízemními přístavky, jeho průčelní stěna byla zazděna (obr. 3).¹⁴ Zchátralá budova vyžadovala zásadní rekonstrukci a úpravu nepřijatelného vnějšího vzhledu, a to pro jakékoliv funkční využití.

Obr. 3. Dvě fotografie kostela sv. Václava po odbourání větších křídel Svatováclavské trestnice ukazují jeho velmi zastřenou historickou vnější podobu. Jsou uloženy v plánové složce datované rokem 1903, pravděpodobně jsou však až o několik let starší (AAS NTM 10, součást PLÁNU SADA 1903a FANTA).

II. VÝVOJ NÁVRHŮ KOSTELA A EXTERNÍ VLIVY NA JEJICH GENEZI

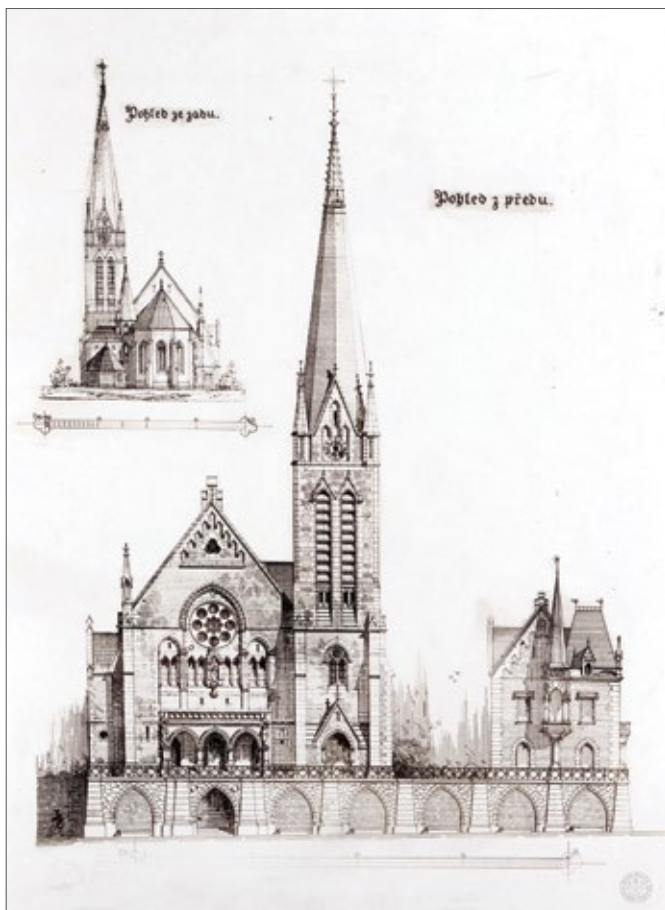
Nejstarší zachycení kostela v nové urbánní situaci nalezneme na vítězném návrhu soutěže na regulaci Podskalí¹⁵ (PLÁN 1886 HURTIG ET AL.) a na pozdějším urbanistickém náčrtu městského stavebního úřadu (PLÁN 1890b SÚ). Jednalo se pouze o jeho vyznačení v půdorysu nové regulace – dokud stála Svatováclavská trestnice, nebylo architektonické ztvárnění obestavěné památky aktuální. Objevuje se až po zbourání věžeňského areálu a se značným odstupem v poslední třetině 90. let v souvislosti se žádostmi o subvenci. Mezičas byl obdobím váhání. Zakreslení v novém urbanistickém řešení neznamenovalo ještě garanci zachování památky, jak plyne ze zasedání sboru obecních starších 3. září 1896, kde na dotaz po zachování památné stavby odpovídá starosta Čeněk Gregor (*17. 8. 1847 – †5. 11. 1917) tak, že rozhodnutí závisí na tom, „zda stát povolí na restauraci kostela toho příslušnou subvenci“ (VHMP 1896, 112).

12 Přístupová schodiště, pokud zde vůbec existují, bývají podstatně kratší a vedou na vrcholovou podestu, nikoliv na platformu/terasu obíhající kolem kostelní stavby.

13 Nejprve byly odbourány větší hmoty trestnice zasahující do vytyčeného uličního prostoru (cca 1892–1894), poté postupně odtěženy a srovnány terénní profily ulic. Později došlo na menší přístavky, z nichž část po roce 1900 ještě stála. Dochována zůstala pouze sakristie při jižní straně presbytáře. Presentaci fasádního pláště z lomového zdíva nemůžeme vzhledem ke stavu památky po odbourání přístavek považovat jednoduše za dobové interpretační rozhodnutí založené na sejmutí omítky ze středověké stavby.

14 Stav památky zdokumentovaly minimálně dvě sady profesionálních fotografických snímků (od Jindřicha Eckerta a Jana Kříženeckého) a minimálně dvě zaměření: od stavitele Františka Schlaffera (*17. 12. 1855 – †26. 9. 1924) z roku 1897 (AAS NTM 10 HR 1907) a později pečlivě kótované výkresy Josefa Fanty, zachycující i nehomogenity ve zdivu včetně zazdívek a fragmentů různých konstrukcí (PLÁN SADA 1903a FANTA). Kromě toho existují i starší zaměření z doby, kdy ještě stála trestnice.

15 Soutěž vypsal pražská obec na parcelaci pozemků po Svatováclavské trestnici, její účastníci nicméně navrhovali úpravu celého Podskalí (SINE 1886).

Obr. 4. PLÁN 1897a FIALKA. Návrh Jindřicha Fialky z podzimu 1897, pohled z Dittrichovy a Václavské ulice – výřez.

Obr. 5. PLÁN 1897b FIALKA. Jižní pohled Fialkova návrhu s přístupovým schodištěm na kostelní okrese z Jenštejnské ulice – výřez.

Architektonické návrhy z let 1897 až 1929 ukazují velké odlišnosti v interpretaci středověké sakrální stavby. Tvarosloví její rekonstruované formy autoři plánů promítali i do ztvárnění doprovodných budov, aby s ní tyto byly ve stylové jednotě, jak si žádala jejich společná vyobrazení s kostelem i dobový estetický náhled.¹⁶ Základní návrhy nejprve představíme na obrázcích č. 4 až 7 a 9 až 29, později se k nim budeme vracet. V celkovém pohledu na dlouhotrvající náročnou obnovu památky vidíme mezi prvním návrhem od Jindřicha Fialky (*6. 1. 1855–†8. 4. 1920) z roku 1897¹⁷ (obr. 4 a 5) a výslednou realizací (obr. 1) provedenou z valné části podle projektu Josefa Fanty (*7. 12. 1856–†20. 6. 1954) z roku 1909 a dokončenou až na sklonku 20. let 20. století podle projektu Karla Pecánka (*9. 7. 1886–†25. 6. 1944) dramatický rozdíl. Pojetí vnější formy obnovované stavby se vyvíjela od úplné ideální rekonstrukce celého exteriéru s adicí těsně připojené zvonice přes návrhy užívající tvarosloví dochovaných a postupně odkrývaných architektonických prvků až ke střizlivému řešení bez hmotových doplňků, vycházejícímu z požadavků památkových institucí, rakouské C. k. centrální komise pro umělecké a historické památky a později prvorepublikového Státního památkového úřadu.

Financování obnovy kostela a jeho projektování

Takový obecný uměleckohistorický náhled je však neúplný. Cesta od rekonstrukčního historismu ke konzervačnímu pojetí byla v případě zderazského sv. Václava opravdu složitá. Architektonické návrhy zohledňovaly rovněž finanční hledisko, jež mělo na jejich obsah i sám způsob pořizování zásadní vliv. Neobvykle vysoké náklady na obnovu památky zapříčiňovala hlavně spodní stavba, tarasní zdi s terasou a schodiště, kamenické práce na profilovaném orámování a kružbách pro obnovu zaniklých oken na těžce poničených fasádách a v počátečních letech

¹⁶ Požadavek na „souladné“ pojmání budoucí podoby kostela s okolní výstavbou zaznívá například v názoru předsedy soupisné komise architekta Bedřicha Münzbergera (*20. 10. 1846 – †23. 7. 1928) na sklonku 90. let (WUNSCH 1899, 258; HERMAN 1904, 53) i v tehdejší tisku (SINE 1898, 383).

¹⁷ V dobových zdrojích je připomínána ještě starší skica Josefa Mockera, o níž věhlasného tvůrce spolu s rámcovým rozpočtem a „dobrým zdáním o důležitosti zachování“ kostela požádala městská rada v polovině 90. let (AAS NTM 10 HR 1907).

i navrhované dostavby a bohaté dotváření exteriéru chrámové stavby.¹⁸ Rozpočty se pohybovaly zhruba mezi 120 až 220 tisíci tehdejších rakouských korun. Právně-morální konstrukce žádostí o finanční podporu vycházela z toho, že kostel obec zakoupila stejně jako jakoukoliv jinou součást pozemků zemské trestnice, starobylý chrám se nachází ve špatném stavu a nyní má být pro své velké historické a kulturní hodnoty zachován, avšak obec na jeho opravu už nemá další prostředky. Vadou je, že vůbec byl takto prodán. Tím vznikly obci náklady, které by jí měly být vráceny; nadto by bylo žádoucí, aby kvůli zemskému či státnímu významu takové památky země či stát obci přispěly k ulehčení tohoto velikého břemene, jež nese. Tak, asi nejapelněji, formulovalo žádost o podporu svolání Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava Na Zderaze ke Sněmu Království českého z 15. dubna 1899 (HLÁVKA ET AL. 1899).

Získání prostředků na obnovu pro tehdejší českou společnost symbolicky důležité stavby patřilo mezi letité městské priority. Během času podávané žádosti traktovaly pořizování projektové dokumentace.¹⁹ Oslovené zemské a c. k. instituce je neoslyšely – jednalo se přece jen o gotickou stavbu a chrám zasvěcený zemskému patronovi měl vlivné přímluvce. Nabízely však zlomek potřebných nákladů, každá 20 000 korun, s případnou možností neurčitého navýšení (AAS NTM 10 HR 1907; AAS NTM 10 DVOŘÁK 1907b). Nechápalý žádost pražské obce jako nárokovou, chtěly znát cenu a podobu díla, na něž mají přispět, a požadovaly pro své rozhodování další projekty a rozpočty. Jejich zpracování zabíralo čas a prodlužovalo verdikt o subvenci. Dobrozdáním centrální komise, na niž se při vyřizování žádosti státní instituce obracely, vstupoval do věci památkový náhled, který měl zásadní váhu. Město Praha jako vlastník mohlo paradoxně dle tehdejšího práva fatálně rozhodnout o osudu kostela samo a zbořit jej, pokud ho ovšem chtělo upravovat, bylo v případě řízení o subvenci zásadně i v detailech omezeno zemskými a státními orgány a autoritou centrální komise. Další a další účelové návrhy tak tvořily iniciativní či přímo vyžádaný podklad pro získání finančních prostředků. Mají zvláštní výpovědní hodnotu – tvůrci do nich mohli uvolněněji než v případě projektu pro stavební realizaci promítnout vlastní myšlenkový svět či aspirace zadavatelů.

18 Mimořádně nákladnou obnovu kostela zapříčiňovalo jeho umístění v novém, výrazně sníženém uličním prostoru. Středověkou stavbu na odkopané nestabilní břidličné skále nestačilo jen zajistit tarasními zdmi, ale bylo třeba ji kvůli měkkému břidličnatému podloží i podezdit (FANTA 1904, [1.]). Rozpočet na jeden z Fantových návrhů v roce 1904 činil na stavební opravu bez vnitřní výzdoby 55 435 korun, na zřízení terasy s výzdobou 49 131 korun (AAS NTM 10 HR 1907). Pro srovnání – výdaje na zednické a nádenické práce na sousední Hlávkově koleji činily včetně materiálu 119 492 korun (AAS NTM 10 FANTA 1902), tedy podobnou částku. Šlo přitom o nadstandardně kapacitní budovu, kde mohlo být ubytováno až 500 studentů. Ještě dramatictější vyšší byl rozpočet staršího Fialkova návrhu z roku 1897 ve výši 211 579 korun (AAS NTM 10 HR 1907), zahrnoval ovšem přístavbu těsně připojené zvonice v částce 48 070 korun a tarasní zeď v částce 39 239 korun. Během období monarchie bylo zpracováno celkem osm různých rozpočtů. K nákladům se připočítával podíl výměry kostelní parcely na ceně pozemků zakoupených pražskou obcí od rakouského eráru v roce 1884 za 600 000 zlatých. Činil 35 000 zl. (HLÁVKA ET AL. 1899). Odpovídal po ménové reformě z roku 1892 částce 70 000 tehdy zavedených rakouských korun.

19 Obec získala kostel jako součást staveb zemské trestnice v roce 1884. Stavba byla znalci oceňována pro svou starobylost. C. k. centrální komise v roce 1892 vyzvedla v iniciativním dopise městské radě hodnotu kostela s tím, že „by vřele litovala“ zániku stavby a „vřele by to vítala, kdyby prostředků k dalšímu jejímu zachování se nalezlo“. Na sklonku roku 1894 žádala pražská obec český zemský sněm a c. k. ministerstvo záležitostí duchovních a vyučování o „vydatnou subvenci“. V březnu 1895 si zemský výbor, aby mohl zařadit subvenci do rozpočtu, vyžádal posouzení kostela, ministerstvo bylo urgováno a architekt Josef Mocker požádan o dobrozdání o hodnotě kostela, přibližný rozpočet a „skicu jeho restaurace“. V návaznosti na Mockerův návrh se v lednu 1896 konala komise znalců na místě za účasti J. Hlávky, J. Mocker a A. Wiehla s výsledkem, že je třeba zjistit, jak vysoký příspěvek vůbec může být uvolněn. V březnu 1896 se c. k. ministerstvo uvolilo poskytnout částku 20 000 korun s tím, že ostatní náklady půjdou za obcí. Výsledky místní komise byly postoupeny komisi umělecké a technické. Technická komise vzhledem k předpokládaným nákladům (cca 240 000 korun, pravděpodobně dle Mockerovy skici) a nízké subvenci doporučila zbourání kostela, komise umělecká jeho zachování, i kdyby mělo jít jen o nejnutnější opravy. Na základě rozporných doporučení se usnesla městská rada svolat stavební komisi k ohledání stavu památky s výsledkem, že stavbě nehrozí akutní nebezpečí. Následně se v listopadu 1896 sbor obecních starších rozhodl vydat na potřebný projekt a sestavení rozpočtu částku 7 000 korun. Ofertní řízení ve věci neproběhlo, jelikož člen sboru architekt Jindřich Fialka nabídl obci potřebné plány zpracovat bezúplatně (PLAN SADA 1897 FIALKA). Jeho návrh a rozpočet byly postoupeny komisím technické a umělecké, technická komise navrhla opět zboření stavby. Městská rada na svém zasedání 4. března 1898 v reakci na to navrhla zboření kostela, což sbor obecních starších 7. března zamítl (VHMP 1898a). Doporučil pokračovat v projektování. Dne 24. března podala rada znovu návrh na zboření kostela (VHMP 1898b, 25). Soudpisná komise se bezprostředně poté 28. března vyjádřila k zachování kostela a k provedení jeho restaurace namísto rekonstrukce, shodně s pozdějším přípisem centrální komise z června 1899, v němž sice nedoporučila jí mezitím doručený nákladný rekonstrukční návrh Fialkův, avšak vyzdvihla význam a hodnotu kostela jako možného budoucího kostela farního. Sbor obecních starších za těchto okolností už návrh na zboření neprojednával, a to také v souvislosti se společenskou aktivitou na záchranu památky, již se budeme věnovat – iniciativou monsignora Karla Jäniga a na ni navazující činností Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava, jenž v lednu 1899 podpořil jeho zachování. Pozitivně zapůsobil příslib zemského výboru z 31. března 1900 poskytnout subvenci, jejíž výše se bude odvíjet od podrobných plánů. V roce 1901 převzal komitét obstarání plánů, ty pak zpracovával jím pověřený Josef Fanta, jak bude v textu rozvedeno dále (uvedený přehled je zkráceným výtahem ze zásadního pramene, článku z Hlasu národa, viz AAS NTM 10 HR 1907). Zboření kostela poté již nebylo oficiálně projednáváno.

Úsporné varianty a přesvědčivá forma prvních návrhů

Nejstarší návrh Josefa Fanta představoval úspornou variantu (PLÁN 1898a FANTA; obr. 6), která měla ukázat, že kostel lze upravit i skromně a s menšími náklady (SINE 1898, 384).²⁰ Opíral se nepřímě o rozhodnutí sboru obecních starších ze 7. března 1898, jenž se na takové opravě usnesl (VHMP 1898a, 23). Nejstarší plány zároveň vznikaly bezúplatně. To platí asi i pro první, nedochovanou skicu Josefa Mockera (*22. 11. 1835–†16. 1. 1899) z poloviny 90. let (AAS NTM 10 HR 1907). Také následující návrhy vznikaly soukromou aktivitou: jako dar pro pražskou obec (PLÁN 1897a, b FIALKA; obr. 4 a 5), vlastním patriotickým úsilím (PLÁN 1898a, b FANTA; obr. 6) či v rámci širšího společenského snažení komitétu pro obnovu kostela (PLÁN 1899 WIEHL; obr. 7). Komitét²¹ sestával z vynikajících osobností – hraběte Vojtěcha Schönborna (*2. 7. 1854–†11. 10. 1924), čelného katolického politika, poslance českého sněmu a člena zemského výboru, Karla Vlčka (*26. 2. 1851–†11. 12. 1918), pražského stavitele a náměstka pražského starosty, monsignora

Obr. 6. PLÁN 1898a FANTA a PLÁN 1898b FANTA. **Vlevo** skrovná, dočasná obnova kostela, **vpravo** možný výsledný stav. Obrazová součást provolání Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava Na Zderaze ke Sněmu Království českého z dubna 1899 (HLÁVKA ET AL. 1899).

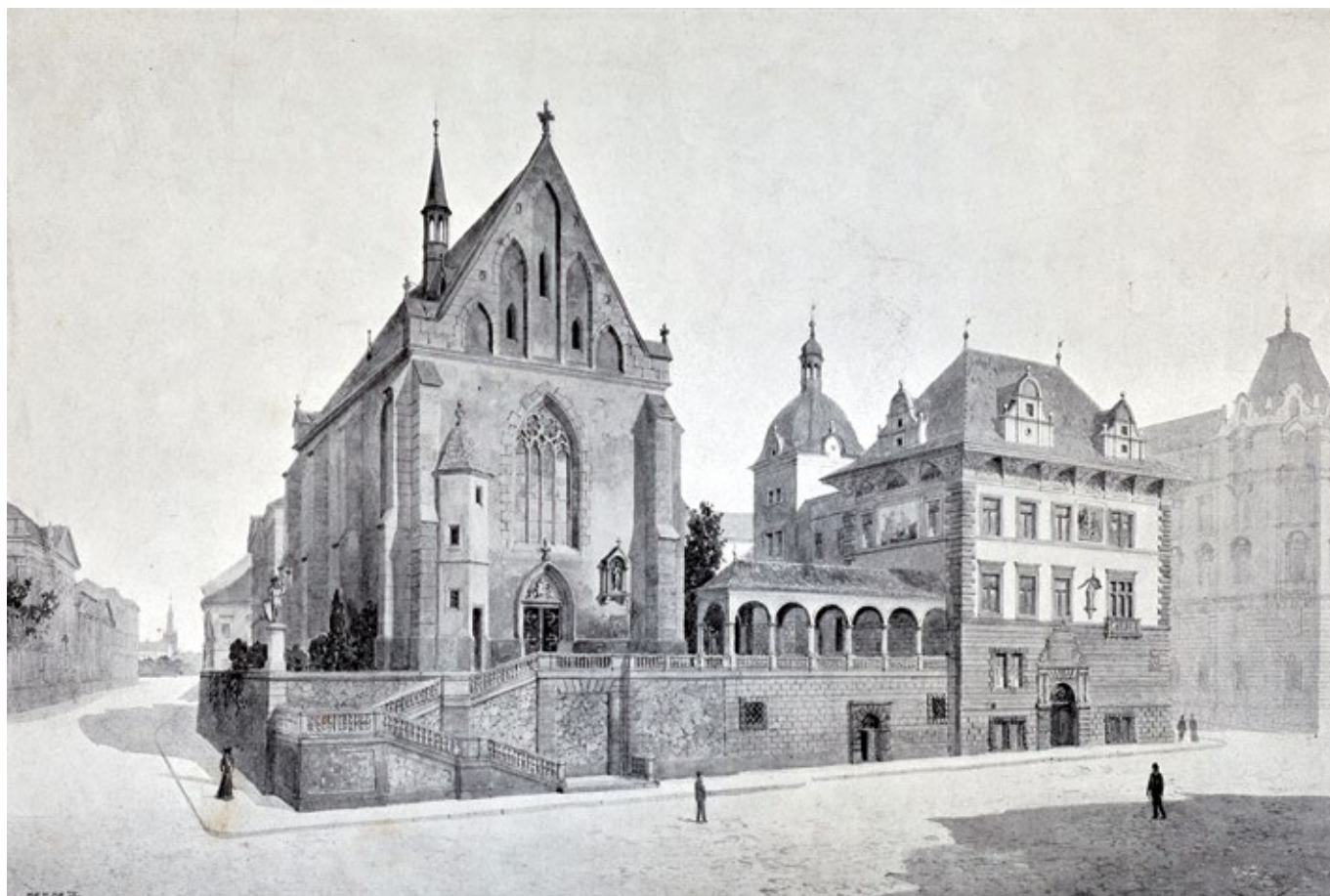

Karla Jäniga (*5. 3. 1835–†6. 10. 1914), apoštolského protonotáře, spoluzakladatele Nepomucena, české bohoslovecké koleje v Římě, a Antonína Wiehla (*26. 4. 1846–†4. 11. 1910), zemského konzervátora a jednoho z nejproduktivnějších architektů své doby. Pod předsednictvím Josefa Hlávky (*15. 2. 1831–†11. 3. 1908), stavitele nejvýznamnějších veřejných staveb v Praze i Vídní a opakovaně zvoleného poslance říšské rady a později českého sněmu, komitét v reakci na snahy o zboření památné stavby usiloval ukázat realizovatelnou možnost financování její obnovy a funkčního zahrnutí do nově vznikající čtvrti. Vedle představitelů českého stavebního a architektonického dění se v komitétu významně uplatnili katoličtí zemští patrioti.²² Jako

²⁰ Návrh tvořily dvě perspektivní kresby, které objednal a dal ve *Zlaté Praze* (SINE 1898, 384) publikovat význačný německy mluvící katolický kněz a zemský patriot, monsignore Karl Jänig (Jaenig), administrátor kostela sv. Jana Nepomuckého na Skalce, jenž dokonce slíbil pro účely zachování památného chrámu věnovat svou vilu v Horní Liboci (WUNSCH 1899, 259). I k těmto skicám, které předložil krátce po jejich publikování v tisku městské radě starosta Jan Podlipný, je doložen rozpočet (nezvykle nízký) ve výši 30 000 zlatých (60 000 korun; VHMP 1898c, 30; SINE 1899).

²¹ Současná literatura mylně uvádí, že komitét, resp. spolek pro obnovu kostela sv. Václava vznikl roku 1884 (BENEŠOVSKÁ ET AL. 1998, 165), O. NOVOSADOVÁ (1982, 16) o něm píše až v souvislosti se zadáním plánové dokumentace v roce 1901. Tehdejší tisk hovoří o době roku 1898 v reakci na usnesení městské rady o zboření kostela (SINE 1907, [2]), přičemž Josef Hlávka byl zvolen předsedou komitétu 7. ledna 1899 (AAS NTM 10 HR 1907).

²² Dle sdělení starosty Podlipného na schůzi sboru obecních starších 10. dubna 1899 sehrál iniciální roli při záchraně památky již zmíněný Karl Jänig. Mezi osoby, jež se okolo něj seskupily a vytvořily základ budoucího komitétu, delegovala městská rada Karla Vlčka a zemský výbor Vojtěcha hraběte Schönborna (VHMP 1899, 45). Zachování památky ve sboru obecních starších významně podporovali katoličtí kněží: historik, farář František Ekert (*30. 10. 1845–†20. 5. 1902) a katolický politik, kanovník Josef Burian (*24. 2. 1854–†23. 5. 1922). Ve 2. polovině 90. let K. Jänig organizoval veřejné sbírky na záchranu kostela, které byly využity při jeho prvních úpravách v roce 1901 (VHMP 1901b, 78). V roce 1904

autoritativní napomahatel k záchraně památky se komitét postavil do náročné situace – vystihují ji dvě Fantovy kresby, znovu publikované v svolání komitétu: první ukazuje kostel skromně obnovený, druhá, s náročně tektonicky a sochařsky provedeným štítovým průčelím a vysokým sanktusníkem, možný výsledný stav svatostánku zemského patrona (HLÁVKA ET AL. 1899). Kresby měly prokázat, že obnova znehodnocené stavby je finančně dosažitelná, a zároveň přesvědčit zemské orgány, „že stojí za to“. „Pánové zasadili se o to, že byl vypracován návrh pohledový, který jest tak krásný, že by se doporučovalo, aby byl proveden,“ jak popsal vyobrazení otištěná v svolání pražský starosta Jan Podlipný (* 23. 8. 1848 – † 19. 3. 1914) na zasedání sboru obecních starších (VHMP 1899, 45). Předešleme, že tento záměr nevyšel.

Obr. 7. PLÁN 1899 WIEHL. Návrh rekonstrukce kostela a dostavby jeho okolí z roku 1899. Obrazová příloha svolání Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava Na Zderaze ke Sněmu Království českého z dubna 1899 (HLÁVKA ET AL. 1899).

Úloha Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava

Na řešení úkolu pražská obec nevypsala architektonickou soutěž. Budoucnost kostela včetně stavebního programu pro jeho okolí nebyla jasná a první návrhy obec obdržela darem. S poškozenou památkou si zjevně nevěděla rady a nakonec zmocnila 1. února 1901 komitét k opatření plánů obnovy v částce 5 000 korun, hrazených z městských prostředků (AAS NTM 10 HR 1907; VHMP 1901a). Opřela se o věrohodné společenství s nezpochybnitelnou vážností i vlivem v rámci předlitavské části monarchie. Zachování památného chrámu podpořili údajně ještě architekti Josef Zítek, Josef Schulz, Jan Koula, historikové Václav Vladivoj Tomek, František Ekert, Jaroslav Goll a Tomáš Masaryk (SINE 1898, 383). Konsensus elit problematický, ze zaniklé trestnice doslova vylámaný kostel chránil.

Komitét zadal počátkem roku 1901 zpracování plánů Josefu Fantovi za honorář 1 000 korun (AAS NTM 10 1904c; cf. AAS NTM 10 HR 1907). Krátce nato probíhalo od srpna 1901 na žádost komitétu pod architektoým dozorem zabezpečení zdiva hrozícího sesutím (VHMP 1901c) a odstraňování omítek a zardívek oken v rozpočtových mezích 30 000 korun (VHMP 1901e), jež pro tento účel vydala pražská obec. Přitom byl kostel detailně zaměřen a fotograficky

dosáhla vybraná částka vedená v majetku komitétu 4 000 korun (AAS NTM 10 1904b). Svůj majetek komitét v roce 1908 věnoval pražské obci (AAS NTM 10 1911a).

zdokumentován.²³ Od této opravy bylo jeho zachování fakticky zajištěno, jak předeslal starosta Vladimír Srb (* 19. 6. 1856 – † 11. 5. 1916) již v květnu 1901 (VHMP 1901b, 78).²⁴ Prvotní sanační zajištění budovu stabilizovalo, aniž byla ovšem jasná její výsledná architektonická forma. Založilo následnou etapovitost oprav a dostavby území, jejichž jednotlivé fáze vycházely z rozdílných, v čase se měnících koncepčních přístupů, a původně jednotný úkol obnovy středověké památky a architektonického dotvoření okolí se nakonec rozpadl.²⁵

Zvláštní okolnosti vzniku pozdějších Fantových návrhů

Další Fantovy návrhy vznikaly společně s jiným místně souvisejícím architektonickým úkolem – projektem sousední koleje pro nemajetné vysokoškolské studenty na rohu Jenštejské a Dittrichovy ulice (zejména PLÁN SADA 1902a FANTA²⁶). Byly vypracovány bez přímého a jasného zadání stavebníka.

Pro plasticitu výkladu uveďme, že Fantovy plány pro studentskou kolej, kterou financoval a později vložil do své nadace právě Josef Hlávka, podepisoval za spolek pro nemajetné studenty²⁷ stavitel a radní Karel Vlček (SA P2 1902a), jenž vyprojektoval již v polovině 90. let přilehlý dům čp. 1938 a s ním sousedící dům čp. 1779/II pro Sbor pro zřízení a udržování Československé akademie obchodní v Praze. Josef Fanta projektově dokončoval Hlávkův nadační dům čp. 736/II ve Vodičkově ulici v době, kdy vznikaly jeho první skici úpravy zderazského sv. Václava (počátek roku 1898), které umísťují na nároží s Jenštejskou ulicí budovu gradací hmot podobnou budoucí koleji (obr. 6). Ještě dříve, v roce 1896, Fanta pracoval na návrzích fresek na fasádě domu čp. 790/II na Václavském náměstí (tzv. Wiehlův dům navržený a vlastněný architektem). Ve stejné době, kdy Fanta projektoval studentskou kolej, navrhoval Antonín Wiehl budovu administrace kostela sv. Jana na Skalce čp. 1991/II pro Karla Jániga.²⁸ Dodejme, že pozemek pro kolej, jenž měl podle žádosti spolku cenu 50 337 korun (VHMP 1901d, 237), věnovala v únoru 1902 pražská obec bezúplatně (SINE 2023 ONLINE). Na základě dohody o převedení pozemků, schválené městskou radou 17. ledna 1902, získala obec v paušální hodnotě 60 000 korun šest podílových listů spolku po 10 000 korunách (VHMP 1902a). Obec tak získala trvalý podíl na majetku spolku a odpadly jí značné výdaje na sanaci jižního úseku pozemků a na případnou tamní výstavbu.

Při navrhování kolejního domu mělo být zohledněno okolí kostela sv. Václava. (Zadání pak vedlo Josefa Fantu k vypracování řady společných výkresů koleje, kostela a mezilehlé farní budovy.) O udělení stavebních čar pro kolej požádal Karel Vlček na konci března (SA P2 1902a), rychle vypracované stavební plány schválila rada již 15. července 1902 (SA P2 1902b). Cestu k výslednému řešení obestíralo předivo úzkých osobních, politických a ekonomických vztahů tehdejších elit, jak již bylo naznačeno výše. Zdá se, že se zde spojila prvotní aktivita Karla Jániga s Vlčkovou znalostí místa a po svěření zhotovení plánů kostela komitétu se otázka zderazského sv. Václava řešila společně s otázkou sousedícího místa na rohu Jenštejské a Dittrichovy ulice, jež spolek pro nemajetné studenty výhodně získal. Podle mínění soupisné komise z března 1899 by církevní stavbu vhodně doplnila měšťanská škola (WUNSCH 1899, 259), pro takový účel by ale volný pozemek mezi kolejí a kostelem nedostačoval. Námět školního využití byl jen krátkodobý. Dle názoru

23 Fotografie nalepené na papír (obr. 3) tvoří součást zaměření kostela (PLÁN SADA 1903a FANTA).

24 V dubnu 1902 ještě vznesl na městské radě návrh na zboření kostela radní Karel Holubovský, byl však zamítnut (VHMP 1902b, 50). V říjnu 1906 urgovala rada u oslovených institucí vyřízení subvence, jinak bude nucena navrhnout sboru obecních starších zbourání kostela (AAS NTM 10 HR 1907). Přípis můžeme považovat vzhledem k již vynaloženým prostředkům a podpoře zachování stavby za formu diplomatického nátlaku.

25 Připomeňme, že kostel byl stavebně obnovován s mnohaletými pauzami ve třech etapách: 1901–1902, 1909–1911 a 1929–1930.

26 Archivovaná dokumentace k tématu je velmi obsáhlá. Jednotlivé výkresy byly zpravidla vydávány v celcích pro různé účely. Hovoříme-li o souboru plánů, užíváme odkaz „PLÁN SADA DATUM“, zaměřujeme-li se na jednotlivý plán/výkres/skicu, užíváme odkaz „PLÁN DATUM“.

27 Spolek studentských českých vysokých škol pražských byl založen v roce 1901.

28 Na otázku, proč pro Jánigovu iniciativu v roce 1898 nezpracoval ilustrační kresby prestižněji vnímaný Antonín Wiehl, odpověď neznáme. Mohl být vytižen a K. Jánig potřeboval rychle výstižný náskres. Fanta byl bravurní kreslíř, o Wiehlově výpravném prospektu (PLÁN 1899 WIEHL) naopak víme, že jej do perspektivy převedl Karel Velich a koloroval Václav Jansa (SINE 1899). Nicméně se s Wiehlem jako s autorem původně počítalo (VHMP 1899, 45) a odpovídá tomu i výpravná forma jeho návrhu. Rozpočet na Wiehlův i finální Fantův návrh činil 75 000 zlatých (150 000 korun; SINE 1899; HLÁVKA ET AL. 1899). Doplníme, že o „účastenství“ na projektu obnovy kostela původně žádal architekt Wiehl a komitét (VHMP 1901a), ten však již na práci nepokračoval. Velmi pravděpodobně proto, že projekt sousední studentské koleje byl zadán Fantovi a spojitý úkol vyžadoval jednoho tvůrce. Mohli bychom také spekulovat o tom, že K. Jánigovi jako horlivému duchovnímu se vznícenou obrazotvorností bylo „vřelé“ expresivní Fantovo pojetí kostela bližší než „chladný“ projev Wiehlův, kterému nabídl projekt Na Skalce jako elegantní kompenzaci. Písemný doklad nemáme. Jisté však je, že Antonín Wiehl patřil k nejlépe honorovaným architektům a prostředky na pracný projekt zderazského kostela byly omezené.

centrální komise z června 1899 i přání arcibiskupa pražského Františka kardinála Schönborna (*24. 1. 1844 – †25. 6. 1899), bratra hraběte Vojtěcha Schönborna, by v místě byla žádoucí fara (AAS NTM 10 HR 1907).²⁹ Při postoupení pozemku pro kolej pak městská rada zdůraznila, že si obec ponechá zbývající volnou parcelu pro budoucí faru (FANTA 1904, [1.], 30). Pro tu zbylá prázdná plocha dostačovala. Následné projektování obnovy kostela tak již bude od této chvíle spojeno s Hlávkovou kolejí a návrhem fary.

Kostel sv. Václava a Hlávková kolej

Na počátku roku 1902 měl architekt Fanta dvě úzce související zadání: úpravy kostela z předchozího roku a nově projekt koleje spolu se „zohledněním okolí“. Řešil v podrobnějším měřítku celý soubor, který předtím naskicoval: kolej, kostel a mezi nimi položenou proponovanou faru. Soubor zobrazoval ve společných pohledech a perspektivách. Opíral se již o zjištění průzkumu stavby: identifikaci románských oblouků ve zdivu pozůstatku zaniklé věže na severní straně kostelního průčelí či o zjištění zde zazděného okna a dvou vchodů pod ním. Na fotografiích nálezy obtahoval tužkou (obr. 8) a promítal do návrhů – ty pak obsahovaly obnovenou věž³⁰ a odpovídající otvory v průčelí. Na úkolu pracoval architekt v letech 1902, 1903, 1904, 1908, 1909 a možná i 1910 a vytvořil obdivuhodné množství výkresů a různých výkresových sad.

První plány soustředěné na obnovu kostela (PLÁN SADA 1903b FANTA) vznikaly až s jeho přesným zaměřením (PLÁN SADA 1903a FANTA). Na vyžádání komitétu je v roce 1904 architekt mírně upravil (PLÁN SADA 1904 FANTA)³¹ a pražská obec následně podala jako součást žádosti o subvenci. Tyto plány představovaly až do sklonku monarchie oficiální verzi pro zemské a rakouské státní orgány. (Proto na ně také literatura odkazuje. Podrobnější projekt, podle nějž byla památka stavebně obnovována, pochází však až z roku 1909.)

Obr. 8. Průčelí kostela sv. Václava po odstranění přístavby a odhalení oblouků ve zdivu zaniklé románské věže, stav okolo roku 1903. Pod omítkou patrné zazděné otvory obtahoval architekt Josef Fanta tužkou (AAS NTM 10, součást PLÁNU SADA 1903a FANTA).

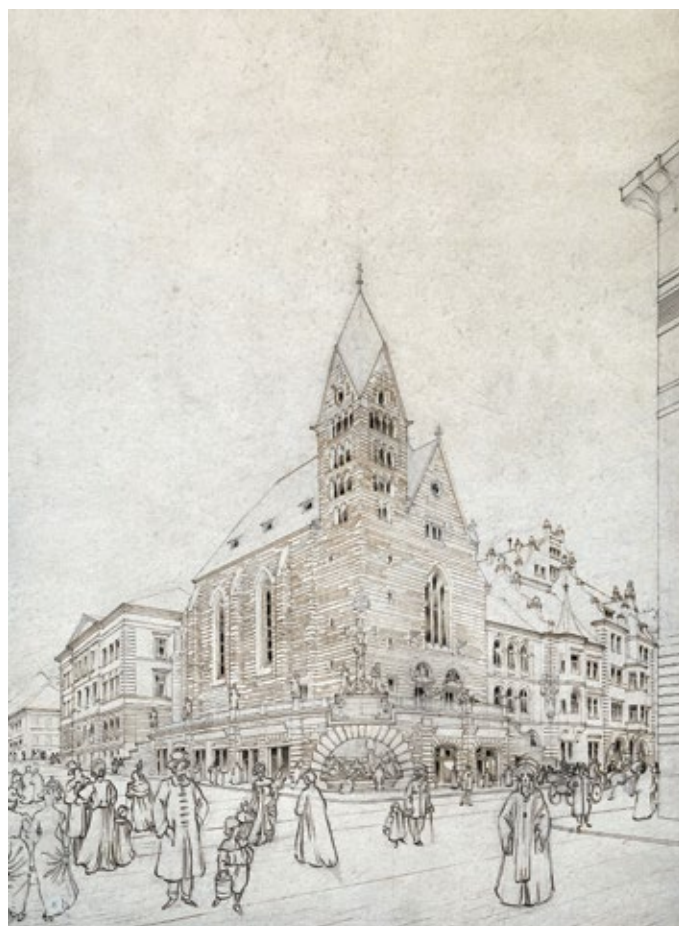
29 S budovou fary počítal již úřední půdorysný koncept (PLÁN 1890b SÚ; o tom viz dále). Od roku 1899 se uvažovalo o přenesení farnosti ke zderazskému sv. Václavu od kostela Nejsv. Trojice v Podskalí s tím, že tamější kostel bude zbořen a výtěžek z prodeje parcely použit k financování obnovy kostela zderazského a k výstavbě přilehlé nové farní budovy. Proti zboření podskalského kostela se zdvihl odpor (AAS NTM 10 HR 1907). Administrativně náročný záměr se po léta neuspokojivě vlekl a nakonec jej po roce 1910 neschválilo c. k. místodržitelství.

30 Záměr připojit ke kostelu věž je též patrný z PLÁNU 1890b SÚ. Věž zakreslil do svého návrhu pravděpodobně již Josef Mocker a Jindřich Fialka z ní učinil akcent rekonstruovaného kostela (PLÁN SADA 1897 FIALKA). Pozice i forma věže však byly smyšlené a neodpovídaly historické situaci, kterou autoři nezkovali. První dvě Fantovy novinové skici z roku 1898 ještě věž neobsahují, později se k ní až na základě historické ikonografie (zvláště Sadelerova prospektu) a zmíněných nálezů vrací.

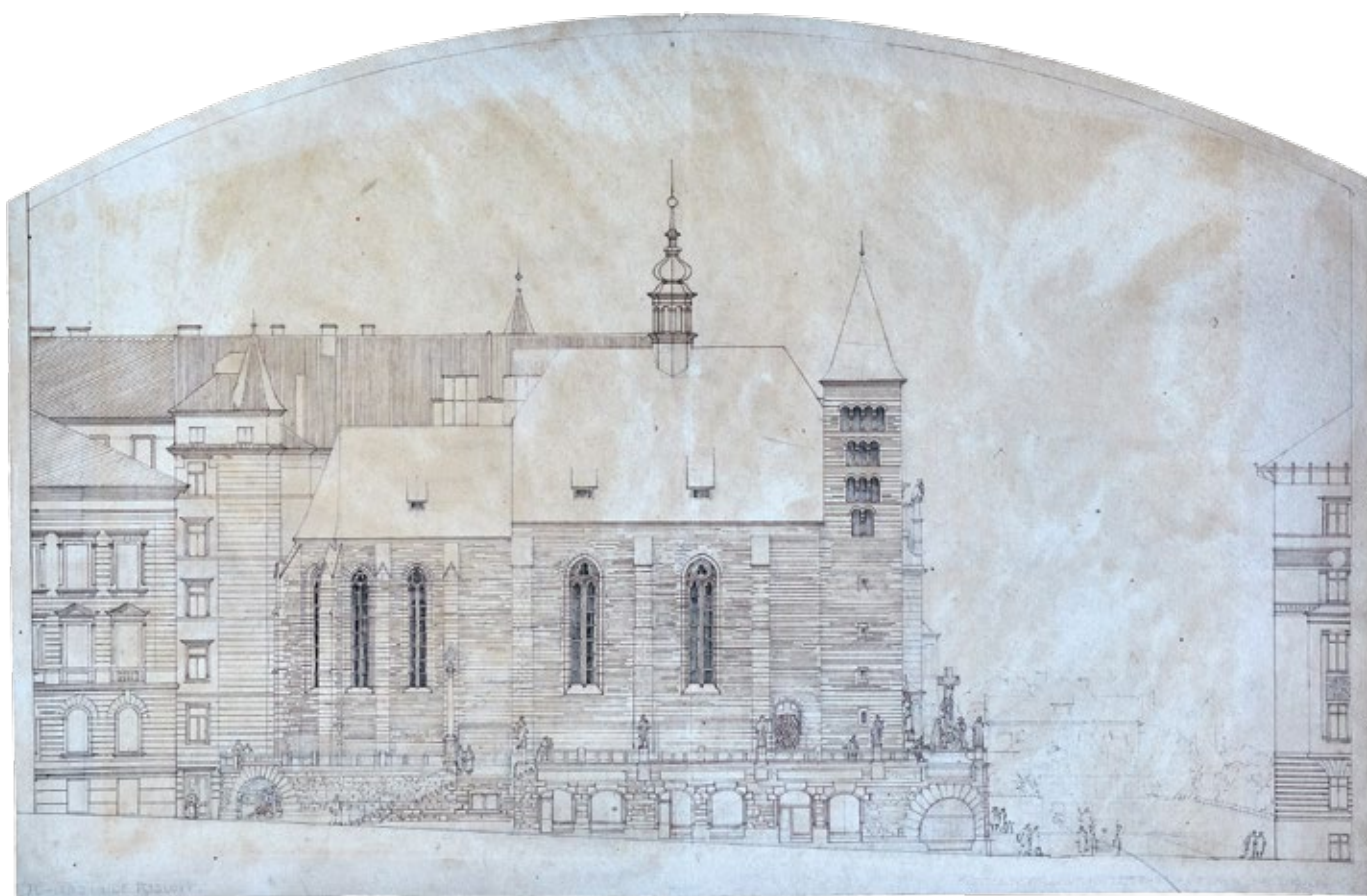
31 Úprava spočívala v redukci počtu řad oblouků v dostavované věži na dvě řady. (Kampanila s několika řadami oblouků, jakou vidíme na předchozích návrzích, připadala komitétu přehnaná.) Z této sady je v architektově pozůstalosti dochován řezopohled od závěru lodi (PLÁN 1904 FANTA, součást PLÁN SADA 1904 FANTA). Nereprodukuje jej, neboť nezachycuje návrh okolní zástavby. Rozpočet projektu činil 136 119 korun (AAS NTM 10 HR 1907; NOVOSADOVÁ 1982, 18). Je zajímavé, že městská rada vydala i na tuto sadu plánů částku 5 000 korun (AAS NTM 10 HR 1907).

Obr. 9. PLÁN 1902c FANTA. Perspektivní perokresbový pohled z Dittrichovy ulice na kostel s terasou, schodištěm, navrženou Hlávkovou kolejí a budovou fary.

Obr. 10. PLÁN 1902d FANTA. Perspektivní perokresbový pohled z Resslovy ulice na nároží s kostelem, navrženou Hlávkovou kolejí a budovou fary.

Obr. 11. PLÁN 1903d FANTA. Ortogonální perokresbový pohled na kostel s terasou z Resslovy ulice.

Plány z roku 1902³² sloužily pro stavební povolení koleje. Fara je na nich navržena v odlišné verzi než na plánech o rok pozdějších, jež přebíraly schválenou podobu koleje a dále rozvíjely ve variantách řešení celého souboru. Na různých výkresech z různých let se tak liší podoba věže (tvar střechy a počet řad oblouků) nebo ztvárnění kostelního průčelí (se štítem, bez něj a s různými architektonickými články) či tvar přístupového schodiště. V kombinaci s oběma verzemi fary vyzkoušel architekt asi šest základních variací, nepočítaje v to črty tužkou. Pečlivě perem kreslené pohledy a působivé perspektivy (obr. 9–13) spolu s podrobným komentářem publikoval v *Architektonickém obzoru* (FANTA 1904). Odevzdal je městské radě krátce předtím, po opakovaných urgencích (AAS NTM 10 1902; AAS NTM 10 1904a). Prodlevu odůvodňoval vytížením pracemi na studentské koleji, která změnila celou okolní situaci. Fanta se totiž nevěnoval nejprve kostelu a poté koleji, jak by odpovídalo chronologii zadání.³³ Na rukopisném nárysu koleje a fary (PLÁN 1902a FANTA; obr. 15), shodném s pohledem podaným na stavební úřad (PLÁN 1902e FANTA), je kostel jen načrtnut tužkou a je zde před ním stejně jako v úředně podané dokumentaci nakresleno symetrické dvojramenné schodiště, jež se už později neobjevilo. Další výkres zachycuje pouze půdorys koleje a fary (PLÁN 1902b FANTA; obr. 16). Fara ve verzi z roku 1902 přebírá některé tvaroslovné prvky koleje, zejména štíty, což o rok pozdější verze postrádá (PLÁN SADA 1903b FANTA).³⁴ Právě ta však tvořila základ pozdějších plánů z roku 1909. Žádný samostatný plán kostela z roku 1902 není v architektonické pozůstalosti obsažen, ani tam není uchován výkres s kostelem a stavbami jižně od něj, avšak bez koleje. Nacházíme zde ovšem společný půdorys kostela a fary z roku 1903 bez kolejní budovy (PLÁN 1903a FANTA; obr. 17). Fantovo zaměření kostela je datováno rokem 1903 (PLÁN SADA 1903a FANTA). Architekt se zkrátka věnoval přednostně velké zakázce na kolej (dostavěné a otevřené roku 1904), zatímco město plány kostela urgovalo. Nemělo však jejich zpracování v rukou. Zpoždění činilo asi dva roky.

Fantovy návrhové sady a vliv c. k. centrální komise

Další sada plánů vznikla v roce 1909³⁵ (PLÁN SADA 1909 FANTA/SÚ³⁶) a odráží se v ní složité vyrovnávání s názorem c. k. centrální komise; podle této sady pak probíhaly rekonstrukční práce. Podrobné plány řešily již pouze kostel včetně jeho podezděnění a tarasní zeď se schodišti (PLÁN 1909a FANTA/SÚ; obr. 18), v interiéru pak nahrazovaly historickou kruchtou. Realizační plány tarasní zdi jsou pozdější (PLÁN SADA 1911 SÚ), líc zdi a schodiště byly stavěny až po podezděnění kostela a opravě jeho fasádního pláště, jak dokládá i dobová fotodokumentace (SINE 1910a). Detaily, kreslené na starších výkresech od ruky (například kružby oken), jsou na plánech z roku 1909 kompletně vyřisovány. Dokumentace obsahuje i půdorys přízemí fary ve verzi z roku 1903 (PLÁN 1909b FANTA/SÚ; obr. 19), protože se s její výstavbou ještě počítalo a projekt s ní musel být koordinován zejména kvůli odkopání terénu na jižní straně.³⁷

Ke zlomu rekonstrukčních úvah zřejmých z těchto plánů směrem k respektu k dochované hmotě a tvaru památky došlo až po dobrozdání c. k. centrální komise z ledna 1907 a dubnové návštěvě jejího člena, profesora Maxe Dvořáka (*24. 6. 1874 – †8. 2. 1921), v Praze. Komise autoritativně zdůraznila potřebu nedeformovat starý stav památky (AAS NTM 10 HELFERT/KKZK 1907). Konstatovala, že „projekt p. arch. Fanty v uměleckém směru jest sice pozoruhodný, že však vzhledem k tomu, že správné opětné provedení starého stavu, aspoň pokud se týče vnější úpravy kostela, je zcela nemožné, jest jenom nutno kostel v [z]cela špatném stavu se nalézající se stanoviska stavebního a estetického opravit a při tom všemožně a svědomitě šetřit starého zevnějšku, pokud se ještě zachoval aneb pokud ještě doplnit a znovu zříditi možno a předložit v naznačeném rámci nový, opravný projekt, jehož náklad patrně bude menší, načež na základě nového rozpočtu a podle výše zemské subvence bude moci býti uvaženo zvýšení státní subvence obnosem per 20 000 kor. přislíbené“ (překlad hospodářského referátu městské rady;

32 Existují ve dvou sadách: v sadě pro stavební povolení koleje (PLÁN SADA 1902b FANTA), kde jsou fara a průčelí kostela vyznačeny jen v pohledech a fara ještě schematicky obrysem na půdorysu přízemí; druhá sada, dochovaná v autorově pozůstalosti (PLÁN SADA 1902a FANTA), je architektonickou studií celku, obsahuje perspektivy, pohledy a také dispoziční přízemí fary.

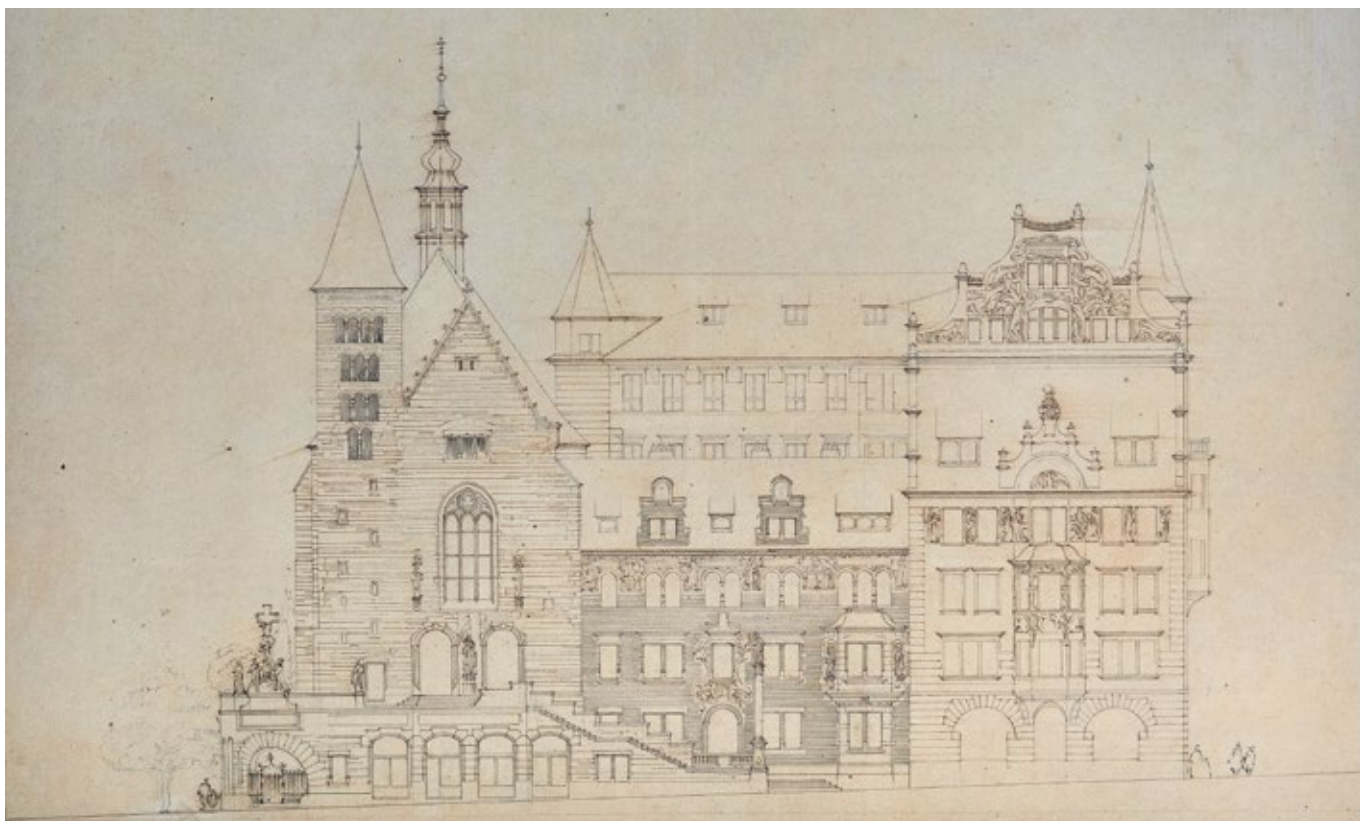
33 Připomeňme, že plány kostela svěřila rada komitétu 1. února 1901 a pozemek pro kolej získal spolek v únoru 1902.

34 K dataci rokem 1903 nás vedou kromě vrocení na sadě se zaměřením (PLÁN SADA 1903a FANTA) též údaje v literatuře (PODLAHA 1926, 618–619).

35 V mezidobu obec čekala na vyřízení subvence.

36 Plány z roku 1909 spolupodepisoval, respektive vydával stavební úřad, jsou datovány 8., 10., 14., 15., 19. a 20. dubnem, další plány pocházejí z května a června. Zkoušeny byly dne 7. září a schváleny 5. října 1909. Dílčí plány tarasní zdi pak vydal úřad ještě v roce 1911 (PLÁN SADA 1911 SÚ) a jeden plán dokonce v roce 1912. Tyto plány již Fanta nesignoval, jednalo se však o rozpracování jeho autorských návrhů.

37 O výstavbě fary nebylo rozhodnuto, proto její výkresy nebyly součástí dokumentace pro stavební povolení.

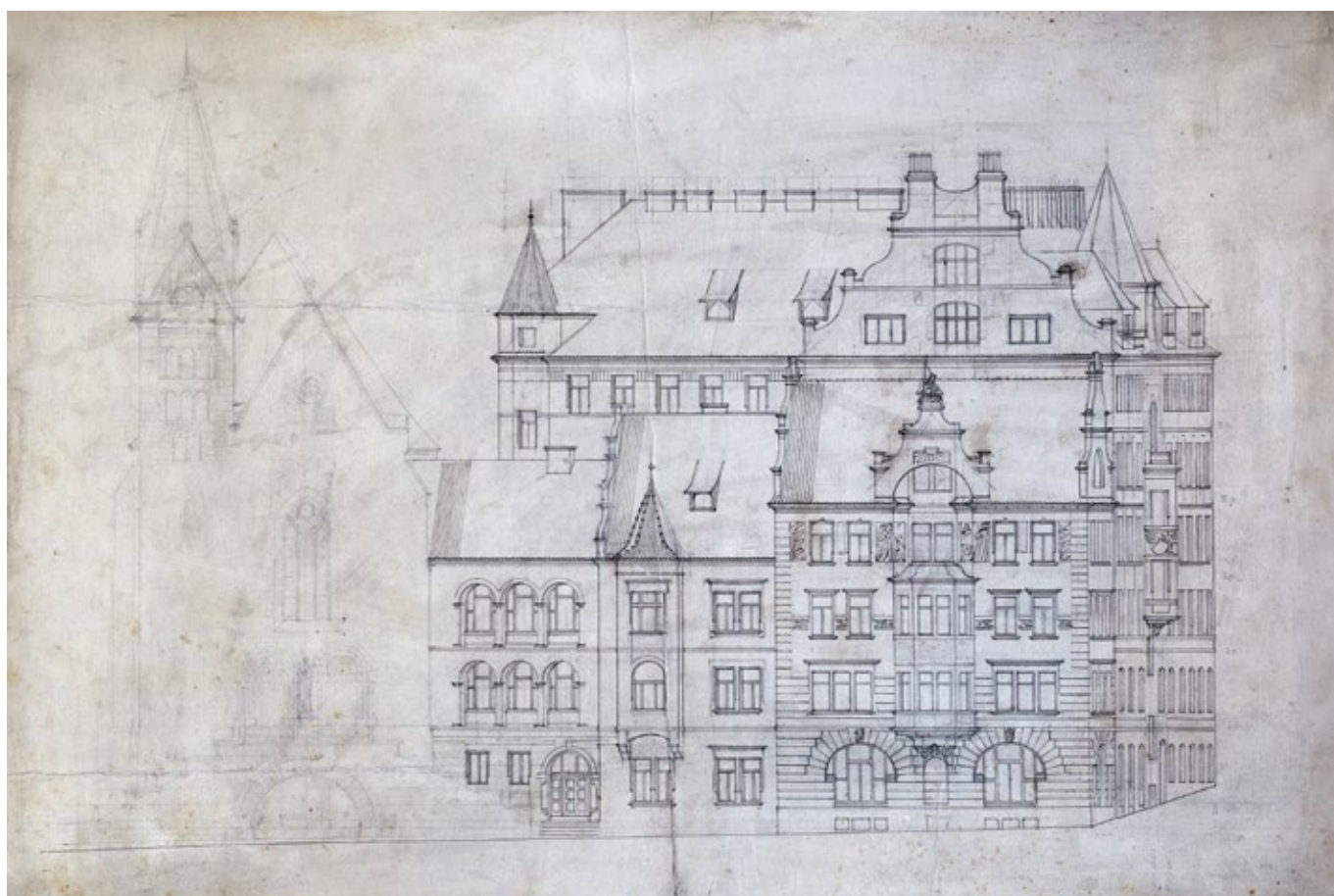
Obr. 12. PLÁN 1903b FANTA. Ortogonální perokresbový pohled na Hlávkovu kolej, faru a kostel s terasou a schodištěm.

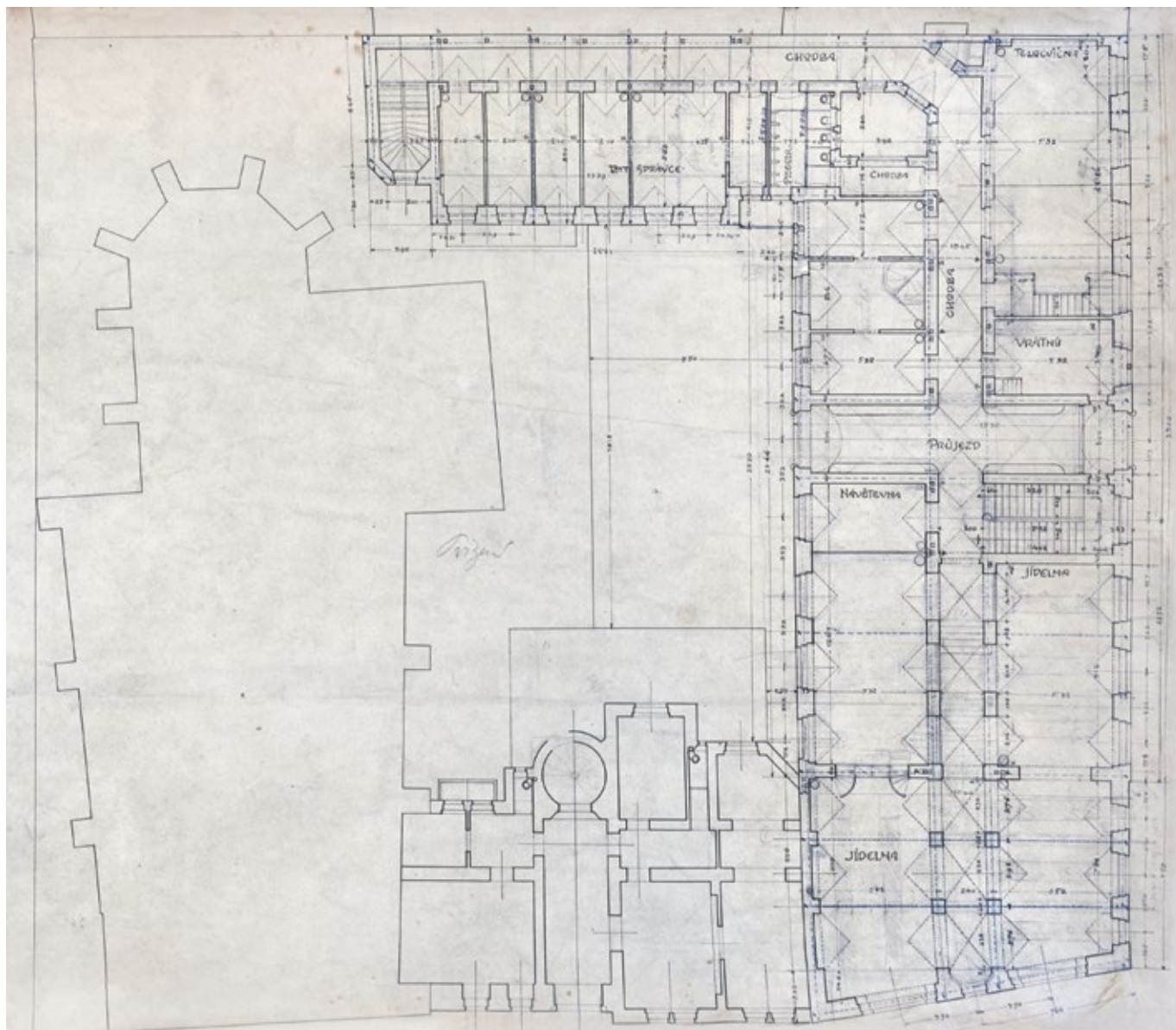
Obr. 13. PLÁN 1903c FANTA. Řezopohled kostela s farou od jihu.

Obr. 14. PLÁN 1903e FANTA. Perspektivní pohled z Dittrichovy ulice na budovu fary a kostel s terasou a schodištěm. Reprodukce nedochovaného výkresu publikovaná v *Architektonickém obzoru* (FANTA 1904, tab. 39).

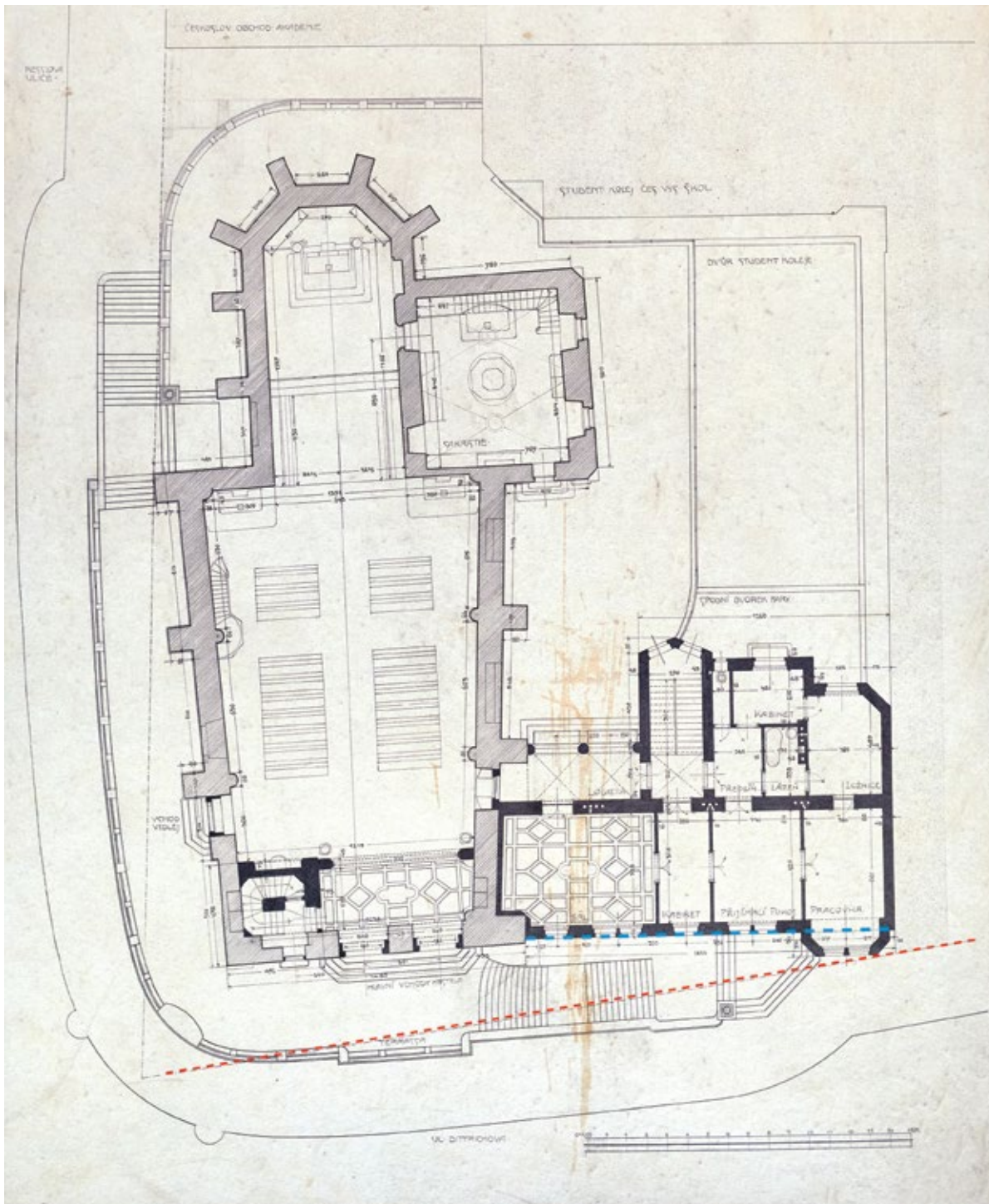
Obr. 15. PLÁN 1902a FANTA. Ortogonální perokresbový pohled na Hlávkovu kolej s farou a tužkovou skicou průčelí kostela se schodištěm.

Obr. 16. PLÁN 1902b FANTA. Půdorys přízemí Hlávkovy koleje a fary s vyznačením půdorysu kostela.

AAS NTM 10 HR 1907). Komise přitom vycházela z náhledu, že památka již nemá sloužit náboženským účelům a není tak ani důvod usilovat o rekonstrukci původního stavu. Opravný projekt měl „co nejvíce omezit jakékoliv rozšiřování či restaurování komponent, které existovaly v dávné minulosti a nyní se pouze předpokládají“ (AAS NTM 10 HELFERT/KKZK 1907; překlad autora).

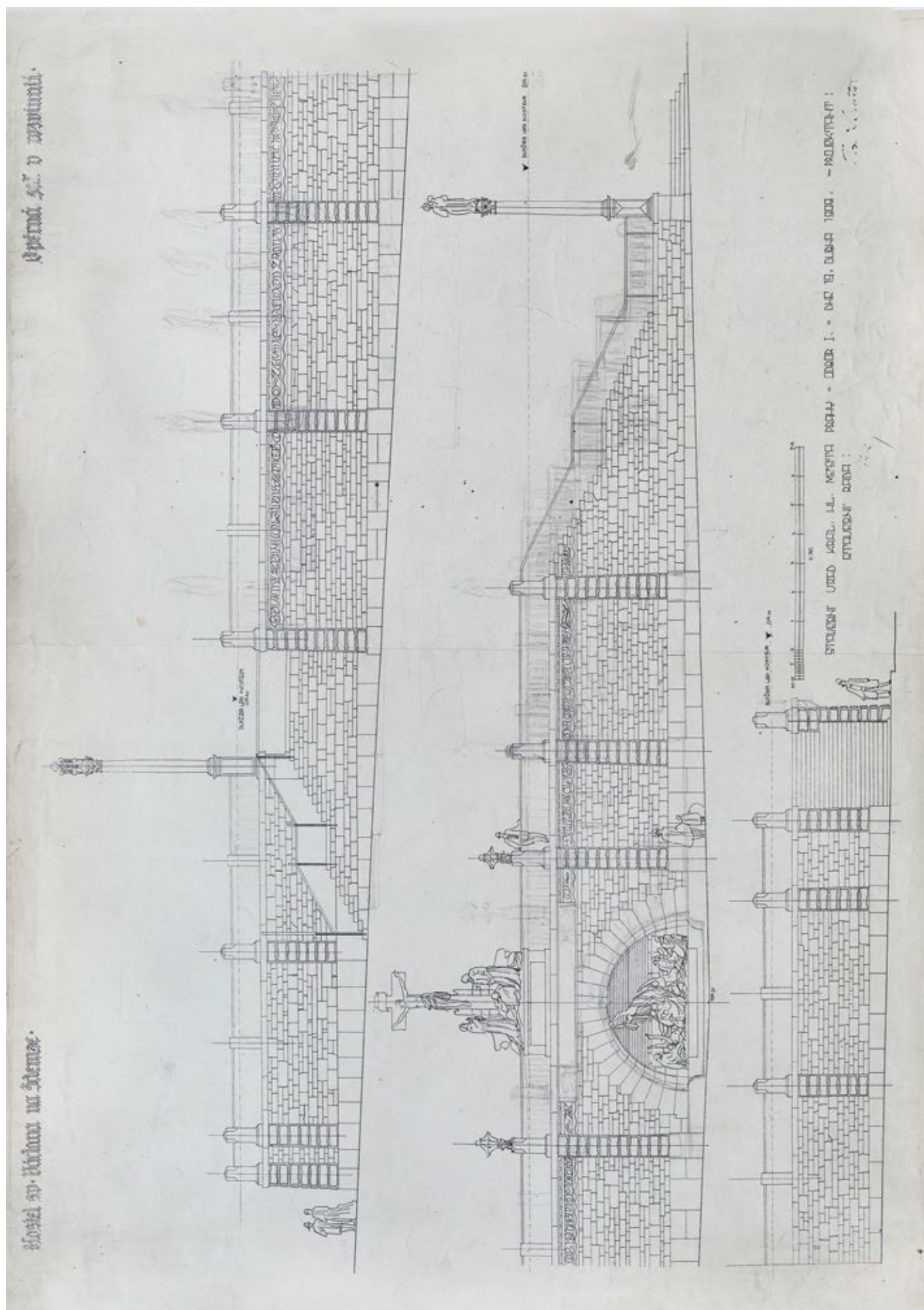
Kladný názor c. k. centrální komise podmiňoval podporu od rakouského státu a vedl k vypracování stavebních plánů z roku 1909 – dílčího, nicméně rozsáhlého projektu opravy kostela a zbudování tarasní zdi se schodištěm; průčelí ani spornou věž projekt neřešil (přesněji řečeno, odsouval je, vyhýbal se jim). Návrhy úpravy exteriéru se v částech, o nichž nebylo sporu, od výkresů z let 1902 a 1903 prakticky nelišily. Opravu a zadání projektu schválila pražská obec v dubnu 1908 (VHMP 1908c, 74) na základě návrhu technické komise a příslibu státní subvence (VHMP 1908b, 77). Architektonické řešení svěřila městská rada 2. října 1908 Josefu Fantovi. Na projektové práce s ním uzavřela smlouvu s honorářem 1 800 korun (AAS NTM 10 1909). Na opravy vyčlenila 160 000 korun (SINE 1909b; NOVOSADOVÁ 1982, 21). V této souvislosti vyvstává otázka, proč obec, která navzdory dosavadním příslibům dosud neobdržela žádnou subvenci, započala s tak nákladnými opravami. Vysvětlení poskytuje právě zmíněná mise člena komise Maxe Dvořáka, jenž zavítal do Prahy v dubnu 1907, aby posoudil stav na místě. Zde se setkal s Josefem Fantou a Kamilem Hilbertem (* 12. 2. 1869 – † 25. 6. 1933) s následujícím výsledkem: prof. Dvořák se pokusí svým vlivem via c. k. centrální komise i napřímo získat pro město nejen finanční částku odpovídající ceně pozemků, za něž obec parcelu s kostelem vykoupila, ale i

vyšší dotaci.³⁸ Stav památky podle něj a ve shodě s názledem komise z ledna téhož roku (AAS NTM 10 HELFERT/KKZK 1907) zároveň umožňoval opravit loď a spornou otázku průčelní partie ponechat otevřenou, dokud nebude jasné využití objektu: „Konzervace východní, severní a jižní strany má pro zachování kostela větší význam než úprava západního průčelí“ (NOVOSADOVÁ 1982, 20). Přímou na výkresu jižního pohledu (PLÁN 1909c FANTA/SÚ) je potom uvedeno: „Průčelí západní ponechá se ve stavu nynějším až do rozhodnutí o příštím účelu kostela.“ To odpovídalo i z technického hlediska – loď byla po zvětšení dosud zčásti zazděných okenních otvorů otevřená, průčelí naopak zůstávalo stále zazděno. Dodejme, že značný technický problém představovala také

Obr. 17. PLÁN 1903a FANTA. Půdorys kostela s farou na úrovni prvního patra fary. **Červeně** je vyznačena platná regulační čára plánu polohy (PLÁN 1889 SÚ), **modře** nová uliční čára vymezená průčelím fary (úprava J. Holeček, 2025).

38 V dopise, který před setkáním zaslal Fantovi, Kamil Hilbert píše: „Dle soukromého rozhovoru hodlá pan profesor přičiníti se o rychlé vyřízení celé záležitosti a o vydatné subvencování, aby památka ta byla docela zabezpečena.“ (AAS NTM 10 HILBERT 1907) Obdobně je Fanta ujišťován v dopise přímo Maxem Dvořákem: „[...] přijdu také v nejbližších dnech k jeho excellenci panu ministrovi Pacákovi a požádám ho, aby se věci ujal.“ (AAS NTM 10 DVOŘÁK 1907b)

Obr. 18. PLÁN 1909a FANTA/SÚ. Nerealizovaná podoba opěrné zdi se sochařskou výzdobou a schodišti.

zrakům chodců skrytá jižní strana kostela, k níž měla být připojena novostavba (tehdy fara). Bez jejího vyprojektování existovalo riziko nežádoucích úprav již opravené partie, na což architekt i stavební úřad městskou radu upozorňovali (AAS NTM 10 FANTA ET AL. 1909).

Rozsáhlé opravy gotické památky prováděné stavební hutí Eduarda Sochora (* 23. 9. 1862 – † 6. 6. 1947) sledoval tisk (ČAPEK 1909; NOVOTNÝ/ČAPEK 1909; NOVOTNÝ/KŘÍŽENECKÝ 1909; SINE 1909a; SINE 1909b; SINE 1910a–c). Po vyčerpání³⁹ financí uvolněných obcí se však stavební práce v roce 1911 zastavily na téměř dvacet let. Nebyly provedeny v rozsahu podle projektu, zejména nebyl zbudován úsek tarasní zdi na nároží a při Dittrichově ulici.⁴⁰ Komunikace mezi městem a centrální památkovou komisí pokračovala až do roku 1917 (VHMP 1916, 166; NOVOSADOVÁ 1982, 21–24). Bez výsledku. Žádný nový projekt totiž nevznikl, z uvažované farní budovy sešlo a kostel tak nemohl být udržován ze zádušního fondu. Město nenašlo využití pro náhle volný pozemek, kde byla tak dlouho uvažována fara – na něm přitom záviselo dořešení jižní strany kostela. Nenašlo ani vhodnou náplň pro prázdný kostel, pro zájemce bylo břemeno potřebných oprav přílišné. V roce 1915 obec znovu nevěděla, k čemu bude prázdná kostelní stavba sloužit (NOVOSADOVÁ 1982, 22) ani jaká stavba má na volném místě vedle kostela stát. Válečná léta odsunula úkol na vedlejší kolej. Město subvenci neobdrželo.

Zdráhavá akceptace požadavků c. k. centrální komise

Vleklou obnovu kostela v období monarchie nezpůsobovala jen technická obtížnost projektu a nedostupnost finančních prostředků, ale i popsáný spor o jeho podobu mezi projektanty a c. k. centrální komisí. Podívejme se nyní na něj podrobněji. Do osudu stavby zasáhla komise již v letech 1892 a 1899, kdy posuzovala návrh Jindřicha Fialky (AAS NTM 10 HR 1907, HLÁVKA ET AL. 1899). Náhled komise z roku 1907 (AAS NTM 10 HELFERT/KKZK 1907) se stal pro finální podobu středověké stavby rozhodující. Ve Fantově pozůstalosti v archivu Národního technického muzea nalezneme kromě množství výkresové a smluvní dokumentace i korespondenci s Maxem Dvořákem (AAS NTM 10 DVOŘÁK 1907a, b). Poskytuje rezervoár materiálu pro prohloubené bádání o vývoji obnovy této památky v kontextu tehdejších pražských poměrů či o animozitách mezi „Prahou a Vídní“,⁴¹ zdůrazněných samotným Dvořákem v dopise Fantovi (AAS NTM 10 DVOŘÁK 1907a), kde nalezneme také pasáže o hodnotě originálu a neživotnosti kopií historických forem; volnou formou předjímají některé zásadní myšlenky autorova *Katechismu památkové péče* (1916). Komunikace mezi architektem a památkářem obsahuje leckde pozoruhodné detaily názorové výměny.⁴² Množství Fantových proškrtaných, stěží čitelných a většinou nedatovaných rukopisných poznámek a konceptů odpovědí na dopisy a různé úřední příписy ukazuje dopady této silné ingerence centrální instituce mocnářství do kreativního architektonického procesu. Za korespondencí obou velikánů (z Fantovy strany ji známe ovšem jen v konceptech) prosvítá bazální a navzdory zdvořilé textaci ostré neporozumění v náhledu, jak má vypadat forma obnovené stavby. Architekt – v té době již nositel rytišského řádu Františka Josefa I. právě za projekt Hlávkovy studentské koleje – redukcí svých kreativních idejí nenesl snadno. Chápal, že problémem je pro komisi přístavba věže, domníval se však zprvu, že spornou otázkou je i průčelní okno, bez něhož byl obnovený liturgický prostor těžko představitelný. *In margine* strojopisu vyjádření komise (AAS NTM 10 HELFERT/KKZK 1907) průčelí v takto zredukované formě dokonce načrtl. Věže se však nevzdával a doporučení komise nedbal. Svědčí o tom jeho přípis městské radě z července 1909 zdůrazňující potřebu posílení základů pod severním nárožím, kde by měla v budoucnosti stát věž (AAS NTM 10 FANTA ET AL. 1909), a především sám půdorysný plán kostela

39 Neočekávaně vzrostly zejména skutečné náklady na zajištění základů stavby (SINE 1909b) na nečekaně nestabilním, vodou podemletém terénu (SINE 1909a).

40 Obnoven byl závěr, loď, střecha a krov kostela a vystavěna tarasní zeď při Resslově ulici až k nároží. Stavební spára je zde mimochodem dodnes patrná. Skutečný rozsah prací na jižní straně, jež měla být koordinovaně obnovena vzhledem k přiložené budově fary, dnes spolehlivě neznáme. Ještě v červenci 1911 však zbývala z rozpočtu na opravy nevyčerpaná částka 35 000 korun (AAS NTM 10 1911b), takže k dílčím opravám zde jistě došlo.

41 Pražské prostředí vnímalo ukřivdění, že rakouský erár dovedl kostel do špatného stavu, obec jej drazě vykoupila a nyní se jí nedostává podpory. Archivy ukazují i animozitu z druhé strany – Max Dvořák před návštěvou Prahy v dubnu 1907 píše Fantovi, že „s umělcem je vždy dohodnutí snadné“, avšak s „diletantismem“ nebo „chudobou bez talentovanosti smír není možný“ (AAS NTM 10 DVOŘÁK 1907a). S představiteli pražské obce se nechtěl ani potkat. Kamil Hilbert, jenž s ním byl v úzkém kontaktu kvůli právě probíhající obnově kostela sv. Martina ve zdi, napsal Fantovi, že mu Dvořák k plánované společné schůzce sdělil, že by se chtěl na místě „sejít v rázu soukromém“, „zástupce města potřebný by nebyl“ (AAS NTM 10 HILBERT 1907). Pohled na politické vnímání činnosti c. k. centrální komise v českém prostředí obsahuje disertace Jana UHLÍKA (2022, 60); mezi tehdy obnovované pražské stavby, které uvádí, „kontroverzní“ kostel sv. Václava zařazen není.

42 Například v konceptu dopisu Maxi Dvořákovi z 12. května 1907 uvádí, že pečlivě oměřil veškeré profily a že nesouhlasí s patinací nových prvků kamenného zdiva, jež mají nahradit poškozený kámen (AAS NTM 10 FANTA 1907).

s farou (obr. 19) a výkres jeho průčelí (PLÁN 1909d FANTA/SÚ; obr. 21). Možná už v roce 1908 věž naskicoval v secesní podobě (PLÁN 1908–1910 FANTA; obr. 20), snad proto, aby vyhověl Dvořákovu názoru o větší vhodnosti soudobé formy než kopie. Fantovu snahu prosadit věž prameny dokládají jasně, nicméně fixovat ji v projektu bylo nereálné. Plány se mohly vyhnout řešení průčelí kostela s jeho tektonickým řešením a vchody, nikoliv však nárožní partii do Resslovy ulice, kde věž stávala. Například plán z května 1909 tak věž již nezobrazuje (PLÁN 1909f FANTA/SÚ) a na jiném nalezneme západní pohled s tarasní zdí a s prostě pojatým kostelním průčelím bez věže, avšak s rekonstruovaným holým štítem (PLÁN 1909a FANTA; obr. 22). Dlužno jen dodat, že pokud by byly vybudovány Fantou požadované základy, bylo technicky stále možné – pokud by tomu byla situace nakloněna – věž vystavět. Idea věže definitivně zmizí až v prvorepublikových projektech, na nichž se už Fanta nepodílel.

Motivace rekonstrukčních návrhů v kontextu proměny památkářského uvažování

Rekonstrukční pojetí formy kostela, jež se nesetkávala s pochopením c. k. centrální komise, měla hlubší důvody pramenící z dobového přístupu k úkolu obnovit chrám zasvěcený zemskému patronovi. Centrální komise se k úpravám památky vyjadřovala v rámci žádosti o subvenci a tematizovala nejen vlastní odborný názor, ale i cenu. Neříkala, že je návrh nevhodný, konstatovala, že je nákladný, a navíc má památkové vady. Takto diplomaticky vystavěná dobrozdání byla účinná pro prosazení jejího mínění a pro rekonstrukční varianty nakonec smrtící. Komise přitom neposuzovala urbánní souvislosti, vztah okolních nových staveb k historické památce netematizovala.⁴³ Z jejího vyjádření z ledna 1907 nepřímě plyne, že si ani nepřála opětovné využití kostela pro bohoslužebné účely – riziko nutných rekonstrukčních zásahů zde bylo vyšší než třeba u muzeálního provozu. Neodhadla přitom bazální důvod záchrany památné stavby v českém politickém prostředí – obnovu funkčního svatostánku zasvěceného nejdůležitějšímu českému světci. (Přitom ve svém příspěvu k Fialkovu projektu z června 1899 vyzvedla jeho potenciál jako vhodného nového kostela farního.⁴⁴ Její postoje se tedy měnily, mimo jiné pod vlivem nástupu agilního Maxe Dvořáka do úřadu.) Nejrůznější adice hmot k dochovanému tělesu gotické památky, úpravy jejího tvaru a doplňování architektonických článků nesl rehabilitační étos, v němž se sléval zájem patrioticky reprezentační, architektonický i urbanistický. Kostel byl ceněn pro svou starobylost či na území historické Prahy jedinečné zasvěcení, ne však pro kvality architektonické. Bezvěžovou lapidární hmotu celkem prostorného středověkého novoměstského kostela se zazděným oknem v průčelí bez štítu často označují soudobé texty jako „kostelíček“ (SINE 1910a) či „kostelík“ (HURTIG ET AL. 1896; SINE 1898, 384). V kontextu plánované výstavné čtvrti na přelomu století cítili architekti spontánní potřebu vytvořit z gotického tělesa trčícího na rozkopaném pahorku jako osamělé torzo v nově urbanizovaném území dominantu přiměřenou postupně vyrůstající čtyř- až pětipatrové rezidenční zástavbě a dodat prosté stavbě s přístavbami zjizveným slepým průčelím reprezentativní a zároveň historicky náležitý výraz.⁴⁵

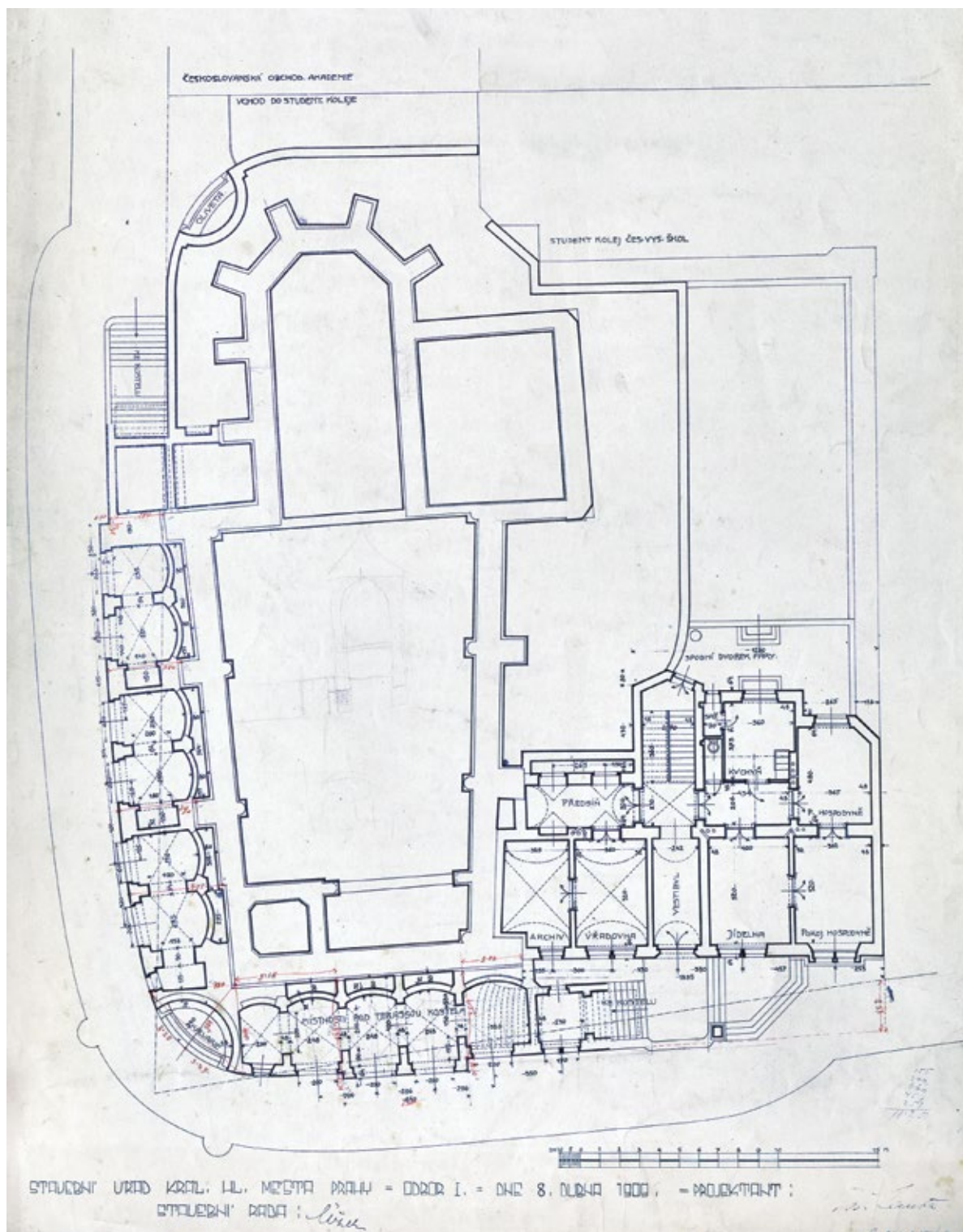
Fialkovo a Wiehlovo řešení ani Fantovy prvotní skici se neopíraly o konkrétní historické zdroje nebo nálezy v místě. Později již Fanta z pražské historické ikonografie vycházel, zejména z prospektu Aegidia Sadelera, kde je zachycena štíhlá, původně románská věž (MUKOVÁ ET AL. 1984; BENEŠOVSKÁ ET AL. 1998, 164) s routovou střechou na severozápadním nároží lodi a trojúhelný štít západního průčelí.⁴⁶ Identifikoval také významné druhotné zazdívky otvorů. Jeho návrhy z let 1902 a 1903 už určitou historickou oporu měly, zejména ty od roku 1903, na nichž se již věž tvarově podobá vyobrazení na Sadelerově prospektu (obr. 11, 12 a 14). Architekt neusiloval o konzervační, ale o historicky poučenou obnovu památné stavby, šel jakousi střední cestou. Ozřejmil ji v komentáři otiskném v *Architektonickém obzoru* (FANTA 1904, [2.], 34): „Názory a zásady o způsobu zachování a obnovy starých památek téměř křiklavě se různí. Nejradikálnější z nich hrozí utnutím ruky, dotýkajícím se památek těch, jiné horující pro osobité umění, dovolují silným individualitám uměleckým měnit a uzpůsobovati tytéž staré památky, bez přihlížení k jejich podstatě, dle individuality obnovovatele, v pravdě však často dle školy, z které ta nebo ona individualita vyšla, dle naučených a na stavbu aplikovaných, s podstatou stavby a její uměleckou

43 Explicitně však například odmítla podpořit přístupové schodiště ke kostelu (VHMP 1910, 267).

44 V souvislosti s očekávaným nárůstem počtu obyvatelstva v místě viz AAS NTM 10 HR 1907.

45 Tehdejší autory provokovalo k dotvoření hlavně zazděné průčelí se zkráceným štítem, rovně ukončeným pod druhotně zvalbenou střechou, pocházejícím z úpravy střechy v 1. třetině 18. století.

46 Z reprodukcí prospektu odkazujeme na relevantní výřez nedávno publikovaný ve *Staleté Praze* (ULIČNÝ 2023, 10, obr. 9).

historií naprosto nesouvisejících frází. Nelze dobře uposlechnouti kazatelů ani jedné ani druhé.“ Proto oponoval závěru komise, že bude potřeba zhotovit „opravný projekt“ (AAS NTM 10 HELFERT/KKZK 1907), neboť z Fantova pohledu fasádní plášť ze strany severní, východní a jižní neobsahuje nic, co by se neopíralo o jím zjištěný stav (NOVOSADOVÁ 1982, 19).⁴⁷ Mohli bychom jistě vést komparační úvahu k porovnání tehdy moderního uvažování vídeňské komise s historizujícími rekonstrukčními náhledy pražských architektů a vyvozovat z ní závěry. Cílem návrhů z období monarchie však bylo prioritně zchátralou stavbu zachránit, navrátit ji liturgickému

Obr. 19. PLÁN 1909b FANTA/SÚ. Půdorysy kostela s místnostmi v opěrné zdi a fary na úrovni jejího přízemí. Půdorys fary odpovídá verzi z roku 1903.

⁴⁷ Josef Fanta působil jako asistent Josefa Schulze na pražské polytechnice, od roku 1909 pak jako profesor středověké a starokřesťanské architektury. Historie architektury patřila k jeho profesním tématům.

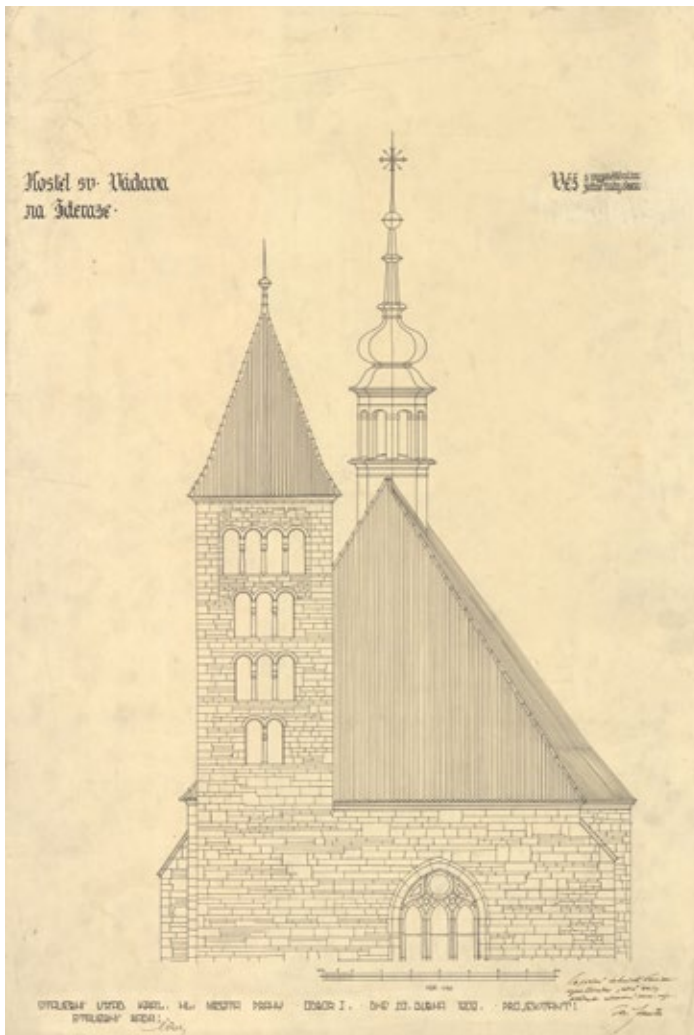
účelu a vřadit do „souladného“ celku s novou zástavbou. A to pro dobové tvůrce znamenalo podobnost, nikoliv kontrast. Torzalita nálezového stavu pro ně nebyla inspirací. Přikomponovávali k němu gotické či románské tvarosloví a, s výjimkou Wiehlova návrhu, je promítali i na nové stavby řešené spolu s kostelem. Dopady takového přístupu na vnitřní strukturu památky či exaktní věrnost vzhledem k zaniklému historickému stavu měly menší význam. V mezích autorské poetiky hierarchizovaného tektonického historismu neměli zúčastnění tvůrci ani výrazové prostředky na to, jak se s odhaleným strohým gotickým průčelím v doplňovaných novostavbách „souladně“ vyrovnat. A je otázkou, zda jimi disponovali na sklonku roku 1906 architekti vídeňští. Spor o podobu rekonstrukce zderazského sv. Václava nebyl ojedinělý, týkal se také úprav jiných památek, Vladislavského sálu či kostela sv. Jindřicha. O rozdílných názorech centrální komise a projektantů diskutovala i městská rada (VHMP 1908a, 53), dle mínění některých radních rozpory vedly k chátření pražských památek. Nemůžeme však spor zobecnit do polarity vídeňská centrální instituce versus české či pražské prostředí. Náhled komise souzněl s míněním mladší generace českých konzervátorů,⁴⁸ jmenovitě Luboše Jeřábka (*21. 2. 1864 – †7. 8. 1937), či Klubu Za starou Prahu.⁴⁹ Žádný z takto smýšlejících intelektuálů či tvůrců se ovšem během období monarchie na návrzích úprav zderazského kostela nepodílel. To se zásadně změnilo na počátku první republiky.

Obr. 20. PLÁN 1908–1910 FANTA.
Tužková skica nového, „secesního“
slohového pojetí věže a opěrné zdi.

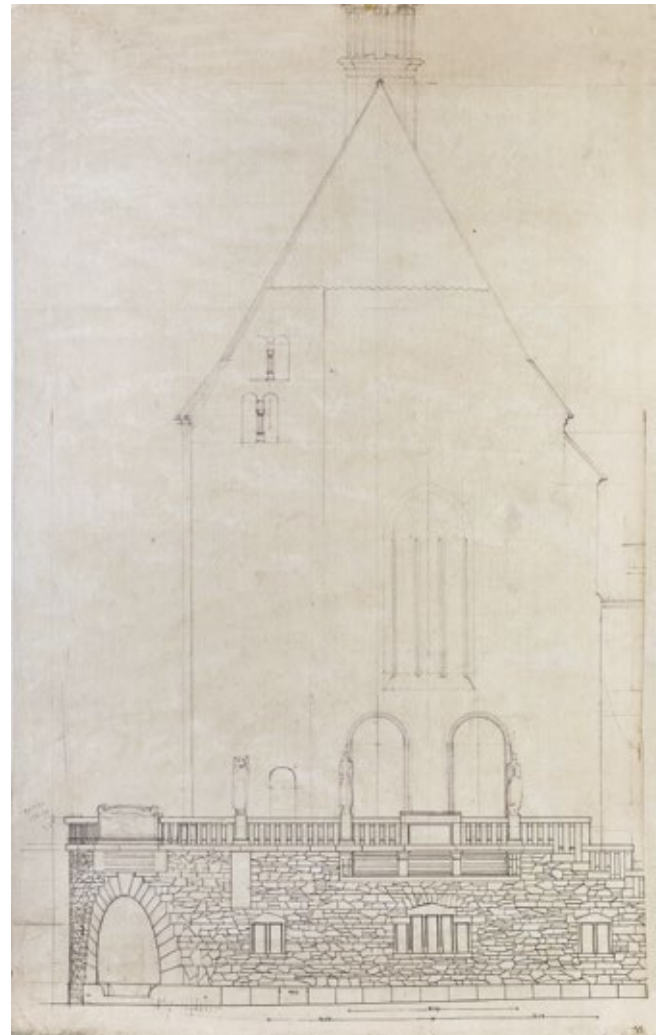

48 Přimknutí mladší generace českých konzervátorů na počátku 20. století k pokročilejšímu uvažování vídeňské památkové péče popisuje Jan UHLÍK (2022, 60).

49 Klub kritizoval opravu kostela jako finančně neúspornou a nešetrnou k památce. Vytýkal jí zejména výměny kamenných profilů okolo oken a lícového zdiva (SINE 1910c). Aniž bychom zpětně analyzovali oprávněnost kritiky – například ostění v oknech se, jak se zdá z dobových fotografií, mnohde nedochovala –, můžeme vzhledem ke stavu pláště budovy považovat tak přísný názor za skutečně konzervační.

Obr. 21. PLÁN 1909d FANTA/SÚ. Poslední Fantův datovaný plán zachycující věž.

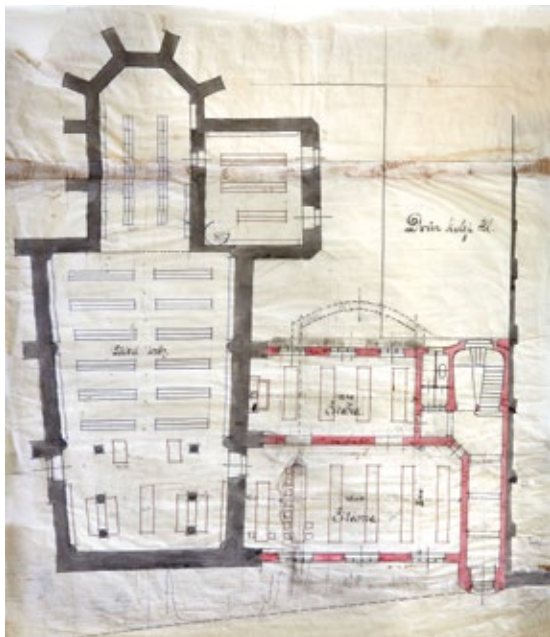

Obr. 22. PLÁN 1909a FANTA. Návrh průčelní partie kostela bez věže a s terasní zdí bez krámků a pilastrů.

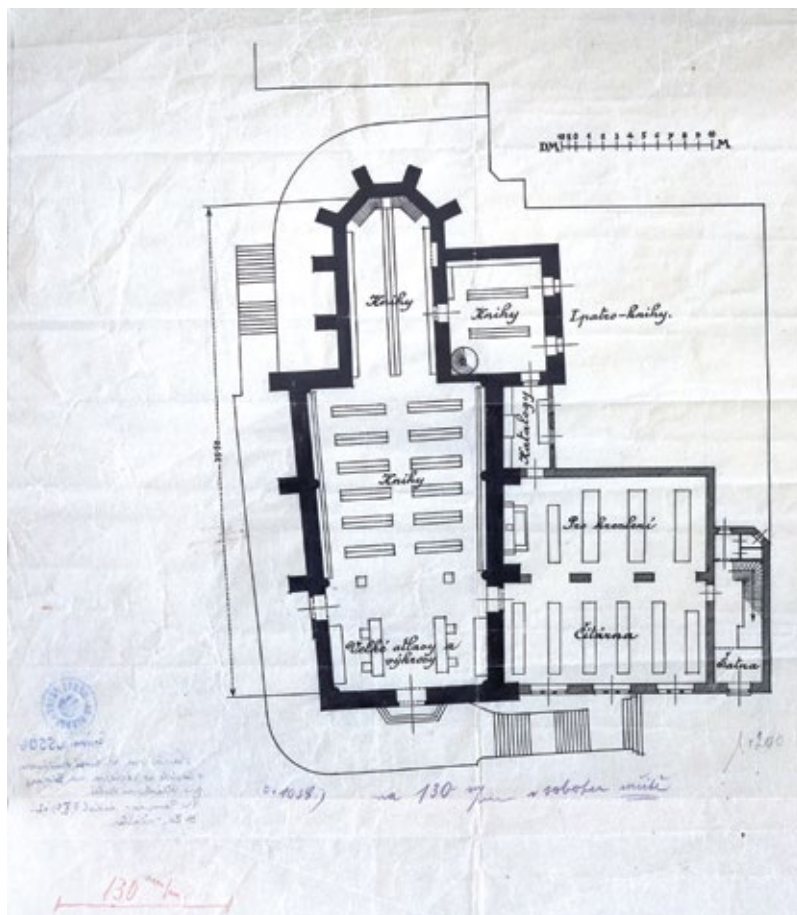
Prvorepublikové návrhy

Od roku 1911 opravy stály. Rozestavěný kostel ani terasa nemohly být využívány, terén při jižní straně zarůstal vegetací. Město již neuvažovalo o tom, že by sakrální stavbu s parcelou samo využilo, další projektové práce zadávali zájemci o nemovitost, kteří si přivedli vlastní architekty. Projekty řešily nedokončené opravy – průčelí se schodištěm a interiéry, terasu při Dittrichově ulici, a hlavně novostavbu na přilehlé, stále volné parcele. Nesly se v duchu vynechání hmotových doplňků a minimální, tvaroslovně nerekonstrukční intervence ve smyslu názoru zemského konzervátora Luboše Jeřábka, vysloveného už roku 1910 v jeho příspěvu pro centrální komisi (NOVOSADOVÁ 1982, 20). Jeřábek zdůraznil zejména nemožnost obnovy věže, neboť by její dostavba vedla k zániku hodnotné kruchty, a požadoval odstranění všech „zbytků nesouvisejících budov“ z průčelí. (Šlo hlavně o relikty odbouraných klenebních oblouků přilehlé kaple Božího hrobu.)

Fantův přístup považovala památková péče mladého československého státu za překonaný, jak plyne ze společného zasedání Státního památkového úřadu a Památkového sboru hlavního města Prahy 11. června 1921 (NOVOSADOVÁ 1982, 24–25). Její uvažování ve změněných poměrech první republiky odpovídalo „rieglovskému náhledu“ centrální komise. Nerozešlo se jen s rekonstrukčním historismem, ale též s dosavadním pojetím zahrnujícím kostelní průčelí do uliční fronty. Zdůraznilo nutnost odstupu nové hmoty, zejména ve vrcholových partiích: „Co se týče předpokládané novostavby, je nutné, aby se těsně nepřimykala ke kostelu a ponechala jej jako dominující objekt.“ (NOVOSADOVÁ 1982, 25) Vazbu novostavby a gotické památky již úřady považovaly za téma pro svá posouzení a požadovaly zákresy do fotografií (NA SPS 1922; AMP MHMP I. 1923). Žádné se bohužel nedochovaly. (Z prvorepublikové éry postrádáme i perspektivy či prokreslení lomového zdiva a na pohledech nebývá zachycena Hlávkova kolej, jež s uvažovanou dostavbou

Obr. 23. PLÁN 1922b BLECHA/LÁBLER. Opravený půdorys přízemí čítárny technické knihovny na podkladu staršího plánu ze sady PLÁN SADA 1922 BLECHA.

Obr. 24. PLÁN 1922c BLECHA/LÁBLER. Půdorys prvního patra technické knihovny.

a konzervační úpravou gotického průčelí „neladila.“) Experti v *ad hoc* sestavených komisích kladli důraz i na jednoduchost dostavby. Architekt Karel Polívka za Spolek československých inženýrů věc formuloval tak, že „by bylo správně dbáti spíše souvislosti s budovou kostela než s budovou Hlávkových kolejí“, a doporučoval „krajní jednoduchost řešení průčelí“ (NA SPS 1922, 7). Posuzovatelé asi neznali vývoj Fantova uvažování, zejména pak poslední výkresy strohého průčelí bez věže (PLÁN 1909a FANTA), byli obeznámeni možná pouze s oficiálně podanými návrhy z roku 1904, podle nich již překonanými (NOVOSADOVÁ 1982, 25). Těžko tedy rozhodnout, zda nastupující garnituře „na Fantovi vadilo“ rekonstrukční pojetí kostela anebo katolický patos či secesní tvarosloví jeho staveb, jež se na počátku 20. let jevilo jako zastaralé. Pravděpodobně vše. Dobový náhled ustoupil od řádových tektonických pojetí architektury, strohé netektonizované průčelí kostela se náhle mohlo nenásilně spojit s aktuálním puristickým tvaroslovím meziválečné architektonické tvorby. Cesty obnovy kostela a dostavby bloku, jež se po roce 1908 rozdělily, se v meziválečném období opět spojily v koncepčně zcela odlišném rámci.

Nejprve se jednalo o záměr Spolku pro zřízení ústřední technické knihovny, který usiloval o získání kostela a přilehlého nezastavěného pozemku. Uvažoval zde o výstavbě čítárny, pro níž měl být adaptován kostelní prostor na knihovní sklad. Středověká sakrální památka tak měla na začátku 20. let, podruhé za svou novodobou éru, sloužit světským účelům. V daném případě měla být přeměněna dokonce na neveřejný prostor. Pro atmosféru počátků první republiky je příznačné, jak pozitivně až vřele na takovýto záměr reagovali na zasedání komise svolané k tzv. informačnímu projektu dne 19. dubna 1922 zde shromážděné autority včetně zástupců památkové péče, Karla Gutha z Památkového sboru hlavního města Prahy a Luboše Jeřábka ze Státního památkového úřadu (NA SPS 1922).⁵⁰ Informační projekt (PLÁN SADA 1922 BLECHA) byl studií využitelnosti nemovitosti pro technickou knihovnu. Zpracovala jej v roce 1922 firma dědiců Matěje Blechy vedená synem Josefem (*2. 2. 1896 – †2. 4. 1958). Lokalizaci knihovního skladu do dispozice (PLÁN SADA 1922a, b BLECHA/LÁBLER) konzultoval a možná i zakresloval

⁵⁰ Kostel na počátku 20. let asi působil tristním dojmem (dobovou fotografií postrádáme) a vyžadoval urychlené řešení, nicméně o využití gotické památky pro knihovní sklad nepochyboval jediný člen komise.

činovník spolku pro zřízení technické knihovny a jinak též autor puristických rekonstrukcí kostelů Ing. Ludvík Lábler (*31. 5. 1855 – †23. 5. 1930).⁵¹ Z časem vybledlého uličního pohledu za hranicí reprodukovatelnosti (PLÁN 1922 BLECHA) je patrné, že dvoupatrová, dispozičně jednoduchá budova s plochou střechou se v celé své výšce přimykala ke kostelu a že nebylo řešeno ani jeho průčelí, ani terasa a schodiště. Změněným požadavkům na novostavbu u gotické památky navržená budova neodpovídala.

Spolek pro zřízení knihovny se již na zasedání komise zavázal vyhovět vzneseným připomínkám. Projektem krátce nato pověřil zaměstnance Státního památkového úřadu architekta Karla Pecánka. Opravy měl nadále provádět Eduard Sochor (NOVOSADOVÁ 1982, 25).⁵² Čítárna zůstala dvoupatrová, avšak s přidáním podkrovím, ke kostelu se přimykalo pouze její přízemí a 1. patro, vyšší podlaží odstupovala, schodiště architekt výrazně zkrátil. Naplnil tak doporučení komise k informačnímu projektu, aby měla novostavba šikmou střechu a prostší formu. Požadavek ustoupení vyšších partií na jejím zasedání nezazněl, byl však zformulován památkovými orgány již na zmíněném společném zasedání v roce 1921 (NOVOSADOVÁ 1982, 24–25). Projekt pro stavební povolení proto projednala magistrátní komise bez korektivních připomínek (AMP MHMP I. 1923).

V prvorepublikovém období dřívější spory mezi památkovou péčí a projektanty už nezaznamenáme. Vymizela potřeba zemské reprezentace a, samozřejmě, i „pnutí mezi Prahou a Vídní“. Neuvažovalo se již o využití kostela pro katolický ritus a kromě konsensuálního ideového rámce nehistorizujících a netektonických pojetí obnovené i nové stavby se úkol i jeho posouzení odehrávaly v civilnějším modu. Projekt pro stavební povolení se nezachoval, architektova pozůstalost obsahuje jeho torzo (PLÁN SADA 1923a, b PECÁNEK) – několik kótovaných nedatovaných výkresů, poněkud pochybný půdorys přízemí čítárny (PLÁN 1923d PECÁNEK), uliční (PLÁN 1923c PECÁNEK; obr. 25) a dvorní pohled a řez (PLÁN 1923e PECÁNEK). Dochovány jsou ovšem pozoruhodné přípravné skici (obr. 26). Stavební výměr (AMP MHMP I. 1924) požadoval doplnit podrobný projekt západního průčelí kostela, v té době ještě nevyřešeného. Technická knihovna navzdory takto pokročilé přípravě nicméně v místě nakonec nevznikla, byla umístěna v Klementinu.

V roce 1929, po čtyřech letech od podání své žádosti, odkoupila od pražské obce kostel s volným pozemkem Církev československá. Hodlala zde zřídit budovu svého ústředí a zavázala se urychleně dokončit opravu chátrající památky. Její adaptaci barvitě popisuje v útlé knížce Eduard Neumann.⁵³ Vysvitá z ní, že pro svůj záměr církev doslova „převzala“ Karla Pecánka, jehož projekt pro technickou knihovnu si během čtyřletého jednání o koupi vyžádala (NEUMANN 1929, 39).⁵⁴ Architekt pro ni vypracoval projekt dlouho před oficiálním odprodejem. Dochovalo se z něj paré určené pro posouzení Státním památkovým úřadem (PLÁN SADA 1928 PECÁNEK), odpovídající dokumentaci pro stavební povolení. Z něj publikujeme půdorys přízemí (PLÁN 1928a PECÁNEK; obr. 27) a uliční fasády (PLÁN 1928b PECÁNEK; obr. 28). V purizujícím ztvárnění novostavby projekt plynule navázal na předchozí řešení pro technickou knihovnu, budova ve vnější formě jen mírně zjednodušená je o podlaží vyšší. Společný projekt pro stavební povolení administrativní budovy církve a úpravu kostela se nedochoval, jistě se však shodoval s verzí pro památkový úřad. Výměr z 28. června 1929 stavebníkovi uložil probrat ještě detailní řešení kostela s památkovým úřadem (AMP MHMP I. 1929). Celkové vyobrazení finální podoby kostelního průčelí a čela tarasní zdi je dochováno na jediném výkrese (PLÁN 1929 PECÁNEK; obr. 29). Zachycuje poprvé návrh realizované kružby průčelního okna. Archivovány jsou také pozoruhodné návrhy interiérů, detailů

51 V Archivu hlavního města Prahy jsou uloženy ještě dva další odlišné půdorysné plány čítárny, které věnoval v roce 1942 archivu Zdeněk Wirth. Jedná se o opravený půdorys přízemí (PLÁN 1922b BLECHA/LÁBLER; obr. 23) – korekce na plánu je shodná s plánem dochovaným v archivu NTM (PLÁN 1922a BLECHA/LÁBLER), avšak v lepší kvalitě provedení – a půdorys prvního patra (PLÁN 1922c BLECHA/LÁBLER; obr. 24).

52 V literatuře se tradují o autorech novodobých úprav kostela nepřesnosti. Návrh J. Fanty bývá skloňován společně s návrhem Wiehlovým (SINE 2025 ONLINE; BENEŠOVSKÁ ET AL. 1998, 165; SEDLÁČKOVÁ 1946, 23), Wiehl ovšem vytvořil pouze hmotovou studii v roce 1899 a v projektování nepokračoval. Obdobně bývá uváděn jako druhý autor Eduard Sochor. Někde je dokonce nesprávně označován za hlavního autora rekonstrukce s tím, že se Fantovi přisuzuje pouze autorství tarasní zdi (PAKA 2025 ONLINE). E. Sochor, stavitel specializovaný na rekonstrukce církevních staveb, prováděl od roku 1909 toliko stavební práce podle Fantových plánů (NOVOTNÝ/KŘIŽENECKÝ 1909, [468]). Ve 20. letech v nich pokračoval podle projektu Karla Pecánka (AMP MHMP I. 1929). *Encyklopedie architektů* (VLČEK 2023) Sochorovo autorství neuvádí, nezmiňuje ani žádnou jinou jeho účast, ani zásadní podíl tvůrce finální podoby kostela K. Pecánka. Toho jmenuje kromě pramenné literatury (NEUMANN 1929, 39) jen SHP kostela (NOVOSADOVÁ 1982; MUKOVÁ ET AL. 1984).

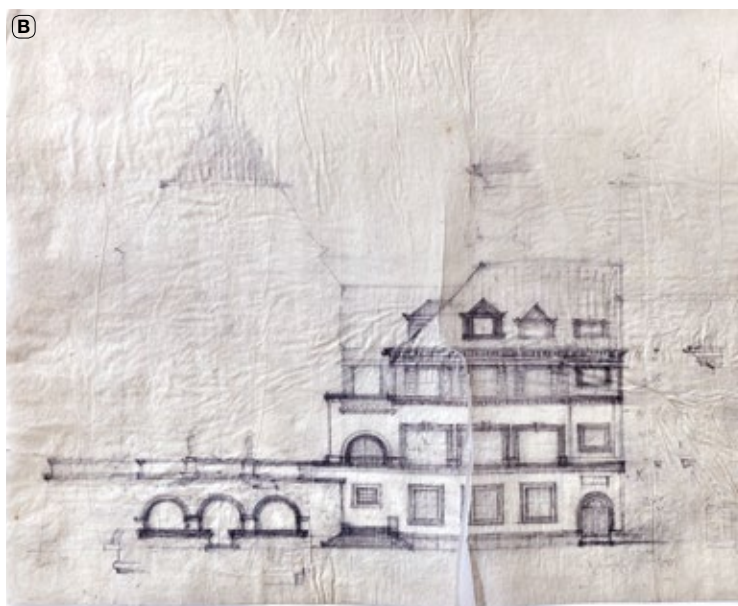
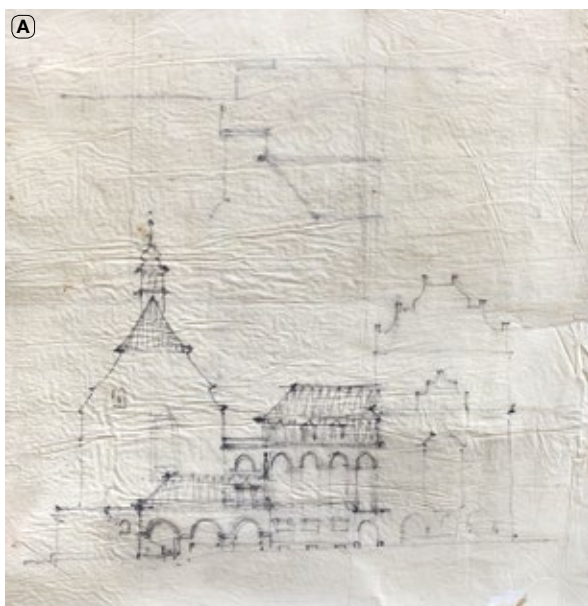
53 Dr. Eduard Neumann (*17. 5. 1862 – †3. 9. 1937), strůjce prvorepublikové obnovy kostela, osobnost širokého múzického záběru, malíř, grafik, restaurátor a spisovatel, působil jako duchovní římskokatolické církve a posléze farář Církve československé.

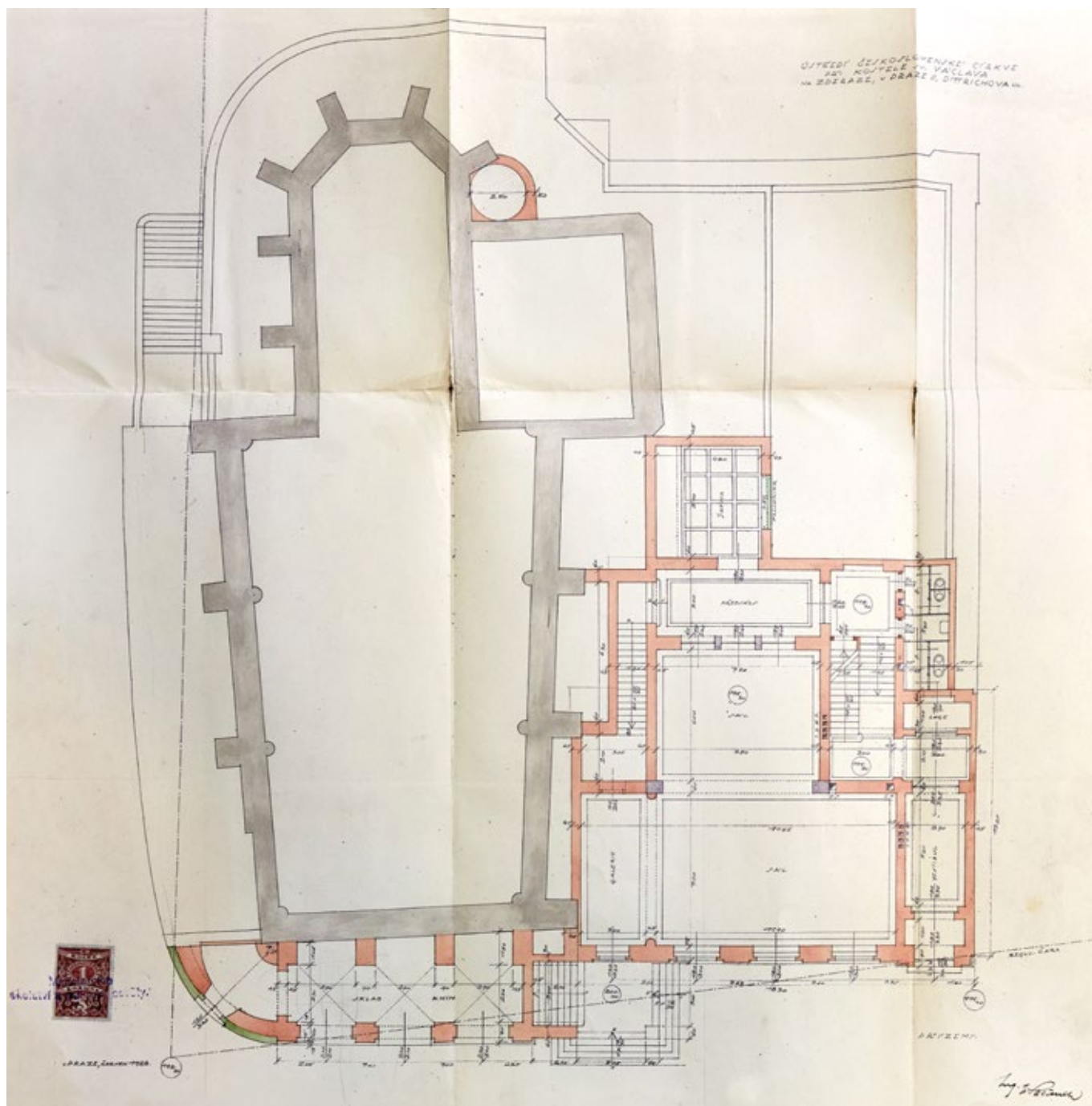
54 Kniha obsahuje mnoho pamětnických informací o dokončování stavebních úprav kostela, o jeho restaurování, stavebních a archeologických průzkumech prováděných zde na konci 20. let památkovým úřadem či o sporech s úřadem stavebním, které však se zaměřením této studie přímo nesouvisejí.

Obr. 25. PLÁN 1923c PEČÁNEK. Plán průčelí kostela s terasou a schodištěm a připojenou budovou čítárny technické knihovny.

Obr. 26. PLÁN 1923a PEČÁNEK (A) a PLÁN 1923b PEČÁNEK (B). Skici architektonické formy terasní zdi s terasou a architektonického řešení čítárny technické knihovny.

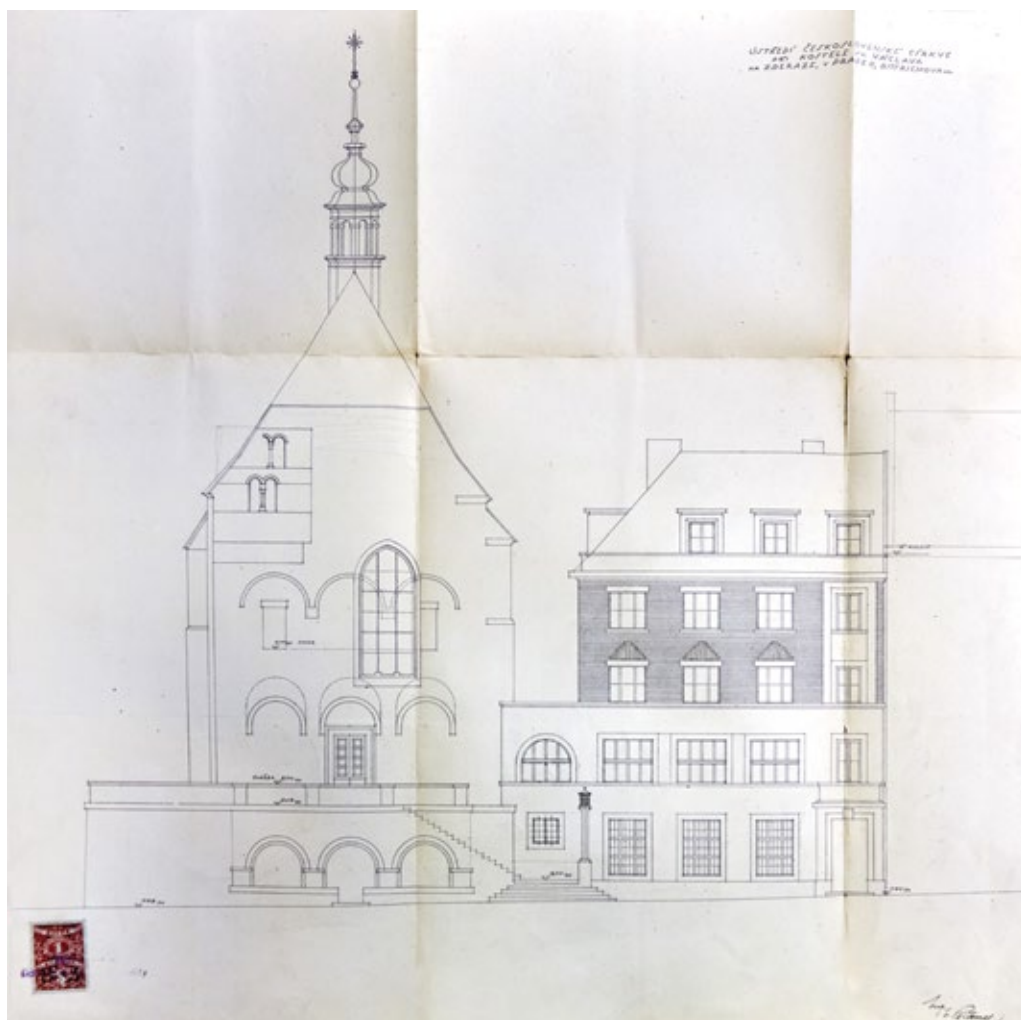

dveří a kování apod. (PLÁN SADA 1929 PECÁNEK). Náročná stavební obnova podle podrobných Pecánkových výkresů se protáhla až do počátku roku 1930.⁵⁵ Stavitel Ladislav Čapek (*11. 4. 1876 – †9. 4. 1954), člen pražské diecézní rady Církve československé, potom vyhotovil šalovací a polírní plány nikdy nepostavené administrativní budovy (PLÁN SADA 1933 ČAPEK). Vedle opraveného kostela zůstalo prázdné místo. V únoru 1945 kostel poškodilo spojenecké bombardování, opravy však nepřinesly novou interpretaci památky.

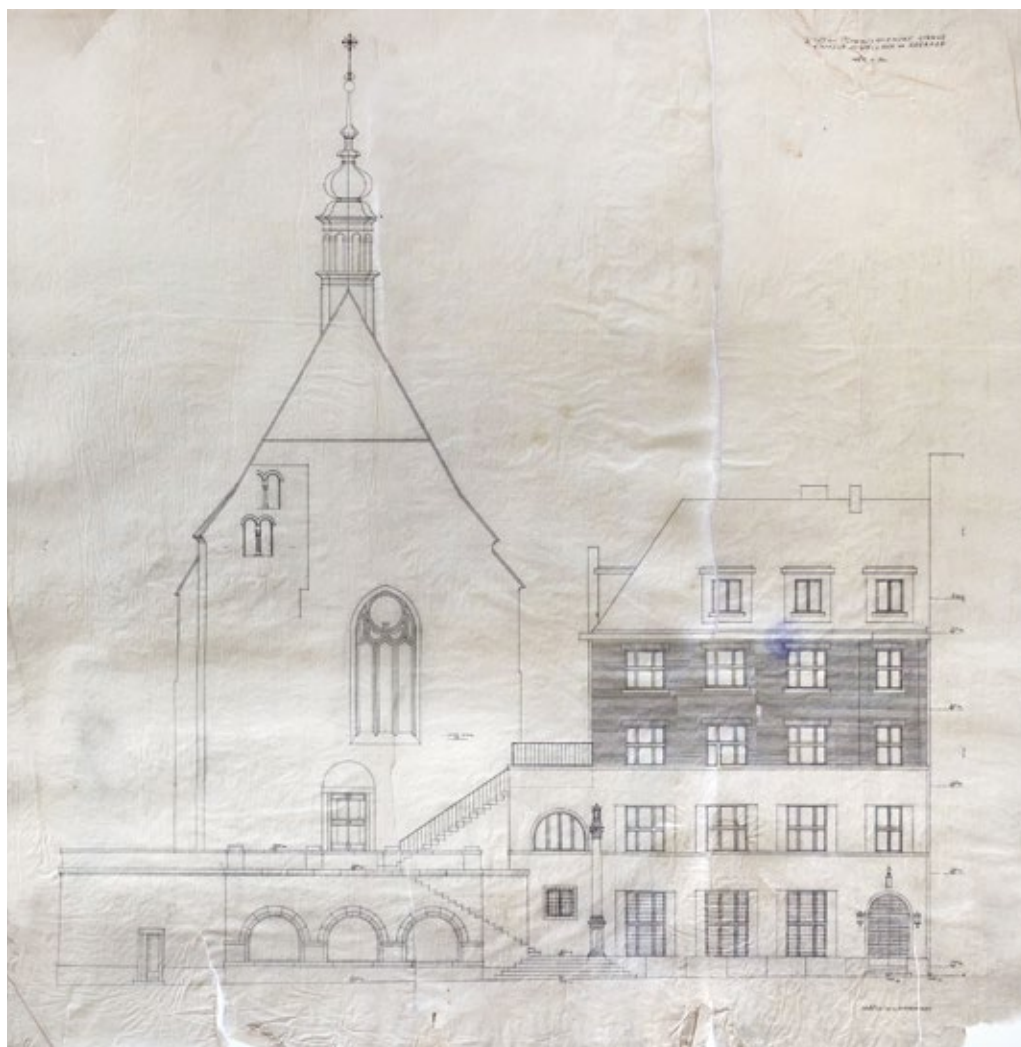
Obr. 27. PLÁN 1928a PECÁNEK. Plán přízemí budovy ústředí Církve československé a místností v tarasní zdi před průčelím kostela. Plán odpovídá nedochovaným plánům dokumentace pro stavební povolení.

⁵⁵ Opravy byly prováděny ve velmi rychlém tempu, aby se stihly do oslav svatováclavského milénia. Kostel byl opraven včas, mírně se opozdilo finální dokončení tarasních zdí a některé interiérové úpravy.

Obr. 28. PLÁN 1928b PEČÁNEK. Pohled na průčelí kostela s novou budovou ústředí Církve československé a místností v čele tarasní zdi. Plán odpovídá nedochovaným plánům dokumentace pro stavební povolení.

Obr. 29. PLÁN 1929 PEČÁNEK. Pohled na definitivní a později realizovanou formu kostelního průčelí.

Poválečná éra

Po válce už návrh nové budovy běžného měřítka nevznikl. V roce 1949 vystavěl Bohumil Belada (* 15. 11. 1874 – † 31. 10. 1964) při jižní straně kostela kolumbárium, které jej oddělilo od dosud volné parcely. V roce 1954 ONV Praha 2 Církvi československé vyvlastnil parcelu č. 1141, dříve 467/2, která byla rozdělena. Církvi zůstal jen úzký pás, kde již stálo kolumbárium, a na volné ploše vznikla drobná přízemní stavba, regulační stanice Středočeských výroben plynu, n. p. Praha, které pozemek nabyly. Neřídila se dosavadními urbanistickými principy. Plynárenský podnik potřeboval volnou parcelu na Novém Městě a vyvlastnit ji církvi v té době bylo snadným úkonem, o němž rozhodoval obvodní národní výbor. Projektovou dokumentaci zajistila podniková projekce výroben plynu (PLÁN SADA 1954 PP). Železobetonová technická stavbička a ohradní zeď byly obloženy opukou (obr. 30), aby splynuly s fasádním povrchem gotické stavby.

Obr. 30. Praha 2-Nové Město, čp. 300, ppč. 1141/3, Dittrichova. Průčelí bývalé regulační plynové stanice z 50. let 20. století (foto O. Němec, 2023).

III. KOSTEL V NOVÉM URBÁNNÍM KONTEXTU

Od ideových památkových pojetí obnovy kostela se nyní vrátíme k tématu urbanistického plánování. Existence reliktní středověké stavby na vyšší, jinde v území zaniklé niveletě se promítala do urbanistického detailu nové zástavby po asanované zemské trestnici. Vynutila si atypický přesah tarasních zdí kostelní podnože do uličního profilu, který značně zúžila. Ve všech návrzích snižovala obvyklou výšku přiléhajících či blízko se nacházejících budov a usměrňovala jejich hmotovou skladbu a tvarosloví, měla určující vliv na jejich proponovanou funkční náplň a architektonickou formu. Bloky nové zástavby sklonku 19. století nebývaly kompozičně ani hmotově orientovány, byť nárožní akcenty často zvýrazňovaly křížení ulic. Domovní blok s kostelem sv. Václava se schodištěm jako dominantním článkem architektonicko-urbanistické kompozice byl ovšem podle jeho průčelí zcela anomálně obrácen do Dittrichovy ulice.

Kostel a nová uliční síť na plánech polohy

Existence kostela však nijak neovlivnila základní závazný návrhový urbanistický plán, tzv. plán polohy (PLÁN 1888a SÚ, PLÁN 1889 SÚ).⁵⁶ Plán navrhoval novou uliční síť Podskalí,⁵⁷ jež radikálně upravila stávající uliční profily a v místě neprůchodně zastavěného úseku Svatováclavské trestnice pokračovala průrazem nových komunikací (pokračování ulice Resslovy směrem k řece, nově zřízená Dittrichova ulice vzniklá severním prodloužením dosavadní ulice Pod Slovany a ulice Jenštejnská). Plán neurčoval ani nenaznačoval zánik kostela, jak se odedávna traduje (FANTA 1904, [1.], 30; NEUMANN 1929, 32); ten nové uliční síti v žádném z dobových urbanistických řešení nepřekážel. Zbourán být nemusel. Ale zároveň i mohl, a bez újmy na plánované podobě území. To platí mimochodem i pro starší nerealizované plány (PLÁN 1884 HÚ; PLÁN 1886 HURTIG ET AL.). Reliktní stavbu uchránila prostá a šťastná shoda okolností, jež pramenily z logiky vedení uliční sítě popsané ve zprávě k plánu polohy: „Ulice Resslova buď upravena na 22 m a její prodloužení vedeno buď podle kostela sv. Václava až na Palackého nábřeží“ (NA ZV 1888, 3). Nové ulice

⁵⁶ Plány polohy vycházely ze zákonného předpisu, stavebního řádu pro Prahu a okolí z roku 1886 (zákon č. 40/1886 č. z. z., plným názvem *Zákon, daný dne 10. dubna 1886, jímžto se vydává stavební řád pro král. hlavní město Prahu a pro města Karlín, Smíchov, král. Vinohrady, Žižkov, pak pro místní obce Košíře, Třešovice s Třešovičkami, Břevnov s Týnkou, Dejvice, Bubeneč, Libeň, Troju, Vršovice, Nusle a Pankrác, Michle a Podolí*).

⁵⁷ Základem urbanistického plánování bylo vytvoření uliční sítě včetně výškových profilů, jež vymezovala jednotlivé bloky zástavby. Detailně se morfologickou stránkou tehdejšího urbanistického navrhování zabývá příspěvek věnovaný pražskému urbanismu poslední třetiny 19. století publikovaný v tomto časopise (HOLEČEK/HOLEČEK 2021).

památku dostatečně míjely a prakticky nemohly být vedeny natolik odlišně, aby jim stála v cestě.⁵⁸ Nevznikl žádný plán, který by ukazoval alternativní podobu místa bez kostela. O zájmu na jeho zachování pak svědčí kromě již zmíněného náčrtu (PLÁN 1890b SÚ) například zakreslení přístupového schodiště do uliční čáry Dittrichovy ulice (PLÁN 1891b SÚ). Kolize středověké stavby s bazálním konceptem tehdejšího městského plánování přesto existovaly.

Regulační čáry, veřejný prostor a parcelace

Osnova plánu polohy vedla ke zcela atypickému přesahu tarasních zdí a schodišť zbudovaných okolo vyvýšené kostelní budovy do uličního prostoru. V Resslově ulici výrazně vystupují z uliční čáry a chodník mezi zdí a vozovkou je v nejužším místě široký necelé dva metry. Z důvodu pochůžního komfortu jsou zdi zaobleně tvarovány. Reliktní budova v asanovaném území s plynulými niveletami a uličními čarami definovanými průčelími domů kromě kolize s veřejným prostorem⁵⁹ komplikovala i terénní úpravy. Zpomalovala parcelaci i výstavbu. Pravidelný kosodélný blok s kostelem sv. Václava byl rozdělen na staveniště později než okolní bloky vymezené plánem polohy.⁶⁰ Sestával z plošně menší východní a větší západní části (bliže k řece), kde se nacházel kostel a dvůr s nízkým příčným křídélkem. Východní část byla zastavěna rychle, do poloviny 90. let,⁶¹ v západní části bloku zůstávalo dlouho vymezeno jediné staveniště (PLÁN 1890b SÚ). Z něj byl později oddělen pozemek pro Hlávkovu kolej, na zbylé ploše mezi kolejí a kostelem vznikaly další návrhy. Parcelace ponechávala volnost v uspořádání zástavby, a tím i možnost zachování památky. V Dittrichově ulici existovala za projektovanou uliční čarou prostorová rezerva a podnož s terasou i schodištěm se do ní takřka celá vešla (PLÁN 1891b SÚ). Vystával zde jiný problém: pokud by stavby pokračovaly v linii uliční čáry, dostaly by se do konfliktu se schodištěm před kostelním průčelím a výrazně by předstoupily před jeho jižní nároží. Fantovy a později Pecánkovy návrhy problém řešily jednoduše – ustoupením stavební čáry východním směrem a napojením zhruba na kostelní nároží (obr. 17). Takový odklon od platné regulační linie nezmenšoval veřejný prostor a nečinil při schvalování projektů problém (AMP MHMP I. 1923, 2).

58 Kostel nemohl být zahrnut do prostoru prodloužené Resslové ulice, ta tehdy existovala pouze v úseku své dnešní východní části a končila na úrovni jeho závěru, kde se zarážela o klasicistní křídlo trestnice a zalamovala severním směrem do širšího prostranství tzv. Karlova náměstí, dnes již zaniklého. Její pokračování k řece skrze objekty trestnice muselo být přímé, ulice měla stanovenou šířku odvozenou (jak bývalo obvyklé) od stabilní, vhodně položené stavby, v tomto případě od rizality bývalého tzv. emeritního domu pro kněze čp. 307/II. Pokud by snad měla zasáhnout plochu s kostelem, musela by být o dost širší, což bylo nadbytečné, anebo by nemohla vést přímo, ale musela se nežádoucím způsobem zalomit jižním směrem. Pokud by měla být plocha kostela postoupena veřejnému prostoru ulice Dittrichovy, musela by se ulice zalomit východním směrem, což by vážně narušilo její jinak přímý průběh od ulice Na Moráni až k Náplavní a neúnosně zmenšilo blok mezi ní a ulicí Václavskou, odedávna ústící do Resslové.

59 Uliční čára oddělovala veřejný a soukromý prostor a bývala zpravidla vymezena fasádami staveb, mohly ji tvořit i ploty nebo ohradní zdi, ty ovšem do uličního prostoru vystupovat nemohly – tarasní zdi u sv. Václava Na Zderaze jsou unikátní. Vyvýšenou terasu nalezneme i před kostelem sv. Cyrila a Metoděje (dříve sv. Karla Boromejského) na protější straně Resslové ulice. Zde se však jedná o historické vrcholné barokní ohrazení kostelního předdvorí, které bylo po odkopání terénu pouze podezděno a do uličního profilu (s výjimkou pozdějšího mělkého čelného přístupového schodiště) nevstoupilo, neboť v místě jinak zůstala zachována historická uliční linie. Na okraj zmíníme stručně osudy toho chrámu v radikální přestavbě čtvrti na sklonku 19. století. Ani toto dílo K. I. Dientzenhofera nebylo ohroženo upravovanou Resslovou ulicí, ohrožovala je však zamýšlená regulace příčné ulice Na Zderaze. Záměr byl starého data, předdvorí kostela zasáhla regulační čára už na nejstarším regulačním plánu čtvrti (PLÁN 1876 HÚ). V soutěžním návrhu na regulaci Podskalí (PLÁN 1886 HURTIG ET AL.) se objevila idea propojit ulici v přímce s Václavskou – takto vedená komunikace šla přímo přes kostel. Myšlenka se přenesla do plánu polohy (PLÁN 1889 SÚ). Dle něj byla realizována nová zástavba východní strany ulice Na Zderaze od Myslíkovy k ulici Na Zbořenci a původně měla odpovídajícím způsobem uskočit východním směrem také celá její západní strana. To by umožnilo zároveň zvětšit rozsah nového domovního bloku vymezeného ulicemi Resslovou, Na Zderaze, Záhořanského a Dittrichovou o další plochu včetně předdvorí kostela, jak je vidět na nerealizovaném parcelačním plánu (PLÁN 1890a SÚ). Ulice by pak vedla přes kostel, který by musel zaniknout. Návrhová červená čára však nikdy přímo přes kostel nakreslena nebyla a západní strana ulice Na Zderaze podle o něco později upravené regulace (PLÁN 1888b SÚ) odstoupila západním směrem do dnešní pozice. Důvodem byla skutečnost, že kostel byl ve vlastnictví české polytechniky, jeho zbourání se nedalo jednoduše vynutit a město potřebovalo celkem rychle vymezit pro prodej blok na vykoupené ploše trestnice. Polytechnice by taková regulace nepřinesla žádný pozemkový zisk, přišla by o stavbu ve prospěch veřejného uličního prostoru.

60 V případě výkupu rozsáhlejších území pražskou obcí vznikaly tzv. plány na rozdělení stavebních míst, jaké známe například z asanovaného Starého Města a Josefova, kde bývaly bloky vznikající v uliční síti označeny písmeny či římskými číslicemi a rozděleny na stavební místa, tzn. stavební parcely, pro prodej. Na místě zbořeného trestnice bylo takových bloků celkem pět.

61 Vznikly zde tři stavby. Jako první budova v severním Podskalí vyrostla Československá akademie obchodní čp. 1780/II podle projektu Josefa Srdínka z července 1891. O rychlosti jejího zbudování vypovídá, že geometrický plán pro katastrální zanesení pozemků ulic byl zhotoven v březnu roku 1891 (PLÁN 1891a SÚ). Na dalších staveništích byly do roku 1895 vystavěny domy čp. 1779 a 1938/II pro Sbor pro zřízení a udržování Československé akademie obchodní v Praze.

IV. MORFOLOGICKÉ FIGURY

V závěrečné části studie rozvedeme navržená tvarová uskupení v okolí zderazského sv. Václava v kontextu nové čtvrti. Nazýváme je „morfologickými figurami“. Analyzujeme je na dochovaných plánech. Jasně formulované názory tvůrců se nedochovaly, a tak jsme odkázáni jen na texty ze spisů správní povahy. Pojetí kostela v urbánním kontextu se lišila zejména mírou separace reliktního gotického tělesa od okolní zástavby. Vyvíjela se od jeho úplné izolace přes dílčí a později plné integrování do blokového systému až k částečné a nakonec úplné rezignaci na principy, které tehdejší blokovou zástavbu utvářely.

Soliterní světská stavba

Soliterní poloha představovala obvyklou dobovou prezentaci kostelního tělesa „osvobozeného“ ze srostlic historické zástavby a odpovídala i pozici kostelů stavěných ve čtvrtích vznikajících během 19. století. Nekolidovala s liniemi uličních čar a nenarušovala je, protože se na ně díky odstupu zjevně nevázala a ani vázat nemusela. V případě zderazského sv. Václava se takové řešení objevilo jen na vítězném plánu z urbanistické soutěže na regulaci Podskalí z poloviny 80. let (PLÁN 1886 HURTIG ET AL.).⁶² Středověkou stavbu umísťoval do struktury pravidelně zregulované nové čtvrti a vzhledem k tématu soutěže a měřítku území nenavrhoval její konkrétní podobu. Zachytil ji jen půdorysem ve zvláštním malém, výrazně obdélném bloku.⁶³ Vítězové soutěže, městští inženýři, své urbánní cítění nezapřeli, když na jeho východní straně vyčlenili plošnou rezervu pro novostavbu muzea (obr. 31). Závěr kostela byl od uliční čáry Václavské ulice dosti vzdálen a zpevnit frontu této dávné ulice, aby ji na nároží s Resselovou netvořila odstoupená zadní strana středověké stavby, se nabízelo. Z hlediska terénních poměrů je zjevné, že západní strana a přilehlé úseky severní a jižní strany celého bloku by musely být vyneseny na tarasních zdech, jaké vidíme u pozdějších návrhů. Linie navržené nové ulice západně od něj vede obdobně jako pozdější Dittrichova, avšak přiléhá přímo ke kostelnímu průčelí. Ani od Resselovy ulice není boční strana bloku vzdálena významněji než v regulacích, podle nichž se později stavělo; její prodloužení od Karlova náměstí ani výrazněji odlišně vést nemohlo.

Muzeum v místě nevzniklo a zástavba byla realizována podle pozdějšího plánu polohy (PLÁN 1888a SÚ). Ten soutěžní řešení zčásti upravil (obr. 31). Korekce v severním Podskalí sice nepatřily k největším, pro kostel se však stala určující poloha dnešní Jenštejské. O ní se v komentáři k plánu polohy píše: „Ulice, která s prodlouženou ulicí Resselovou rovnoběžně vedena býti má [...], nechť jest 15,00 metrů široká a tak položena, aby se z obou stran výhodná stavební

Obr. 31. PLÁN 1886 HURTIG ET AL. Zvětšený detail s kostelem sv. Václava Na Zderaze na plánu z urbanistické soutěže na parcelaci pozemků Svatováclavské trestnice v soutisku se současnou základní mapou (graficky upravil J. Holeček ml., 2025).

⁶² Dle soutěžních podmínek měl být kostel zachován a sloužit jako městské muzeum (SINE 1886, 121).

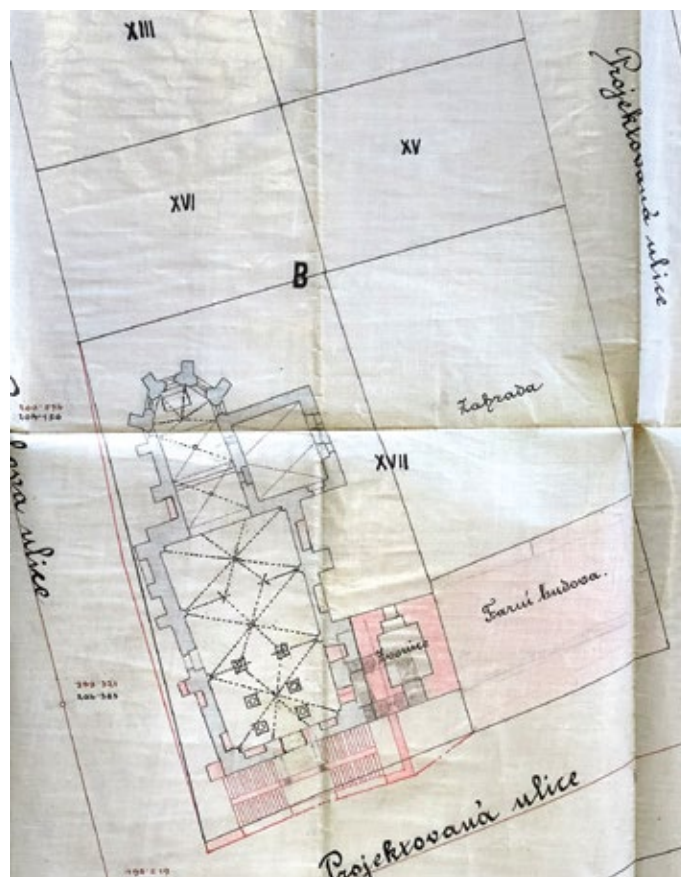
⁶³ Dodejme, že jakákoliv plocha ohraničená ulicemi se označovala jako blok, blok domovní představoval tedy pouze jednu (zdaleka nejčastější) z možností zástavby, kde uliční čára splývala s čarou stavební.

místa získala“ (NA ZV 1888, 3). Tímto regulačním rozhodnutím došlo k připojení dalších stavebních parcel k úzkému bloku zamýšlenému původně jen pro kostel a k jeho přeměně na běžně rozlehlý blok asanační zástavby, jenž solitérní polohu v uličním prostoru vylučoval.⁶⁴

Kostelní okrsek

V novém domovním bloku kostel tvořil pouhý relikt staré zástavby. Vazba s novou zástavbou byla těsnější. Blok se musel přizpůsobit kostelu a kostel bloku. Okolo poloviny 90. let byla jeho východní část zastavěna a zůstala směrem k Dittrichově ulici zakončena vysokou štítovou zdí výstavného domu čp. 1938/II, vyprojektovaného Karlem Vlčkem. Mladší návrhy tak vedle hledání přiměřené formy sakrální stavby aktivněji spoluvytvářely okolní urbánní kontext. Nejstarší hmotová řešení lokality od J. Fialky, A. Wiehla a první novinové skici Fantovy odpovídaly půdorysnému

konceptu vypracovanému již v roce 1890 městským stavebním úřadem (PLÁN 1890b SÚ; obr. 32). Pojímal západní část domovního bloku mezi Resslovou, Dittrichovou, Jenštejnskou a Václavskou ulicí jako zvláštní okrsek vynesení na tarasní zdi. Sestával z kostela, těsně k němu přiložené věže, rohového místa pro budovu fary a severně od něj položené zahrady; odstup mezi nimi vyplňoval volný prostor. Ke kostelnímu průčelí vedlo dvouramenné symetrické schodiště. Takový urbanistický koncept s rozlehlou vyvýšenou platformou a schodišti, vsazený do domovního bloku, se zcela vymykal dobové uliční frontě. (Nevíme, zda architekti skoro deset let starý úřední rukopisný plán znali, podobnost zejména s Fialkovým návrhem je však zjevná.) Okrsek vznikl na obecních pozemcích

Obr. 32. PLÁN 1890b SÚ, detail. Schéma zástavby jižní části bloku mezi Resslovou, Václavskou, Jenštejnskou a Dittrichovou ulicí vyznačující zde kostel se zvonicí, pozemek pro farní budovu a při Jenštejnské ulici ještě zahradu.

a doprovodné budovy měly být funkčně, nikoliv nutně prostorově spojeny s kostelem; přetrvávala zde ještě obvyklá prezentace sakrální stavby ve volném prostoru. Sesadit vše do souvislé uliční fronty nutné nebylo, volné pozemky (zatím) pro stavební program stačily.

Mockerova skica zderazského sv. Václava se nedochovala, rozpočet pro ni vypracovaný činil 240 000 korun, byl dokonce vyšší než částka 211 579 korun za pozdější návrh Fialkův (AAS NTM 10 HR 1907), jehož podstatnou součástí tvořila zvonice. Z toho můžeme soudit, že ji obsahoval i návrh Mockerův a že šlo o řešení výpravné, zpracované ve formě solidní výkresové dokumentace.

Fialkův návrh (PLÁN 1897a, b FIALKA; obr. 4 a 5) vyobrazoval na izolovaném výseku pouze západní část bloku, kostel a to, co k němu mělo patřit, novou zástavbu nezohledňoval. V půdorysném uspořádání zjevně rozvíjel náčrt stavebního úřadu z roku 1890 přiložením vysoké zvonice k jižní straně lodi, v rohové pozici umisťoval drobnou budovu fary. Celý okrsek položený na neodkopaném terénu svírají vysoké tarasní zdi s prolamovanou gotizující balustrádou, traktované v pravidelném rytmu hrotitými oblouky slepé arkády. Jako jediný tvůrce umisťoval Fialka schodiště,

64 Rozhodnutí bylo ekonomické, obec získala o jednu řadu stavebních parcel navíc.

široké, dvouramenné, do odlehle Jenštejnské ulice (obr. 5). Ke kostelnímu průčelí schody nedvedly a celé uskupení působí jako izolovaná enkláva, jakýsi venkovský temenos. Vysoká věž odpovídající většímu pražskému gotickému kostelu a rozměrné katedrální kruhové okno či arkádová předsíň přebohatého průčelí spolu s důslednou regotizací lodi s doplněnými vystupujícími kaplemi působí s odstupem času přehnaně a naivně. Byly takové i v dobovém kontextu. Sledovat středověké inspirace zde valný smysl nedává. Fialka se inspiroval nejspíše jen soudobou neogotickou sakrální architekturou, do jejíhož hávu zderazského sv. Václava halil – například podobnost tvarování věže s bazilikou sv. Ludmily na Vinohradech je nápadná. Možná se opíral o dřívější, dnes ztracenou Mockerovu skicu. Jako obecní starší jeho návrh projednáváný krátce předtím na českém sněmu i u vídeňské centrální komise určitě znal.

První dva Fantovy návrhy (PLÁN 1898a, b FANTA; obr. 6), vypracované sotva půl roku od vydání návrhu Fialkova, už vystavěné budovy výstižně zakreslovaly. Fanta nevytvářel ideální okrsek, zasazoval své řešení do reálného městského prostoru. Jakkoliv se obě Fantovy společně publikované verze liší v náročnosti provedení průčelí a střechy kostela, podnož s terasami a schodišti mají shodnou. Jednoramenné schodiště vede přímo od nároží na platformu před kostelem. Do tarasní zdi jsou vsazeny obchody, jež ji člení svými vstupy; pronájem z nich měl napomoci financování oprav (SINE 1898, 383). Schodiště a terasa podnítily autora k osazení bohaté sochařské výzdoby. Jako by zde ožil architektonický úkol, jaký s koncem baroka v pražském prostředí odezněl; novodobé kostely v městských čtvrtích 19. století výraznější architektonické podání předprostoru postrádají. Myšlenka se přenesla i do pozdějších návrhů. Do zvalbeného průčelí úsporné verze architekt vsadil nevelké kruhové okno, skoro bychom řekli, že se inspiroval u novoměstského chrámu Panny Marie Sněžné. Ve vizi, jak by památka mohla vypadat po konečné rekonstrukci, vidíme velkou jezdeckou sochu sv. Václava v dostavěném štítu. Expresivní svižná črta je autorskou licencí. Vykazuje zjevné formální architektonické kvality a je vzdálena akademickému rekonstrukčnímu historismu. Samostatné zvonici se autor vyhnul, výše neúnosného Fialkova rozpočtu mohla být snížena nejsnáze jejím vypuštěním. Na nároží s Jenštejnskou posazená drobná gotizující budova ponechává kostelu dominantní výškový akcent. Vyšší, renesancistně pojeté stavby se nacházejí až ve druhém plánu působivého prospektu.

Reprezentativní návrh Wiehlův (PLÁN 1899 WIEHL; obr. 7) představoval oficiální řešení Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava, s nímž se obracel na český sněm. Tvoří přechod mezi kostelním okrskem a pozdějšími návrhy. Podnož z kyklopského zdiva se omezuje na boční stranu a úsek před kostelem, ostatní zdivo soklové části kompozice je bosované a pokrývá přízemí budov – školy na nároží a vstupu, jenž vedl k arkádě mezi kostelem a školou. Stavby se netváří, jako by rostly na kamenné zdi, ale zároveň na ni svým přízemím navazují, aby jednotně vizuálně opásaný soubor vyrůstal z podobného základu. Rekonstruovaná forma sakrální památky zvláště pozoruhodná není, autor kladl důraz na světské stavby. Pojal je ve vlastním osobitěm a v českém prostředí velice uznávaném renesancistním pojetí, jež asi mělo zaručit atraktivitu před veřejností. Atypický půdorys, nízké hmoty a masivní přízemky doplňkových staveb s minimem otvorů se více podobají hypotetickým historickým vzorům, než tomu bývá u architektem navržených domů v uliční frontě, kde tvarosloví nabývá formu dekoru. Tvoří neznámou součást architektova díla. Jakkoliv celý soubor sestává z rozdílných gotizujících a renesancistních prvků, četné hrotité tvary ve vrcholových partiích staveb mu dodávají integritu a zároveň dynamiku.

V líci uliční fronty

S pozdější výstavbou Hlávkovy koleje (1902) se okrsek radikálně zmenšil. Kolej tvarově vycházela z prvotních Fantových skic (obr. 6). Tvoří ji hmotová drúza seskládaná z více objemů, při Dittrichově ulici se nachází menší třípatrové křídlo s vlastní střechou, navržené zjevně se snahou nepřevýšit kostelní loď. Starší novinové skici nárožní budovy byly sice nižší, nicméně ani třípatrový, v dobové výstavbě nevysoký dům nepřevzal dominantní váhu v komponovaném tříčlenném celku. Mezilehlá fara měla souvisle vyplnit uliční frontu, přimykala se ke kostelu ve své plné výši a připojovalo ji k němu i před fasádu přiložené pozvolné schodiště.

Zmenšení stavební plochy vedle kostela bylo ale jen jedním z důvodů, proč k němu novostavba v četných Fantových návrzích z let 1902 až 1909 přiléhá bez distance a zahrnuje jej do kompaktní uliční fronty. Druhý důvod vysvětluje odpor ředitele sousední Československé akademie obchodní čp. 1780/II proti schválení „dlouhého“ dvorního křídla koleje. Agilní ředitel a jinak též

významný pedagog Jan Řežábek (*16. 5. 1852 – †6. 7. 1925) podal v roce 1902 námitku v řízení u stavební komise, kde argumentoval hygienickými důvody, že budova akademie nebude od Vltavy větrána (SA P2 1902b), ale také hledisky kompozičně urbanistickými – že je křídlo příliš dlouhé a musí být zkráceno, aby zůstal zachován otevřený vnitroblokový prostor a křídlo nepřiléhalo blízko ke kostelu (SA P2 1902c). Stavební povolení koleje nicméně bylo vydáno, ředitel akademie se odvolal nejprve ke sboru obecních starších, který jeho námitky posoudil jako bezdůvodné (SA P2 1902c), a poté k zemskému výboru, který je neuznal rovněž (SA P2 1902d). Zajímavá je argumentace výboru, že „nelze z důvodů aesthetických takové zastavení staveniště č. XVII (= západní část bloku s kostelem na parcelách č. 468 a 467/2 – pozn. autora), které by poskytovalo otevřený výhled do dvorů domovních, se strany kostela sv. Václava připustiti“ (SA P2 1902d).⁶⁵ Zapojení kostela do líce uliční fronty tak odpovídá výkladu „urbanistického zákonodárství“ tehdejšího nejvyššího správního orgánu. Bloky nově vyprojektované zástavby bývají kompaktní a uliční linie nepřerušované, jasná definice veřejného prostoru představovala důležitější urbánní kvalitu než to, „co se dělo“ ve vnitroblocích. (Pro zajímavost uvedme, že fasáda dvorního křídla koleje není pojata v obvyklé zjednodušené tektonice, je v zásadě stejná jako uliční fasády.) Uvážíme-li ještě, že památková péče reprezentovaná c. k. centrální komisí dbala o „tělo stavby“, a ne o lokální kontext, a přimknutí novostavby ke kostelu jí nevadilo, vypovídají Fantova řešení o tomto dobovém posunu urbanistického uvažování. Jeho ohniskem přestala být reliktní stavba v prostoru, stal se jím kompaktní domovní blok. Neměli bychom proto do takových řešení promítat dnešní památkové postoje, které by přizdění novostavby ke gotické budově nepřipouštěly. Naši pozornosti by naopak neměla ujít dobová, urbanisticky sofistikovaná úvaha správního úřadu.

Ve **Fantových návrzích** z roku 1902, v rozvinutém průčelí (PLÁN 1902a FANTA), perspektivě z ulice Dittrichovy (PLÁN 1902c FANTA) a Resslovy (PLÁN 1902d FANTA) a v pohledech pro stavební úřad (PLÁN 1902e FANTA), přebírá dvoupatrová fara tvarosloví koleje ve štítovém ztvárnění vystoupené vnitřní příčné zdi, která dělí budovu na dvě části, s vyšším hřebenem při koleji a nižším při kostele. Střecha kostelní věže má po stranách trojúhelné štíty (obr. 9 a 10). Středově položený arkýř odděluje část fasády fary s tektonickým pojetím podobným koleji, úsek u kostela mírně uskakuje z uliční čáry a má oblouková okna, odvozená z nálezů v kostelním průčelí. Ve verzi z roku 1903 Fanta faru neváže tolik k architektonickému řešení koleje, přikládá k ní arkýř, průčelí pak pokračuje plynule se stejně vysokou střechou, oblouky procházejí celým druhým patrem a fasáda je opatřena bohatou figurální reliéfní výzdobou. Farní budova ve středu kompozice se ztelněji váže ke kostelu. Tato autorem preferovaná varianta je ztvárněna v jemně prokresleném pohledu (PLÁN 1903b FANTA; obr. 12) a perspektivě z Dittrichovy ulice (PLÁN 1903e FANTA; obr. 14), kde je střecha věže již routová. Tato perspektiva ojediněle postrádá jinak doplňovaný štít na kostelním průčelí a ponechává mu dosavadní tvarové zakončení. Architekt však právě tuto verzi považoval za výslednou (FANTA 1904, [2.], 34; PLÁN 1909d FANTA/SÚ; obr. 21).⁶⁶

Kromě časově nejstarších návrhů je u Fanty schodiště gradující ke kostelnímu průčelí jednoramenné, velmi dlouhé, se širokými podestami. Vine se přes téměř celé průčelí fary. Tak pozvolný sklon zdaleka nezbytný nebyl (jak ostatně ukazuje i jeho zkrácená realizovaná verze) a nebyl ani z hlediska provozu farní budovy zrovna praktický. Přisazené propracované schodiště spolu s kalvárií na zaobleném nároží ochozu a tematicky návazným epickým reliéfem z Golgoty v grottě v tarasní zdi pod ní (obr. 18) považujeme za monumentalizující vznícené gesto, v dobové zástavbě ojedinělé a v pražském prostředí i jinak vzácné; historické ulice při schodech nalezneme v Praze řídce třeba na Jánském vršku či na Radničních nebo Novozámeckých schodech, přisazené schodiště však nikde. Architektonickou podnož kompozice tvořily tarasní zdi z nepravidelného lícového kamenného zdiva, dobře patrné na výkresu Plán 1903d FANTA (obr. 11) a dlouho kreslené se vsazenými krámy, které v samém závěru projektování nahradila kompaktní opěrná zeď. Ke změně došlo na jaře roku 1909. Na půdorysu na úrovni přízemí fary z 8. dubna jsou ještě zakresleny (PLÁN 1909b FANTA/SÚ; obr. 19), v rozvinutém pohledu z 19. dubna (PLÁN 1909a FANTA/SÚ; obr. 18) již chybí. Krámky odmítla městská rada (NOVOSADOVÁ 1982, 17). Důvodem mohla být problematická rentabilita, ale možná i to, že starý nápad přetrvávající z prvních novinových

65 V odvolacím rozhodnutí je citován rozsudek nejvyššího správního soudu, který vyložil stavební právo tak, že každá stavba má mít dostatek světla a vzduchu ze svého pozemku a nemůže si je nárokovat omezením stavebníků sousedních.

66 Různé varianty průčelí a věže jsou ve Fantových výkresech spleťtí, v mezičase se ke štítovému průčelí autor zase vracel (PLÁN 1908–1910 FANTA). Řezopohled od jihu se naopak vrací k věži s trojúhelnými štíty (PLÁN 1903c FANTA; obr. 13).

skic patřil k architektonicky slabší části autorova návrhu.⁶⁷ Rozvinutý pohled oficiální, stavebním úřadem signované dokumentace tarasní zdi členěné mělkými pilastry obsahuje tužkou kreslené korekce plné zídky zábradlí do podoby odlehčené hranolkové balustrády. Ve zdi na úrovni závěru kostela byla navržena ještě další, menší grotta s výjevem z Olivetské hory (obr. 19), která byla nakonec vypuštěna (obr. 18). Úpravy se přenesly do úředního výkresu z června 1909 (PLÁN 1909e FANTA/SÚ) i dalších nedatovaných architektonických výkresů zdi bez pilastrů a s balustrádou a variantně i bez kalvárie (PLÁN 1909a FANTA – obr. 22; PLÁN 1909b FANTA), ani ty však výslednému stavu tarasní zdi plně neodpovídají.⁶⁸

Na perspektivách z let 1902–1903 vidíme nejucelenější řešení zástavby v okolí zderazského kostela, vzniklo z jediné ruky a spojovalo rozdílné stavby do vytříbeného celku. Gotizující tvarosloví je zde oproti nejstarším novinovým skicám potlačeno. Za zásadní motiv považoval architekt románské oblouky odhalené v dochovaném torzu věže v průčelí. Zdráháme se o nich hovořit jako o neorománských; na fasádě fary se objevily proto, aby ji spojovaly s kostelním průčelím. Stejně tak lze stěží považovat jejich pojetí za eklektické, mělo konkrétní kontextuální důvody, ostatně kdesi na pomezí neorenesance a secese se nalézá i tolik oceňovaná Hlávková kolej. Fara vznikala od počátku spolu s ní. Dotvářela celek, jenž bez ní zůstal neúplný.

Do projektů „v líci uliční fronty“ vstoupil ještě prvorepublikový Blechův návrh technické knihovny. Tektonicky stále řadový dům v duchu geometrizující secese s akcenty kazet s figurální výzdobou a plochou střechou poválečnému uvažování o dotvoření bloku nevyhovoval.⁶⁹ V reakci na něj se utříbily požadavky na žádoucí architektonickou formu novostavby.

Puristická kompozice s distancí

V meziválečném období se památkový postoj ustálil na prezentaci strohé, takřka náleзовé formy kostelního průčelí bez hmotových adic a pojetí novostavby v prostém tvarosloví bez vazby na Hlávkovu kolej a s distancí od kostelního tělesa. Nezastavěná parcela a dokončení partie u kostelního průčelí měly urbanistický dopad, šlo však o úpravu v malém měřítku, plány Státní regulační komise ji neřešily. Kompozice úkolu zůstala již jen dvoučlenná.

Naplnily ji **Pecánkovy návrhy** pro technickou knihovnu i pozdější administrativní budovu Církve československé. Stavby pro oba účely se z pohledu urbanistického tvarování lišily jen výškou, jinak zachovávaly stejné principy. Na skice na pauzovacím papíře (obr. 33) je dokonce vidět, že patro pro administrativní budovu vyšší o podlaží na starší plán architekt prostě přikreslil (PLÁN 1928c PECÁNEK). Základní hmotové pojetí souboru vyřešil již v roce 1923⁷⁰ a přenesl je na pozdější budovu pro Církev československou. Ta měla být oproti předchozím návrhům technické knihovny směrem do vnitrobloku hlubší (PLÁN 1923d PECÁNEK; PLÁN 1928c PECÁNEK) a dispozičně složitější. V Pecánkově podání v přízemí přiléhá k podezděným základům kostela a v prvním patře k lodi, odstupuje až ve vyšších podlažích. (Připomeňme, že kostel se nacházel na historické, vyšší niveletě, po odkopání terénu z jižní strany byl zhruba o výšku podlaží podezděn.) V prvotních skicích technické knihovny se novostavba připojuje i ve vyšších podlažích, jak již bylo zmíněno (PLÁN 1923a, b PECÁNEK; obr. 26). Skici také ukazují, že cestu k výsledné puristické formě kostelního průčelí a střídme novostavby hledal autor přes kompozice s neoklasicistním laděním, v některých variantách inspirované obloukovým tvarem oněch „zbytků nesouvisejících budov“ na kostelním průčelí, které zde dlouho zachovával (PLÁN 1928b PECÁNEK; obr. 28). Obloukový motiv se zachoval v robustním arkádovitým tvarování okenních otvorů v čele tarasní zdi, kde vznikl malý prodejní prostor. Na rozdíl od dřívějších Fantových krámků tvoří součást sevřené formální architektonické kompozice zdi, která již postrádá sochařskou výzdobu. Ve finálním řešení knihovny a později i administrativní budovy jsou nicméně obě stavby s kostelem svázány jen do úrovně svého prvního patra (PLÁN 1923c PECÁNEK; obr. 25; PLÁN 1928b PECÁNEK; obr. 28), jež má odlišné tektonické členění a mírně předstupuje před nárožní pilíř kostelního průčelí. Z praktických důvodů se vytratil motiv dlouhého schodiště před přistavovanou budovou. Spojení ve spodní partii vytvářelo podnož pro nejpoutavější moment prvorepublikových návrhů – asi tři a půl metrovou mezeru mezi oběma budovami, jež, jak ukazují skici, nevznikla hned a možná ani

67 Požadavek nahradit krámky zdí „odpovídající rázu kostela“ sdělil architektovi pražský starosta Václav Srb už v roce 1904 (AAS NTM 10 SRB 1904).

68 Tarasní zeď nebyla podle Fantova projektu dokončena, její finální redukováná podoba bez soch a s plnou parapetní zídkou namísto balustrády a celý nárožní úsek a úsek do Dittrichovy ulice jsou úpravou Karla Pecánka.

69 Viz citované jednání komise svolané k tzv. informačnímu projektu v roce 1922 (NA SPS 1922).

70 Výraznější změnou v exteriéru poté, co kostel připadl Církvi československé, bylo, že z návrhů exteriérů zmizely sochy s katolickou ikonografií.

Obr. 33. PLÁN 1928C PEČÁNEK.
Skica „přeměny“ návrhu technické
knihovny na budovu ústředí Církve
československé.

snadno. Sofistikovaná kompozice kostela a novostavby s vyváženě širokou mezerou mezi nimi umožnila vnímat gotickou památku i z jižní strany a zároveň neotevřela blok natolik, aby rozmila jeho vizuální integritu. Architekt ji založil dle vlastních slov na napětí vertikál sakrální stavby a horizontál novostavby (kontrastem mezi „vertikalismem štitového průčelí kostela“ a „horizontalismem“ přistavěné budovy; NA SPS PEČÁNEK 1929).⁷¹ Administrativní budova by mnoho nových tvarových prvků nepřinesla, snad jen ubylo velké průběžné okno zamýšlené pro knihovni čítárnu. Z kultivovaného grafického pojednání fasádních pohledů se zdá, že jinak civilnější a asi o trochu fádnější stavba měla mít dvě horní podlaží obložena lícovými cihlami.

Drobná stavba v hloubi parcely

Nakonec se zastavme krátce u provedené regulační stanice plynu. Je dochovaným stavem lokality z 1. poloviny 50. let 20. století a spíše nouzovým řešením, které i přes snahu navázat obkladem vizuální kontakt se středověkou stavbou nesnese srovnání s předchozími návrhy a stojí i proti dosavadním myšlenkám o architektonickém dotvoření a scelení bloku, existujícím od doby jeho vytyčení.

⁷¹ Dodatečnou hmotovou úpravu vyvolal úřední požadavek ustoupení nároží posledního podlaží, proti němuž architekt protestoval argumenty o klidném spojení obou objektů „bez zbytečného tříštění hmot“ (NA SPS PEČÁNEK 1929). Institucionální původ této ingerence neznáme. Odpovídala tehdejšímu regulačnímu zvyklostem, které ustoupení posledního podlaží předepisovaly leckdy paušálně a zde se střetly s uvažováním kompozičně památkářským.

IV. ZÁVĚR

Při pohledu na kostel sv. Václava Na Zderaze jen oko znalce uvidí vrstevnatost jeho novodobé obnovy. Zahlédnout zde nedokončenou regulaci sklonku 19. století může být snazší, ale o četných návrzích, které se jeho okolí pokoušely řešit, nemůže dnešní stav samozřejmě vypovědět nic. Nevypovídá reprezentativně ani o architektuře a urbanismu počátku 50. let 20. století, jež daly místu dnešní podobu. I když svědectvím o tehdejších politických a správních poměrech je. Velkorysé i občas přehnané starší návrhy úpravy lokality vlastně také příliš reprezentativní nejsou. Památku zachovanou v místě ještě z předlokačního krajinného rámce bylo těžké inkorporovat

do novodobé zástavby asanačního typu; plány polohy a s nimi spojené urbanistické přístupy nebyly na „prezentaci“ takové anomálie stavěny. Napětí mezi reliktní stavbou a novým urbánním rámcem vnášelo do dobových řešení dynamiku. Všechna jsou z hlediska historického urbanismu výjimečná a právě z této pozice vrhají ostré světlo na povahu tehdejšího městského plánování, kterou překonávala tu více, tu méně kreativním architektonickým přístupem. S tělem středověké stavby nakládali autoři dlouho volně. Jejich cílem bylo památku nacházející se z tehdejšího pohledu v takřka beztvarem stavu zachránit. Také staroměstský sv. Martin ve zdi a sv. Salvátor byly vyjmuty z dosavadní zástavby a jejich fasádní plášť musel být reinterpretován, byly však

Obr. 34. Václav Jansa, 1895: Kostel sv. Václava Na Zderaze od západu. V popředí odtěžovaná skála při budování Resslovy ulice s průhledem ke Karlovu náměstí. Memento středověké památky zachráněné z ruin Svatováclavské trestnice díky mnohaletému úsilí architektů, vzdělavců a obecních starších. Akvarel, 268 × 352 mm – výřez © Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. H 010 018).

„adjustovány“ do odlehle solitérní pozice a nacházely se na zhruba stejné niveletě jako zástavba nová. To nevytvářelo ani zdaleka srovnatelné nároky na kompoziční úpravy jejich hmot z hlediska nového urbánního tvaru. Výsledná ikonická forma průčelní partie zderazského sv. Václava je nakonec blízká náleзовému stavu jen ve svém sumárním tvaru. Konzervační není, průčelí bylo na sklonku 20. let 20. století přesekáno, aby byly odstraněny relikt starších konstrukcí, a znovu vyzděno novým materiálem do čistého líce.

Také na politické a společenské okolnosti záchrany kostela na sklonku monarchie dnes můžeme pohlížet objektivněji. Dávno pominul osten protirakouský, který poháněl díkci Eduarda Neumanna, prvního faráře Církve československé v obnoveném kostele. České zemské ani rakouské státní instituce však skutečně nebyly k záchraně gotické památky vstřícné. Spořivý a antideficitní rakouský liberální stát velmi váhal a české zemské orgány vyčkávaly na jeho rozhodnutí. Četné požadavky na nové a nové projekty a rozpočty a letité lhůty, které ubíhaly do odpovědí na žádosti, jsou ovšem natolik zarážející, že je na pouhou byrokratičnost rakouského státního aparátu můžeme těžko svalovat. A to za kostelem stáli významní zemští patrioti. Marně. Dotaci nenapomohli. C.k. centrální komise byla při zpětném ohlednutí za vývojem památkové péče oproti pražskému prostředí vepředu a prosazovala si svou. Uvážíme-li další dramatický vývoj obnovy památek ve 20. století, můžeme říci, že byla na jeho samém počátku tvrdá. Žádná navržená podoba kostela se jí nezamlouvala. Tušila, že gotická stavba ještě pár let vydrží, než pražští návrháři dospějí ke stejnému náhledu anebo se obloží. A měla pravdu. Dospěli k němu, ve vzácném konsensu, nejen architekti, ale i památková péče československého státu. Historický nadhled však neumožňuje jednoduše říci, že tvůrci ze sklonku období monarchie byli zpozdilí, i když aktuální vývojové posuny památkového uvažování neznali a byli jimi, stejně jako pražští politici, překvapováni. Řešili širší úkol než „jen“ obnovu kostela – kromě jeho reprezentační a politické funkce i potřebnou míru dominance ve zcela nově zregulovaném a zastavovaném území – a urbánní citění a památkový náhled šly v té době proti sobě. Gotická stavba tak nebyla možná přespříliš kreativně a historicky nezdůvodněně deformována, ale nevznikly ani zajímavé stavby okolo ní. Nedokončenost úkolu a fragmentaci území zhojil čas; uvědomíme si je jen při pohledu na nerealizované plány.

Konečně i pražskou politickou reprezentaci můžeme ocenit kladně. Na počátku, při plánování podoby území, převažovala dobrá vůle památku zachovat, a když se na obnažené stavbě vyjevily technické a finanční obtíže a s nimi přišly návrhy na její zbourání, sbor obecních starších to nedopustil. Je pravda, že město s konečným rozhodnutím o kostelu dlouho vyčkávalo a jeho zachování vázalo na zemskou a státní finanční podporu. Financování oprav bylo pro pražskou obec skutečným břemenem mnohokrát řešeným na městské radě, a nikoliv snad výmluvou. Ale nebylo to „padesát na padesát“, nikdy nepadlo rozhodnutí, nebude-li poskytnuta subvence, bude kostel zbořen. Nenaskytla se k tomu ani příležitost, subvence, byť nízká, byla přislíbena brzy a pražská obec na ni spoléhala a započítávala ji do finančních kalkulací. Až umanuté přesvědčení, že na podporu má morální nárok a je třeba ji na rakouském eráru vydobýt, přispělo k tomu, že to nevzdala. Za vzdalující se podporou šla jako za fatou morgánou a sama přitom ušla nakonec velký kus cesty. Postupně vydala na opravy památky okolo dvou set tisíc rakouských korun, násobně více než čtyřicet tisíc naslibované subvence. Nebylo už cesty zpět. Kostel v rezidenční čtvrti, kde překážel, tak neudržel jen idealismus, ale také méně vznosné prestižní motivace pramenící z napětí mezi českým a vídeňským prostředím. Bez úsilí kulturní obce by se ale jeho záchrana nemohla zdařit vůbec (obr. 34).

Stěžejní roli v tom sehrávali četní architekti a odborníci v řadách sboru obecních starších, které jsme připomenuli. Kdybychom měli jmenovat jedinou osobnost, se zásluhou iniciační, byl by to monsignore Karl Jänig, jehož zanícené angažmá, včetně ochoty vložit do záchrany kostela vlastní majetek, bylo možná rozhodující. Jeho památce je věnována tato studie.

PLÁNY⁷²

- PLÁN 1842/1879 ORIGINALNÍ MAPA SK — Provinzial Hauptstadt Prag, böhmisch Praha, bestehend aus 5 Vierteln u. z. Altstadt, Neustadt, Kleinseite, Hradschin u. Schlossbezirk, Judenstadt oder Josephstadt, Fortifications District, dann Wischegrad in Böhmen, 1842. (= originální mapa stabilního katastru, 1842, 1:1440, reambulována v roce 1879). © Ústřední archiv zeměměřičství a katastru ČÚŽK, Fondy katastrální, Stabilní katastr, jeho obnova a údržba, Praha I – Staré Město, berní okres Praha, sign. B2/a/4C, inv. č. 5752. Dostupné na <https://uazk.cuzk.gov.cz/proarchiv_vade/permalink/8e1facc181e1421d87be4db-c26c1b317> a v záložkách „atlas archivních map a plánů“ na <https://app.iprpraha.cz/apl/app/historicke_centrum_prahy/> [vid. 2025-10-05], obr. 2.
- PLÁN 1876 HÚ — Hospodářský úřad král. hl. města Prahy, 1876: Regulační plán Podskalí, grafické měřítko sáhové i metrické. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P II 1/335 (chybně datováno 1911).
- PLÁN 1884 HÚ — Hospodářský úřad král. hl. města Prahy (Arnošt Jenšovský), asi 1884: Regulační plán Podskalí, grafické měřítko metrické. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P II 1/337 (chybně datováno 1890).
- PLÁN 1886 HURTIG ET AL. — Alfred HURTIG / Jan HEIDE / Matěj ŠTRUNC, 1886: „Nám i budoucím“ : Plán na upravení Podskalí. (= soutěžní návrh sestávající z plánové sady: plánu polohopisného, detailního plánu parcelálního, třinácti plánů podélných profilů ulic a průvodní zprávy, grafické měřítko sáhové i metrické). Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P II 1/347, obr. 31.
- PLÁN 1888a SÚ — Městský úřad stavební v Praze, 1888: Polohopisný plán královského hlavního města Prahy, část na pravém břehu Vltavy, 1:720. Zpracován 1886–1888, vydán 31. 3. 1888, průběžně dokreslován. Spisovna IPR Praha, lokace 9398/3.
- PLÁN 1888b SÚ — Městský úřad stavební v Praze, 1888: Přehledná mapa, 1:4000. (= doprovodná mapa k PLÁNU 1888a SÚ). Zpracována 1888, vydána 31. 3. 1888 a průběžně dokreslována zhruba do roku 1896. Spisovna IPR Praha, lokace 9398/3.
- PLÁN 1889 SÚ — Městský úřad stavební v Praze, kancelář kanalizační, 1889: Plán polohy a výšek Královského hlavního města Prahy, předměstí Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů a Žižkova, jakožto i obcí Troji, Libně, Vršovic, Michle, Nuslí-Pankráce, Podola, Zličova, Radlic, Jinonic, Košíř, Střešovic, Břevnova, Dejvic a Bubenče, 1:2880. (Mapový obsah zachycuje stav regulace z 1. poloviny roku 1888.) Spisovna IPR, bez sign. Dostupné v záložkách „atlas archivních map a plánů“ na <https://app.iprpraha.cz/apl/app/historicke_centrum_prahy/> [vid. 2025-07-14].
- PLÁN 1890a SÚ — Městský úřad stavební v Praze, 1890: Polohopisný plán na rozdělení pozemku trestnice sv. Václava na místa stavební. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P II 1/1960 c).
- PLÁN 1890b SÚ — Městský úřad stavební v Praze, 1890: Náčrtek k upravení kostela u sv. Václava v býv. trestnici, 1:720. Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hl. m. Prahy I., Hlavní spisovna – oddělení B, manipulace 1881–1890, sign. B 23/65-II. část, kart. B 1137, obr. 32.
- PLÁN 1891a SÚ — Městský úřad stavební v Praze, 1891: Polohopisný plán na postup uličních pozemků od čís. pop. 329-II, 1:720. Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hl. m. Prahy I., Hlavní spisovna – oddělení B, manipulace 1891–1900, sign. B 23/65-II. část, kart. B 1137.
- PLÁN 1891b SÚ — Městský úřad stavební v Praze, 1891: Návrh na upravení ulic na pozemcích Svatováclavské trestnice, grafické měřítko metrické. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka map a plánů, sign. MAP P II 1/1960 a).
- PLÁN SADA 1897 FIALKA — Jindřich FIALKA, 1897: Návrh na rekonstrukci kostela sv. Václava na býv. trestnici v Praze. (= sada tří plánů, relativní měřítko grafické). Archiv hlavního města Prahy, Sběrka fotografií, sign. VI 31/1 a), b).
- ~ PLÁN 1897a FIALKA — Jindřich FIALKA, 1897: Návrh na rekonstrukci kostela sv. Václava na býv. trestnici v Praze, pohled z předu (= průčelí z Dittrichovy ulice), pohled ze zadu (= průčelí z Václavské ulice), relativní měřítko grafické. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka fotografií, sign. VI 31/1 b), obr. 4.
- ~ PLÁN 1897b FIALKA — Jindřich FIALKA, 1897: Návrh na rekonstrukci kostela sv. Václava na býv. trestnici v Praze, pohled z Resslovy ulice, pohled z Jenštejské ulice, relativní měřítko grafické. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka fotografií, sign. VI 31/1 a), obr. 5.
- PLÁN 1898a FANTA — Josef FANTA, 1898: Kostel sv. Václava Na Zderaze v Praze, jak by vyhlížel po úpravě okolí. (= perspektivní perokresba pro novinový článek, bez měřítka). Reprodukce na titulní straně HLÁVKA ET AL. 1899 spolu s PLÁNEM 1898b FANTA, obr. 6.
- PLÁN 1898b FANTA — Josef FANTA, 1898: Kostel sv. Václava Na Zderaze, jak by mohl vyhlížeti po konečném upravení. (= perspektivní perokresba pro novinový článek, bez měřítka). Reprodukce na titulní straně HLÁVKA ET AL. 1899 spolu s PLÁNEM 1898a FANTA, obr. 6.
- PLÁN 1899 WIEHL — Antonín WIEHL, 1899: Kostel sv. Václava na Zderaze v Praze se školou obecnou a upravení okolí. (= kolorovaný perspektivní pohled, bez měřítka). Příloha tisku HLÁVKA ET AL. 1899, obr. 7.
- PLÁN SADA 1902a FANTA — Josef FANTA, 1902: Sada výkresů a skic (půdorysy, pohledy, perspektivy) Hlávkovy koleje, zamýšlené budovy fary a obnoveného kostela sv. Václava Na Zderaze. AAS NTM 10, id. 010/bal.036 a 010/dsk.045.

72 Úřední plány v následujícím přehledu jsou řazeny chronologicky a autorizovány institucí, která je vydala, nikoliv osobou autora, kreslíře či regulačního úředníka podepsaného na plánu.

- ~ PLÁN 1902a FANTA — Josef FANTA, 1902: Hlávkova kolej (bez názvu). (= nárys průčelí Hlávkovy koleje a budovy fary se skicou kostelního průčelí, bez udaného měřítka). AAS NTM 10, id. 010/bal.036, obr. 15.
- ~ PLÁN 1902b FANTA — Josef FANTA, 1902: Hlávkova kolej (bez názvu). (= půdorys přízemí Hlávkovy koleje a budovy fary, bez udaného měřítka). AAS NTM 10, id. 010/bal.036, obr. 16.
- ~ PLÁN 1902c FANTA — Josef FANTA, 1902: Hlávkova kolej (bez názvu). (= perspektivní pohled na budovu Hlávkovy koleje, faru a kostel s terasou a schodištěm z Dittrichovy ulice, bez měřítka). AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 9.
- ~ PLÁN 1902d FANTA — Josef FANTA, 1902: Hlávkova kolej (bez názvu). (= perspektivní nárožní pohled z Resslovy ulice na kostel s terasou a schodištěm, faru a budovu Hlávkovy koleje, bez měřítka). AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 10.
- PLÁN SADA 1902b FANTA — Josef FANTA, 1902: Sada výkresů pro stavební povolení Hlávkovy koleje (půdorysy, pohledy, řezy), 1:100. Archiv odboru výstavby Úřadu městské části Praha 2, spisová složka k objektu čp. 1066/II.
- ~ PLÁN 1902e FANTA — Josef FANTA, 1902: Plány ku stavbě nové budovy studentské koleje v Praze, plán č. 2, 1:100. (= nárys průčelí z Dittrichovy ulice). Archiv odboru výstavby Úřadu městské části Praha 2, spisová složka k objektu čp. 1066/II.
- PLÁN SADA 1903a FANTA — Josef FANTA, 1903: Sada výkresů zaměření kostela sv. Václava Na Zderaze, fotografie. AAS NTM 10, id. 010/dsk.019, obr. 3, 8 (fotografie kostela, před rokem 1902).
- PLÁN SADA 1903b FANTA — Josef FANTA, 1903: Sada výkresů a skic (půdorysy, pohledy, perspektivy) Hlávkovy koleje, zamýšlené budovy fary a obnoveného kostela sv. Václava Na Zderaze. AAS NTM 10, id. 010/dsk.045.
- ~ PLÁN 1903a FANTA — Josef FANTA, 1903: Kostel sv. Václava Na Zderaze, půdorys ve výši podlahy kostela, grafické měřítko metrické. AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 17.
- ~ PLÁN 1903b FANTA — Josef FANTA, 1903: Kostel sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= ortogonální pohled z Dittrichovy ulice na kostel s terasou a schodištěm, faru a budovu Hlávkovy koleje, bez měřítka). AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 12.
- ~ PLÁN 1903c FANTA — Josef FANTA, 1903: Kostel sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= řezopohled na budovu fary a kostel s terasou od jihu, bez udaného měřítka). AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 13.
- ~ PLÁN 1903d FANTA — Josef FANTA, 1903: Kostel sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= ortogonální pohled na kostel s terasou z Resslovy ulice, bez udaného měřítka). AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 11.
- PLÁN 1903e FANTA — Josef FANTA, 1903: Obnova kostela sv. Václava Na Zderaze – perspektivní pohled z ulice Dittrichovy, bez měřítka. In: FANTA 1904, tab. 39, obr. 14.
- PLÁN SADA 1904 FANTA — Josef FANTA, 1904: Sada výkresů Hlávkovy koleje, zamýšlené budovy fary a obnoveného kostela sv. Václava Na Zderaze s upraveným počtem oblouků v navržené kostelní věži. AAS NTM 10, id. 010/dsk.045.
- ~ PLÁN 1904 FANTA — Josef FANTA, 1904: Kostel sv. Václava Na Zderaze, návrh obnovy kostela, příčný řez. (= verze s upraveným počtem oblouků v navržené kostelní věži, řezopohled od závěru lodi, grafické měřítko metrické). AAS NTM 10, id. 010/dsk.045.
- PLÁN 1908–1910 FANTA — Josef FANTA, mezi 1908 a 1910: Kostel sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= perspektivní pohled na nároží Resslovy a Dittrichovy ulice, tužková skica, bez udaného měřítka). AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 20.
- PLÁN 1909a FANTA — Josef FANTA, 1909: Kostel sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= pohled na kostelní průčelí s tarasní zdí, bez udaného měřítka). AAS NTM 10, id. 010/bal.035, obr. 22.
- PLÁN 1909b FANTA — Josef FANTA, 1909: Kostel sv. Václava Na Zderaze, opěrná zeď v rozvinutí, bez udaného měřítka. Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hlavního města Prahy I., referát I.C, hospodářský – spisy, manipulace 1922–1929, inv. č. 373, sign. B 65/16, kart. 21.
- PLÁN SADA 1909 FANTA/SÚ — Josef FANTA / Stavební úřad královského hlavního města Prahy, 1909: Sada výkresů obnovy kostela sv. Václava, tarasní zdi a budovy fary, různá měřítka, většinou 1:50. Uloženo ve dvou archivech: (1) AAS NTM 10, id. 010/dsk.045 a 010/bal.035; (2) Spisovna IPR Praha, bez sign.⁷³
- ~ PLÁN 1909a FANTA/SÚ — Josef FANTA / Stavební úřad královského hlavního města Prahy, 1909: Kostel sv. Václava Na Zderaze, opěrná zeď v rozvinutí, 1:50. AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 18.
- ~ PLÁN 1909b FANTA/SÚ — Josef FANTA / Stavební úřad královského hlavního města Prahy, 1909: Kostel sv. Václava Na Zderaze, půdorys ve výši přízemí fary, grafické měřítko metrické. AAS NTM 10, id. 010/dsk.045, obr. 19.
- ~ PLÁN 1909c FANTA/SÚ — Josef FANTA / Stavební úřad královského hlavního města Prahy, 1909: Kostel sv. Václava Na Zderaze, návrh obnovy kostela (= jižní průčelí), 1:50. AAS NTM 10, id. 010/dsk.045.
- ~ PLÁN 1909d FANTA/SÚ — Josef FANTA / Stavební úřad královského hlavního města Prahy, 1909: Kostel sv. Václava na Zderaze, věž s vypuštěním jedné řady oken, 1:50. Spisovna IPR Praha, bez sign., obr. 21.
- ~ PLÁN 1909e FANTA/SÚ — Josef FANTA / Stavební úřad královského hlavního města Prahy, 1909: Kostel sv. Václava na Zderaze, opěrná zeď – půdorys zábradlí, 1:50. Spisovna IPR Praha, bez sign.

73 Soubor těchto výkresů PLÁN SADA 1909 FANTA/SÚ se nachází ve dvou archivech, některé plány jsou obsaženy v obou, jiné jen v jednom. V případě souborů PLÁN SADA 1922a, b BLECHA/LÁBLER plány nesplývají, proto jsou odlišeny jako dvě sady.

- ~ PLÁN 1909f FANTA/SÚ — Josef FANTA / Stavební úřad královského hlavního města Prahy, 1909: Kostel sv. Václava Na Zderaze, návrh obnovy kostela (= severní průčelí – pohled z Dittrichovy ulice), grafické měřítko metrické. Spisovna IPR Praha, bez sign.
- PLÁN SADA 1911 SÚ — Stavební úřad královského hlavního města Prahy, 1911: Sada výkresů a úprav tarasní zdi kostela, 1:50. Spisovna IPR Praha, bez sign.
- PLÁN SADA 1922 BLECHA — Josef BLECHA, 1922: Sada plánů pro postavení čítárny ústřední technické knihovny. Uloženo ve dvou fondech: (1) AAS NTM 25; (2) AAS NTM 26, na různých místech.
- ~ PLÁN 1922 BLECHA — Josef BLECHA, 1922: Ústřední technická knihovna a čítárna při kostele sv. Václava Na Zderaze v Dittrichově ul. v Praze-II., výkres č. 5. (= nárys fasády uličního průčelí čítárny, bez udaného měřítka). AAS NTM 26.
- PLÁN SADA 1922a BLECHA/LÄBLER — Josef BLECHA / Ludvík LÄBLER, 1922: Sada pro postavení knihovny a čítárny ústřední technické knihovny. AAS NTM 25, id. 20070504/01.
- ~ PLÁN 1922a BLECHA/LÄBLER — Josef BLECHA / Ludvík LÄBLER, 1922: Ústřední technická knihovna a čítárna při kostele sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= půdorys přízemí novostavby čítárny s kostelem, bez udaného měřítka). AAS NTM 25, id. 20070504/01.
- PLÁN SADA 1922b BLECHA/LÄBLER — Josef BLECHA / Ludvík LÄBLER, 1922: Sada pro postavení knihovny a čítárny ústřední technické knihovny. Archiv hlavního města Prahy, Sbírka map a plánů, sign. MAP P II 3/2550 a), b).
- ~ PLÁN 1922b BLECHA/LÄBLER — Josef BLECHA / Ludvík LÄBLER, 1922: Ústřední technická knihovna a čítárna při kostele sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= půdorys přízemí novostavby čítárny s kostelem, bez udaného měřítka). Archiv hlavního města Prahy, Sbírka map a plánů, sign. MAP P II 3/2550 a), obr. 23.
- ~ PLÁN 1922c BLECHA/LÄBLER — Josef BLECHA / Ludvík LÄBLER, 1922: Ústřední technická knihovna a čítárna při kostele sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= půdorys 1. patra novostavby čítárny s kostelem, bez udaného měřítka). Archiv hlavního města Prahy, Sbírka map a plánů, sign. MAP P II 3/2550 b), obr. 24.
- PLÁN SADA 1923a PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1923: Sada skic architektonického řešení ústřední Technické knihovny. AAS NTM 105, id. 20110110/03.
- ~ PLÁN 1923a PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1923: Skica hmotového a architektonického řešení kostela a knihovny, volná kresba z ruky bez měřítka. AAS NTM 105, id. 20110110/03, obr. 26.
- ~ PLÁN 1923b PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1923: Skica hmotového a architektonického řešení kostela a knihovny, volná kresba z ruky bez měřítka. AAS NTM 105, id. 20110110/03, obr. 26.
- PLÁN SADA 1923b PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1923: Sada plánů architektonického řešení ústřední Technické knihovny. AAS NTM 105, id. 20110110/03.
- ~ PLÁN 1923c PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1923: Ústřední technická knihovna při kostele sv. Václava Na Zderaze v Praze II, průčelí z ulice Dittrichovy, bez udaného měřítka. AAS NTM 105, id. 20110110/03, obr. 25.
- ~ PLÁN 1923d PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1923: Ústřední technická knihovna při kostele sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= půdorys čítárny technické knihovny, tužková skica bez měřítka.) AAS NTM 105, id. 20110110/03.
- ~ PLÁN 1923e PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1923: Ústřední technická knihovna při kostele sv. Václava Na Zderaze v Praze II, příčný řez, průčelí dvorní, bez udaného měřítka. AAS NTM 105, id. 20110110/03.
- PLÁN SADA 1928 PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1928: Plány ústředí Československé církve, bez udaného měřítka. Národní archiv, Praha, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 Praha II, kart. 453.
- ~ PLÁN 1928a PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1928: Ústředí Československé církve při kostele sv. Václava Na Zderaze. (= půdorys přízemí, bez udaného měřítka). Národní archiv, Praha, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 Praha II, kart. 453, obr. 27.
- ~ PLÁN 1928b PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1928: Ústředí Československé církve při kostele sv. Václava Na Zderaze v Praze II, Dittrichova ul. (= uliční pohled, bez udaného měřítka). Národní archiv, Praha, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 Praha II, kart. 453, obr. 28.
- PLÁN 1928c PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1928: Ústředí Československé církve při kostele sv. Václava Na Zderaze v Praze II, Dittrichova ul. (= uliční pohled, bez udaného měřítka). AAS NTM 105, id. 20110110/03, obr. 33.
- PLÁN SADA 1929 PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1929: Sada detailních výkresů, dveří, architektonických prvků a dalších součástí mobiliáře. AAS NTM 105, id. 20110110/03.
- PLÁN 1929 PECÁNEK — Karel PECÁNEK, 1929: Kostel sv. Václava Na Zderaze (bez názvu). (= uliční pohled, výkres finální podoby kostelního průčelí, bez udaného měřítka). AAS NTM 105, id. 20110110/04, obr. 29.
- PLÁN SADA 1933 ČAPEK — Ladislav ČAPEK, 1933: Sada polírních a šalovacích plánů pro realizaci projektu K. Pecánka, 1:100. Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské, Praha, neuspořádáno.
- PLÁN SADA 1954 PP — PLYNOPROJEKT PRAHA, 1954: Regulační stanice v Praze II, 1:50. (= sada stavebních plánů pro výstavbu regulační stanice plynu). Archiv odboru výstavby Úřadu městské části Praha 2, archivní složka k parc. č. 1141, Nové Město.

PRAMENY

- AAS NTM 10 — Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 10 – Fanta Josef, [1870]–[1930], identifikátory (id.) 010kt./110, 010/bal.035, 010/bal.036, 010/dsk.019, 010/dsk.045.
- ~ AAS NTM 101902 — AAS NTM 10, Rada královského hlavního města Prahy, č. j. 27748 – I.A, ze dne 10. 5. 1902 (= urgence projektových prací na kostele sv. Václava Na Zderaze), id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 101904a — AAS NTM 10, Rada královského hlavního města Prahy, č. j. 154397 – I.A, ze dne 2. 12. 1904 (= sdělení o použití sbírek Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava na jeho opravu), id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 101904b — AAS NTM 10, Rada královského hlavního města Prahy, č. j. 259357 – I.A, ze dne 8. 1. 1904 (= urgence projektových prací na kostele sv. Václava Na Zderaze), id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 101904c — AAS NTM 10, Rada královského hlavního města Prahy, č. j. 56733 – I.A, ze dne 8. 1. 1904 (= údaje o výši Fantova honoráře za projektové práce na obnově kostela sv. Václava Na Zderaze), id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 101909 — AAS NTM 10, Smlouva ze dne 9. 7. 1909, č. j. 1581 (= smlouva mezi pražskou obcí a Josefem Fantou o projektových pracích), id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 101911a — AAS NTM 10, Rada královského hlavního města Prahy, č. j. 3870 – I.A, ze dne 11. 5. 1911 (= oznámení o převedení majetku Komitétu pro obnovu kostela sv. Václava Na Zderaze do správy obce pražské), id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 101911b — AAS NTM 10, Stavební úřad královského hlavního města Prahy, č. 982, ze dne 26. 7. 1911 (= oznámení o možnosti využít zbývající částku určenou na obnovu kostela sv. Václava Na Zderaze pro opravu jeho jižní strany), id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 DVOŘÁK 1907a — Max DVOŘÁK: Dopis Josefu Fantovi ze dne 19. 4. 1907. AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 DVOŘÁK 1907b — Max DVOŘÁK: Dopis Josefu Fantovi ze dne 31. 5. 1907. AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 FANTA 1902 — Josef FANTA: Výpis práce zednické a nádenické pro stavbu studentské koleje u kostela sv. Václava Na Zderaze v Praze–II, 1902, bez bližší datace. AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 FANTA 1907 — Josef FANTA: Slovník pane profesore! (= koncept dopisu Maxi Dvořákovi ze dne 12. 5. 1907). AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 FANTA ET AL. 1909 — Josef FANTA / Vratislav PACOVSKÝ / Ludvík ČÍŽEK: Dopis SÚ č. 5513 ze dne 14. 7. 1909 městské radě ohledně zřízení základů věže. AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 HELFERT/KKZK 1907 — Josef HELFERT / K. k. Zentral-Kommission für Kunst- und historische Denkmale: An dem Stadtrath in Prag! (= přepis centrální komise městské radě ze dne 27. 1. 1907). AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 HILBERT 1907 — Kamil HILBERT: Dopis Josefu Fantovi ze dne 2. 3. 1907. AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 HR 1907 — sine [Hospodářský referát při městské radě]: O restauraci kostela sv. Václava na Zderaze. Hlas národa 22, 29. 3. 1907, příloha večerního listu k č. 87, s.p. AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- ~ AAS NTM 10 SRB 1904 — Václav SRB: Dopis č. j. 56.733 – I.A, ze dne 20. 5. 1904 (= dopis architektu Josefu Fantovi shrnující požadavky městské rady na úpravu dosavadních projektových prací). AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- AAS NTM 25 — Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 25 – Láblér Ludvík, 1877–1928, identifikátor (id.) 20070504/01.
- AAS NTM 26 — Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 26 – Machoň Ladislav (1904–1951).
- AAS NTM 105 — Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 10 – Pecánek Karel, 1906–1942, identifikátory (id.) 20110110/03, 20110110/04.
- AMP MHMP I. 1923 — Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hlavního města Prahy I., referát I.C, hospodářský – spisy, manipulace 1922–1929, Zpráva o magistrátní komisi konané dne 20. 11. 1923, inv. č. 373, sign. B 65/16, kart. 21.
- AMP MHMP I. 1924 — Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hlavního města Prahy I., referát I.C, hospodářský – spisy, manipulace 1922–1929, Výměr č. j. 28.876/24 ze dne 17. 4. 1924 (= stavební povolení pro budovu ústřední technické knihovny), inv. č. 373, sign. B 65/16, kart. 21.
- AMP MHMP I. 1929 — Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hlavního města Prahy I., referát I.A, hospodářský, manipulace (1904) 1921–1930 (1944), Výměr č. j. III. 27127/29 ze dne 28. 6. 1929 (= stavební povolení pro budovu ústředí Československé církve), inv. č. 555, sign. B 65/16, kart. 209.
- HLÁVKA ET AL. 1899 — Josef HLÁVKA / Karl JÄNIG / Vojtěch SCHÖNBORN / Karel VLČEK / Antonín WIEHL: Slavný sněme Království českého! Praha 1899 (jednolist). Uloženo: AAS NTM 10, id. 010kt./110.
- HURTIG ET AL. 1896 — Alfred HURTIG / Jan HEIDE / Matěj ŠTRUNC: Průvodní slovo. (= textová zpráva k soutěžnímu návrhu PLÁN 1886 HURTIG ET AL.). Archiv hlavního města Prahy, Sbírka map a plánů, sign. MAP P II 1/347, bez paginace.
- MUKOVÁ ET AL. 1984 — Jiřina MUKOVÁ / Olga NOVOSADOVÁ / Jan MUK / Dobroslav LÍBAL: Nové Město – kostel sv. Václava na Zderaze. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRPMO), Praha 1984, strojepis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.

- NA SPS 1922 — Národní archiv, Praha, fond Státní památková správa, Zápis sepsaný s informační komisí dne 19. 4. 1922, inv. č. 229, sign. 30 Praha II, kart. 453.
- NA SPS PEČÁNEK 1929 — Karel PEČÁNEK: Věc – kostel sv. Václava na Zderaze, přístavba budovy ústřední čsl. cirkve (= nesouhlasný přepis historikta s upravenými regulačními podmínkami ze dne 20. 6. 1929). Národní archiv, Praha, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 Praha II, kart. 453.
- NA ZV 1888 — Národní archiv, Praha, fond Zemský výbor Praha – 1874–1928, Stavební řád pro království České, Polohopisné plány obcí, Všeobecné záležitosti – Praha I–VIII, Zpráva o provedeném řízení ohledně plánu polohy jakož i o námitkách, které byly proti tomuto plánu polohy podány, č. 55.101 ze dne 29. 8. 1888, inv. č. 4496, sign. XV 1-1/7, kart. 5390.
- NOVOSADOVÁ 1982 — Olga NOVOSADOVÁ: Kostel sv. Václava na Zderaze, Praha 2 – Nové Město, I. část, dějiny objektu. (= Praha : Stavebně historický průzkum, samostatná historická a archivní rešerše; pasportizace SÚRPMO), Praha 1982, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- SA P2 — Archiv odboru výstavby Úřadu městské části Praha 2, spisová složka k objektu čp. 1066/II, Magistrát Královského hlavního města Praha, ref. III., č. j. 343.919, 125476, 192635, 233998.
- ~ SA P2 1902a — SA P2, č. j. 343.919 ze dne 21. 3. 1902 (= souhlas s vymezením stavebních čar pro postavení studentské koleje).
- ~ SA P2 1902b — SA P2, č. j. 125476 ze dne 29. 7. 1902 (= stavební výměr/stavební povolení pro postavení studentské koleje).
- ~ SA P2 1902c — SA P2, č. j. 192635 ze dne 23. 10. 1902 (= zamítnutí odvolání souseda k výměru č. j. 125476 pro postavení studentské koleje sborem obecních starších).
- ~ SA P2 1902d — SA P2, č. j. 233998 ze dne 29. 12. 1902 (= výměr o zamítnutí odvolání souseda k výměru č. j. 125476 zemským výborem Sněmu Království českého).

LITERATURA

- SINE 1886 — SINE: O konkurenčních plánech na regulování a upravení pozemků nynější trestnice svatováclavské a Podskalí. Zprávy Spolku architektů a inženýrů v království Českém 20, 1885–1886/4, 1886, 121–122.
- SINE 1898 — SINE: Kostel sv. Václava a jeho budoucnost. Zlatá Praha 15, 1897–1898/32, 17. 6. 1898, 383–384.
- SINE 1899 — SINE: Otázka zachování starobylého kostelíka sv. Václava na Zderaze [...]. Světozor 33, 1898–1899/23, 14. 4. 1899, 276.
- SINE 1907 — SINE: Trnitá cesta restaurování památného chrámu. Obnova 13, 1907/18, 3. 5. 1907, [1–2].
- SINE 1909a — SINE: Neobyčejně obtížná rekonstrukce kostela sv. Václava v Praze. Národní listy 49, 1909/216, 7. 8. 1909 (ranní vydání), 2.
- SINE 1909b — SINE: Rekonstrukce kostela sv. Václava. Národní listy 49, 1909/319, 19. 11. 1909 (večerní vydání), 2.
- SINE 1910a — SINE: Starý a nový stav kostelíčka sv. Václava na Zderaze. Český svět 6, 1909–1910/49, 26. 8. 1910, [528].
- SINE 1910b — SINE: Obnova kostela sv. Václava na Zderaze. Zlatá Praha 27, 1909–1910/48, 19. 8. 1910, 578–579.
- SINE 1910c — SINE: Restaurace kostela sv. Václava na Zderaze : Píše se nám z klubu „Za starou Prahu“ [...]. Národní listy 50, 1910/181, 3. 7. 1910, 4.
- SINE 2023 ONLINE — SINE: Hlávková koleje. In: Wikipedie, založení hesla 20. 4. 2020, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hlávková_kolej> [aktualizováno 29. 11. 2023; vid. 2024-02-04].
- SINE 2025 ONLINE — SINE: Kostel svatého Václava (Zderaz). In: Wikipedie, založení hesla 6. 11. 2017, <[https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svatého_Václava_\(Zderaz\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svatého_Václava_(Zderaz))> [aktualizováno 25. 8. 2025; vid. 2025-08-25].
- BEČKOVÁ 1993 — Kateřina BEČKOVÁ: Asanace – zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské : Příspěvek k dějinám pražské asanace – Die Sanierung – ein verdamntes und bewundertes Projekt der Gemeinde Prag : Beitrag zur Sanierungsgeschichte. In: Jiří Hříza et al., Pražská asanace : K 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu –Prager Sanierungs : Sammelband anlässlich des 100. Jahrestages des Sanierungsgesetzes für Prag. (= Acta Musei Pragensis 93), Praha 1993, 35–56, 136–137.
- BENEŠOVSKÁ ET AL. 1998 — Klára BENEŠOVSKÁ / (Zuzana VŠETEČKOVÁ / Antonín JIRKA / Jiří ROHÁČEK): heslo Kostel sv. Václava Na Zderaze. In: Růžena Batková (ed.) et al., Umělecké památky Prahy : Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha 1998, 163–167.
- BIEGEL 2022 — Richard BIEGEL: Město v bouři : Urbanismus a architektura historického centra Prahy 1830–1970 – A City in a Storm : The Urban Planning and Architecture of the Historic Centre of Prague between 1830 and 1970. Praha 2022.
- ČAPEK 1909 — A. ČAPEK: Z neobyčejně obtížné rekonstrukce kostela sv. Václava v Praze-II., na Zderaze. Český svět 5, 1908–1909/46, 20. 8. 1909, [421].
- EMLER 1889 — Josef EMLER: Někdejší trestnice u sv. Václava. Praha 1889.
- FANTA 1904 — Josef FANTA: Obnova kostela sv. Václava na Zderaze v Praze. Architektonický obzor 3, [1.], 1904/8, 30–31, [2.], 1904/9, 34, obr. na s. 33 a 35; 1904/12, tab. 38, 39, 40.

- HERMAN 1904 — František HERMAN: Dějiny „Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek“ král. hlav. města Prahy [1.]. Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy 1, 1904, 46–57.
- HEROLD 1890 — Edvard HEROLD: Svatováclavská zemská trestnice v Praze. Praha 1890.
- HOLEČEK/HOLEČEK 2021 — Josef HOLEČEK / Josef HOLEČEK ml.: Urbanistické plánování poslední třetiny 19. století na území pražského Podskalí – Urban Planning of Podskalí Quarter in Prague in the Last Third of the 19th Century. Staletá Praha, 37, 2021/1, 2–85. DOI: < <http://doi.org/10.56112/sp.2021.1.01> >.
- LORENC 1973 — Vilém LORENC: Nové Město pražské. Praha 1973.
- NEUMANN 1929 — Eduard NEUMANN: Kostel sv. Václava Na Zderaze : Historická monografie. Praha 1929.
- NOVOTNÝ/ČAPEK 1909 — A. NOVOTNÝ / A. ČAPEK: Neobyčejně obtížná rekonstrukce kostela sv. Václava v Praze-II. na Zderaze. Český svět 5, 1908–1909/47, 27. 8. 1909, [441, 449].
- NOVOTNÝ/KŘÍŽENECKÝ 1909 — Otakar NOVOTNÝ / Jan KŘÍŽENECKÝ: K rekonstrukci kostela sv. Václava v Praze na Zderaze. Český svět 5, 1908–1909/48, 3. 9. 1909, [459, 468–470].
- PAKA 2025 ONLINE — SINE: Kostel sv. Václava Na Zderaze. In: Památkový katalog, aktualizace 2025, <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-vaclava-na-zderaze-18374421>> [vid. 2025-08-20].
- PODLAHA 1926 — Antonín Podlaha: Kostel sv. Václava na Zderaze v Praze. Časopis katolického duchovenstva 67 (92), 1926/9–10, 615–622.
- SEDLÁČKOVÁ 1946 — Ema SEDLÁČKOVÁ: Kostel sv. Václava na Zderaze. Praha 1946.
- UHLÍK 2022 — Jan UHLÍK: Mezi nadějí a zmarem : Rekonstrukce a nové realizace v historických částech Prahy na přelomu 19. a 20. století v kontextu dobových úvah o památkové péči. Disertační práce, Praha 2022. Uloženo: ČVUT v Praze, Fakulta architektury, Ústav památkové péče.
- ULIČNÝ 2023 — Petr ULIČNÝ: Kouzlo vyhlídky : Hrad Václava IV. na Zderaze v Praze – The Magic of the View : Wenceslas IV's castle in Zderaz in Prague. Staletá Praha 39, 2023/1, 2–36. DOI: <<https://doi.org/10.56112/sp.2023.1.01>>.
- VLČEK 2023 — Pavel VLČEK: heslo Eduard Sochor. In: Pavel Vlček / Pavel Zahradník et al., Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2023, 2. vydání, 835.
- VHMP 1896 — SINE: Sbor obecních starších : Schůze dne 3. září 1896. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 3, 1896/10, 111–112.
- VHMP 1898a — SINE: Sbor obecních starších : Schůze dne 7. března 1898. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 5, 1898/4, 23–24.
- VHMP 1898b — SINE: Rada městská : Schůze dne 18. března 1898. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 5, 1898/4, 25–26.
- VHMP 1898c — SINE: Rada městská : Schůze dne 3. května 1898. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 5, 1898/5, 30.
- VHMP 1899 — SINE: Sbor obecních starších : Schůze dne 10. dubna 1899 za předsednictví starosty pana dra Jana Podlipného a p. náměstka dra Vlad. Srba. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 6, 1899/5, 45–46.
- VHMP 1901a — SINE: Rada městská : [Schůze dne 1. února 1901]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 8, 1901/3, 20.
- VHMP 1901b — SINE: Rada městská : [Schůze dne 3. května 1901]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 8, 1901/10, 77–78.
- VHMP 1901c — SINE: Rada městská : [Schůze dne 9. srpna 1901]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 8, 1901/17, 156.
- VHMP 1901d — SINE: Rada městská : [Schůze dne 13. prosince 1901]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 8, 1901/26, 237.
- VHMP 1901e — SINE: Zprávy : S restaurováním kostelíka sv. Václava [...]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 8, 1901/26, 240.
- VHMP 1902a — SINE: Rada městská : [Schůze dne 17. ledna 1902]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 9, 1902/2, 7.
- VHMP 1902b — SINE: Rada městská : [Schůze dne 11. dubna 1902]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 9, 1902/8, 50–51.
- VHMP 1907 — SINE: Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I. v královském hlavním městě Praze. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 14, 1907/8, 47–57.
- VHMP 1908a — SINE: Sbor obecních starších : IV. řádná schůze dne 6. dubna 1908 za předsednictví pana starosty JUDra K. Groše a pánů náměstků starostových dra A. Štycha a Jos. Jirouska. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 15, 1908/8, 53–55.
- VHMP 1908b — SINE: Rada městská : Schůze dne 29. května [1908]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 15, 1908/11–13, 77–78.
- VHMP 1908c — SINE: Sbor obecních starších : VI. řádná schůze dne 1. června 1908 za předsednictví pana starosty JUDra K. Groše a pánů náměstků starostových dra A. Štycha a Jos. Jirouska. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 15, 1908/11–13, 73–74.
- VHMP 1910 — SINE: Rada městská : Schůze dne 19. srpna [1910]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 17, 1910/15–16, 266–267.

VHMP 1916 — SINE: Rada městská : 18. schůze dne 10. května [1916]. Věstník obecní král. hlavního města Prahy 23, 1916/10, 166.

WUNSCH 1899 — Hugo WUNSCH: Zpráva o činnosti Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hl. města Prahy. Almanach královského hlavního města Prahy na rok 1899, roč. 2, 1899, 249–265.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE RENOVIERUNG UND DER AUSBAU DER ST. WENZELSKIRCHE AM ZDERAZ IN PRAG : EINE VERGESSENE ARCHITEKTONISCH-STÄDTEBAULICHE AUFGABE

Die in den Jahren 1886 bis 1930 vorbereitete und etappenweise ausgeführte Renovierung der St. Wenzelskirche am Zderaz in der Prager Neustadt löste eine für das Prager Milieu außerordentliche Aufgabe – die Eingliederung eines mittelalterlichen sakralen Reliktbaus in die Blockbebauung vom Altstadtsanierungstyp, an deren Lösung renommierte Architekten und Baumeister jener Zeit Josef Mocker, Jindřich Fialka, Antonín Wiehl, Josef Fanta, Karel Pecánek oder Josef Blecha teilnahmen. Die gotisch-romanische Kirche stellte einen Beleg der verwickelten architektonischen Entwicklung dar und bildete fast über das ganze 19. Jahrhundert einen Bestandteil des k. k. Provinzial-Strafhauses St. Wenzel, des damaligen ausgedehntesten Gefängnis-komplexes Böhmens, das einen erheblichen Teil vom nördlichen Teil des Neustadtviertels Podskalí/Podskal einnahm. Nach der Aufhebung der Strafanstalt und Ankauf der Anlage durch die Stadtgemeinde Prag nach Mitte der 1880er Jahre wurde die Urbanisierung des Geländes nach diesem unpassierbaren Komplex auf einer felsigen Anhöhe zu einer bedeutenden und technisch anspruchsvollen, in mehreren Bauungsplänesätzen (PLÁN 1886 HURTIG ET AL.; PLÁN 1890a, b SÚ; PLÁN 1891a, b SÚ) gelösten Aufgabe. An Stelle des assanierten Komplexes sollte die Bebauung der regelmäßigen, die Verbindung zwischen dem Platz Karlovo náměstí/Karlsplatz und dem Fluss gewährender Häuserblöcke entstehen, die die bislang isolierte Gelände-enklave in den vorbereiteten komplexen Stadtsanierungsumbau von Podskalí eingliedern sollte. Die überwiegende Mehrheit der zeitgenössischen Absichten und Pläne rechnete mit Erhaltung des dem Landespatron St. Wenzel eingeweihten historischen Denkmals, der Kirche St. Wenzel am Zderaz, und mit dem Repräsentationsaufbau in ihrer Umgebung. Die damaligen Eliten des Landes und der Stadt, vor allem Josef Hlávka, Mäzene und Baumeister, Adalbert Graf Schönborn, Baumeister Karel Vlček, Msgr. Karel Jänig und Architekt Antonín Wiehl unterstützten sehr aktiv das Erhalten der Kirche durch Sammlungen, Spenden der Entwürfe für die Renovierung des Denkmals sowie den nicht vernachlässigbaren Einfluss. Es war aber schwierig eine solche Entscheidung zu erfüllen. Die in der historischen Höhenlage situierte Kirche musste in Profile der neuerrichteten, durch das felsige Gelände durchgebrochenen Straßen eingegliedert werden. Es war auch unentbehrlich seine äußere Gestalt grundsätzlich zu rekonstruieren, die am Abbau der Strafanstaltsgebäude schwer gelitten hatte. Aus den zeitgenössischen Entwürfen ist das Erfordernis deutlich, aus dem gotischen, auf einem abgehauenen Hügel als ein einzelner Torso ragenden Baukörper eine der sukzessiv wachsenden vier- bis fünfstöckigen Wohnbebauung angemessene Dominante zu schaffen, und zugleich dem schlichten Bau mit der durch Zubauten verstümmelten blinden Hauptfront einen repräsentativen, dem Lande (Böhmen) und zugleich der historischen Bedeutung angemessenen Ausdruck zu geben. Die beiderlei Ambition war außerordentlich finanziell anspruchsvoll und für die Stadtgemeinde von Prag bereits unerträglich, die zuvor das Grundstück mit der Kirche als einem Bestandteil der Strafanstalt vom österreichischen Ärar abgekauft hatte. Das Erwerben der Finanzmittel zur Renovierung eines für die damalige tschechische Gesellschaft symbolisch wichtigen Baus in Form der österreichischen Staats- oder der Landessubvention zählte zu dauernden Prioritäten der Stadtgemeinde. Für diesen Zweck pflegten auch verschiedene, in der Studie veröffentlichte Entwürfe der zukünftigen Gestalt des gotischen Sakraldenkmals samt dazu gehörenden Überschüssen zu entstehen. Die erste war eine nicht erhaltene Skizze von Josef Mocker aus der Mitte der 1890er Jahre, danach folgte der Plan von Jindřich Fialka aus dem Jahre 1897 (Abb. 4 und 5) oder der repräsentative Entwurf von Antonín Wiehl (1899, Abb. 7). Der St. Wenzelskirche am Zderaz widmete sich Josef Fanta in den Jahren 1898–1911 außerordentlich intensiv (Pläne aus den Jahren: 1898, Abb. 6; 1902, Abb. 9, 10, 15, 16; 1903, Abb. 11–14, 17; 1904; 1909, Abb. 18, 19, 21, 22, weiter noch Abb. 20). Das Schicksal des Baus und seiner nahen Umgebung beeinflusste wesentlich auch das Mäzenatentum von Josef Hlávka und sein Projekt zur Erbauung eines Studentenwohnheims, mit dem er im Jahre 1902 den Architekten Fanta anvertraut hat, der es im Zusammenhang mit der Kirchenrenovierung und dem beabsichtigten Bau des Pfarrgebäudes löste.

Die die Zuteilung der Subvention betreffenden Verhandlungen verzögerten sich und fielen schließlich ohne Erfolg aus, in den Prozess trat mehrmals mit ihrer Ansicht auch die k. k. Zentralkommission für die Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale ein, an deren Gutachten die staatliche finanzielle Unterstützung angeschlossen war. Die heute vergessene Renovierung der St. Wenzelskirche am Zderaz gehörte zu den höchstkontroversen Themen der damaligen Denkmalpflege überhaupt. Das Erfassen der äußeren Form des renovierten Baus entwickelte sich von der völligen Idealrekonstruktion des ganzen Äußeren mit Zufügen des angeschlossenen Glockenturms über die Entwürfe mit Verwendung der Formensprache der erhaltenen und Schritt zu Schritt freigelegten Architekturglieder bis zur nüchternen Lösung ohne Massenergänzungen, die aus den Forderungen der Wiener k. k. Zentralkommission und später des Denkmalamts der Tschechoslowakischen Zwischenkriegsrepublik herausging. Trotzdem dass diese Entwicklung den Deutungsverschiebungen bei den historischen Sakralbauten im Rahmen der Denkmalpflege summarisch entspricht, die Geschichte der Entwürfe und Diskurse über die Kirchengestalt ist vielmehr plastisch, wie es etwa die unbekannte Korrespondenz zwischen dem Architekten Josef Fanta und dem Kunsthistoriker Max Dvořák, bedeutenden Mitglied der Zentralkommission belegt.

Die laufende Renovierung der Kirche wurde im Jahre 1911 gestoppt. Die Lage hat sich erst nach dem Jahre 1918 geändert. Die Zwischenkriegsentswürfe hatten sich von der Rekonstruktionsfassung von Fanta abgewichen, die für überwunden gehalten worden waren, und haben den Weg im Geiste der puristischen Formensprache der Zwischenkriegsarchitekturschöpfung angetreten. Auch die Zweckbestimmung der Renovierung wurde geändert – der Bau sollte den Bedürfnissen der technischen Zentralbibliothek dienen. Die ersten Entwürfe hatte im Jahre 1922 der Baumeister Josef Blecha, vielleicht zusammen mit dem Architekten Ludvík Lábler (Abb. 23, 24) erarbeitet. Dem Projekt widmete sich nach ihnen der Architekt Karel Pecánek (1923, Abb. 25, 26), der später auch die Pläne für die (neu entstandene) Tschechoslowakische Kirche (1928, Abb. 27, 28, 33) geschaffen hat, die im Jahre 1929 die Kirche mit der Bauparcelle von der Prager Stadtgemeinde abgekauft hat. Die Gesamtdarstellung der Finalgestalt der Kirchenfront und der Terrassenmauerstirn zeigt die Zeichnung PLÁN 1929 PECÁNEK (Abb. 29). Infolge des Geldmangels für die einmalige Gesamtrenovierung wurde die St. Wenzelskirche gemäß den Teilprojekten in Stufen mit mehrjährigen Pausen in drei Etappen – 1901–1902, 1909–1911 und 1929–1930 renoviert, die auch die Entwicklung des denkmalträchtigen Herantretens zum Sakraldenkmal illustrieren. Die Umgebung der Kirche wurde aber nicht ausgebaut und blieb als ein städtebaulicher Torso.

Die zeitgenössischen Pläne und Texte zeigen die Verwandlungen des städtebaulichen Denkens im Maße von Integration und Dichte des Einschließens eines Reliktdenkmales in die entworfene Blockstruktur und die radikale Verschiebung im Erfassen des architektonischen Kontextes in der Periode des Späthistorismus und Jugendstils und im Zeitraum der puristischen Moderne. Diese Verschiebung ist in der zeitgenössischen Projektion der entworfenen Formensprache der Kirche in Abhängigkeit von der historischen Ikonografie oder den *in situ* festgestellten Funden in die Kirchenrenovierungspläne (z. B. Abb. 8, 11, 12, 14) deutlich. Es spiegelt sich auch in der Auseinandersetzung zwischen dem Rekonstruktionshistorismus der Prager Architekten in den letzten Jahrzehnten der österreichisch-ungarischen Monarchie und dem Herantreten der k. k. Zentralkommission mit einem deutlichen politischen Unterton wider. Alle Probleme zwischen den Planern und den Denkmalpflegern tönten erst in den 1920er Jahren nach der Entstehung der selbständigen Tschechoslowakei ab. In der Detailsicht zeigt es sich, dass die Entwicklung der Idee der Gestalt der St. Wenzelskirche am Zderaz nicht linear war; die Ereignisse der neuzeitlichen Geschichte der Kirche stellen mit dem Gedankenreichtum sowie der Vielfältigkeit der Überlegungen über die Form der Renovierung des mittelalterlichen Denkmals ein intellektuell fesselndes Kapitel des architektonischen und städtebaulichen Denkens und der Denkmalpflege seit dem letzten Viertel des 19. Jahrhunderts bis in die 1920er Jahre dar.

Abb. 1. Prag 2-Neustadt, Parz.-Nr. 1142, Resslova Str. 6. Gegenwärtige Ansichten der St. Wenzelskirche von Nordwesten und Südwesten (A – aus der Resslova Str.; B – aus der Dittrichova G.) zu (Foto O. Němec, 2023).

Abb. 2. Zusammendruck der Originalkarte des Stablen Katasters (PLÁN 1842/1879 ORIGINALNÍ MAPA SK) und der Karte der heutigen Bebauung mit der Grundkarte zeigt das Verschlingen des Kerns der Strafanstalt durch den freien Straßenraum vom neuentworfenen Viertel (Gestaltung J. Holeček d. J., 2025).

Abb. 3. Zwei Fotos nach dem Abriss der größeren Flügel des Strafanstalts St. Wenzel zeigen das sehr verhöhlte Aussehen der Kirche. Sie sind in der 1903 datierten Planmappe im Archiv der Architektur und des Bauwesens des Technischen Nationalmuseums (AAS NTM) aufbewahrt, sind aber wahrscheinlich bis um etliche Jahre älter (AAS NTM 10, Teil vom PLÁN SADA 1903a FANTA).

Abb. 4. PLÁN 1897a FIALKA. Entwurf von Jindřich Fialka, Herbst 1897, Rückseite und Vorderseite, Ansichten aus der Dittrichova und der Václavská G.

Abb. 5. PLÁN 1897b FIALKA. Entwurf von Jindřich Fialka, Nordansicht aus der Resslova Str. und Südansicht aus der Jenštejnská G. mit der Zugangstreppe zur Kirchenterrasse von Süden aus der Jenštejnská G.

Abb. 6. PLÁN 1898a FANTA und PLÁN 1898b FANTA. Links die bescheidene temporäre Kirchenrenovierung, rechts der mögliche Endzustand. Bildteil der Proklamation des Komitees für die Renovierung der St. Wenzelskirche am Zderaz zum Landtag des Königreichs Böhmen vom April 1899 (HLÁVKA ET AL. 1899).

Abb. 7. PLÁN 1899 WIEHL. Entwurf für die Rekonstruktion der Kirche und den Ausbau ihrer Umgebung aus dem Jahre 1899. Bildteil der Proklamation des Komitees für die Renovierung der St. Wenzelskirche am Zderaz zum Landtag des Königreichs Böhmen vom April 1899 (HLÁVKA ET AL. 1899).

Abb. 8. Fassade der St. Wenzelskirche nach dem Abriss des Zubaus und Freilegung der gekoppelten Fenster des verschwundenen romanischen Turms, Zustand gegen 1903. Die unter dem Verputz deutlichen Öffnungen machte Arch. Josef Fanta mit Bleistift deutlicher (AAS NTM 1, Teil vom PLÁN SADA 1903a FANTA).

Abb. 9. PLÁN 1902c FANTA. Federzeichnung, Perspektivansicht der Kirche mit Terrasse und Treppe, dem entworfenen Hlávka-Studentenheim und Pfarrgebäude aus der Dittrichova G. zu.

Abb. 10. PLÁN 1902d FANTA. Federzeichnung, Perspektivansicht der Ecke mit der Kirche, dem entworfenen Hlávka-Studentenheim und Pfarrgebäude aus der Resslova Str. zu.

Abb. 11. PLÁN 1903d FANTA. Federzeichnung, Orthogonalansicht der Kirche mit Terrasse von Norden, aus der Resslova Str. zu.

Abb. 12. PLÁN 1903b FANTA. Federzeichnung, Orthogonalansicht vom Hlávka-Studentenheim, Pfarrgebäude und der Kirche mit Terrasse und Treppe von Westen.

Abb. 13. PLÁN 1903c FANTA. Federzeichnung, Ansicht der Kirche mit Schnitt über das Pfarrgebäude von Süden.

Abb. 14. PLÁN 1903e FANTA. Perspektivansicht, Pfarrgebäude und Kirche mit Terrasse und Treppe aus der Dittrichova G. zu. Reproduktion der nicht erhaltenen Zeichnung, in der Zeitschrift *Architektonický obzor* veröffentlicht (FANTA 1904, Taf. 39).

Abb. 15. PLÁN 1902a FANTA. Federzeichnung, Ansicht des Hlávka-Studentenheims mit Pfarrgebäude und der Bleistiftskizze der Kirchenfront mit der Treppe.

Abb. 16. PLÁN 1902b FANTA. Hlávka-Studentheim und Pfarrgebäude, Grundriss vom Erdgeschoss mit Grundriss der Kirche.

Abb. 17. PLÁN 1903a FANTA. Grundriss der Kirche und des Pfarrgebäudes in der Höhe vom 1. Obergeschoss des Pfarrgebäudes. **Rot** – gültige Straßenfluchtlinie vom Lageplan (PLÁN 1889 SÚ – *Bauamt*); **blau** – neue, durch die Pfarrgebäudefassade bestimmte Straßenfluchtlinie (Gestaltung J. Holeček, 2025).

Abb. 18. PLÁN 1909a FANTA/SÚ. Terrassenmauer, nicht ausgeführte Gestalt mit Bildausschmückung und Treppen, Abwicklung.

Abb. 19. PLÁN 1909b FANTA/SÚ. Grundrisse der Kirche mit Räumen in der Terrassenmauer und des Pfarrgebäudes in der Erdgeschosshöhe. Grundriss des Pfarrgebäudes entspricht der Version aus dem Jahre 1903.

Abb. 20. PLÁN 1908–1910 FANTA. Bleistiftskizze der neuen „Jugendstilfassung“ des Turms und der Terrassenmauer.

Abb. 21. PLÁN 1909d FANTA/SÚ. Der letzte datierte, den Turm darstellende Plan von Fanta.

Abb. 22. PLÁN 1909a FANTA/SÚ. Entwurf der Kirchenfront ohne Turm, mit der Terrassenmauer ohne Läden oder Pilaster.

Abb. 23. PLÁN 1922b BLECHA/LÄBLER. Technische Bibliothek, Lesesaalgebäude, korrigierter Grundriss vom Erdgeschoss, auf Unterlage eines älteren Plans aus dem Satz PLÁN SADA 1922 BLECHA.

Abb. 24. PLÁN 1922c BLECHA/LÄBLER. Technische Bibliothek, Plan vom 1. Stockwerk.

Abb. 25. PLÁN 1923c PECÁNEK. Plan der Kirchenfront mit der Terrasse, Treppe und dem angeschlossenen Lesesaalgebäude der technischen Bibliothek.

Abb. 26. PLÁN 1923a PECÁNEK (A) und PLÁN 1923b PECÁNEK (B). Skizzen der architektonischen Form der Terrassenmauer und der architektonischen Lösung vom Lesesaalgebäude der technischen Bibliothek.

Abb. 27. PLÁN 1928a PECÁNEK. Plan vom Erdgeschoss des Neugebäudes der Zentralstelle der Tschechoslowakischen Kirche und den Räumen in der Terrassenmauer vor der Kirchenfront. Der Plan entspricht den nicht erhaltenen Plänen der Dokumentation zum Baubewilligungsverfahren.

Abb. 28. PLÁN 1928b PECÁNEK. Ansicht der Kirchenfront mit dem Neugebäude der Zentralstelle der Tschechoslowakischen Kirche und dem Raum in der Terrassenmauerstirn. Der Plan entspricht den nicht erhaltenen Plänen der Dokumentation zum Baubewilligungsverfahren.

Abb. 29. PLÁN 1929 PECÁNEK. Definitive und später ausgeführte Form der Kirchenfassade, Ansicht.

Abb. 30. Prag 2-Neustadt, Nr.-Konskr. 300, Grundstück Parz.-Nr. 1141/3, Dittrichova G. Frontseite der ehemaligen Gasregulierungsstation aus den 1950er Jahren (Foto O. Němec, 2023).

Abb. 31. PLÁN 1886 HURTIG ET AL. Vergrößertes Detail mit der St. Wenzelskirche am Zderaz vom Plan aus dem städtebaulichen Wettbewerb zur Regulation der Grundstücke des Strafhauses St. Wenzel, Zusammendruck mit der modernen Grundkarte (Gestaltung J. Holeček d. J., 2023).

Abb. 32. PLÁN 1890b SÚ, Detail. Bebauungsschema vom südlichen Teil des Blocks zwischen der Resslova Str., Václavská, Jenštejnská und Dittrichova G., das die Kirche mit Glockenturm und das Grundstück für das Pfarrgebäude darstellt, die in der Jenštejnská G. sind noch als Gärten gezeichnet.

Abb. 33. PLÁN 1928c PECÁNEK. Skizze der „Umwandlung“ des Entwurfs der technischen Bibliothek zu dem des Gebäudes der Tschechoslowakischen Kirche.

Abb. 34. Václav Jansa, 1895: Die St. Wenzelskirche am Zderaz, Ansicht von Westen. Im Vordergrund der beim Durchbrechen der Resslova Straße abgebaute Felsen mit Durchblick zum Platz Karlovo náměstí. Memento des dank den jahrelangen Bemühungen der Architekten, der Gebildeten und der Gemeindeältesten aus den Ruinen des Strafhauses St. Wenzel geretteten mittelalterlichen Denkmals. Aquarell, 268 × 352 mm – Ausschnitt (© Museum der Hauptstadt Prag, Best.-Nr. H 010 018).

Übersetzung von Jindřich Noll